

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDEKİ
HALK EDEBİYATI VE HALK BİLİMİ **UNSURLARININ**
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Hazırlayan
Betül BOLAT

KONYA 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Betül BOLAT'a ait "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından, Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye

Üye

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDEKİ HALK EDEBİYATI VE
HALK BİLİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Bu Tez 22/06/2007 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Prof. Dr. Saim
SAKAOĞLU

Üye
Prof. Dr. Ali Berat
ALPTEKİN

Üye
Yrd. Doç. Zekeriyya
KARADAVUT

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	V
ÖN SÖZ	VI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI VE HİKÂYELERİ	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Mustafa Kutlu'nun Hikâyeleri.....	3
1.2.1. Yokuşa Akan Sular	3
1.2.2. Yoksulluk İçimizde.....	5
1.2.3. Ya Tahammül Ya Sefer.....	5
1.2.4. Bu Böyledir.....	6
1.2.5. Sır.....	7
1.2.6. Hüzün ve Tesadüf	8
1.2.7. Uzun Hikâye	9
1.2.8. Beyhude Ömrüm.....	9
1.2.9. Mavi Kuş	10
1.2.10. Tufandan Önce	11
1.2.11. Rüzgârlı Pazar	13
1.2.12. Chef.....	15
1.2.13. Menekşeli Mektup	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI. 19	
2.1. Anonim Edebiyat.....	19
2.1.1. Manzum Olanlar	20
2.1.1.1. Türkü	20
2.1.1.2. Mâni	23
2.1.1.3. Tekerleme	24
2.1.1.4. Ninni.....	25
2.1.1.5. Bilmece	26
2.1.1.6. Ağıt.....	27

2.1.2. Mensur Olanlar	27
2.1.2.1. Masal.....	27
2.1.2.2. Efsane.....	30
2.1.2.3. Destan.....	31
2.1.3. Halk Hikâyeleri	31
2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler	33
2.1.4.1. Atasözleri.....	33
2.1.4.2. Deyimler	38
2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)	70
2.1.4.4. Dilekler (Alkışlar).....	73
2.1.4.5. Beddualar (İlenmeler, İlençler, Kargışlar).....	74
2.1.4.6. Ölçülü Sözler	76
2.1.4.7. Yeminler.....	76
2.1.4.8. Selamlar ve Vedalaşma.....	77
2.1.4.9. Küfürler, Argo Sözler	79
2.1.4.10. Hitaplar, Çağrımalar	86
2.1.4.11. Lakaplar.....	87
2.2. Tekke Edebiyatı.....	92
2.3. Âşık Edebiyatı.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI ..	98
3.1. Dil ve Anlatım.....	98
3.1.1. Ağızlar	98
3.1.2. Değişik Konuşmalar, Çağrımalar	102
3.1.3. Bedenî Hareketler Dışında Anlatım, Haberleşme	103
3.2. Geçiş Dönemleri	104
3.2.1. Doğum	105
3.2.1.1. Doğum Öncesi.....	106
3.2.1.2. Doğum Anı.....	106
3.2.1.3. Doğum Sonrası	107
3.2.1.3.1. Ad Koyma	108
3.2.1.3.2. Beşik Kertmesi	109
3.2.2. Evlenme.....	110

3.2.2.1. Evlenme Öncesi	110
3.2.2.1.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelmesi.....	110
3.2.2.1.2. Başlık ve Çeyiz.....	111
3.2.2.1.3. Söz ve Nişan.....	112
3.2.2.1.4. Kız Kaçırma	112
3.2.2.2. Evlenme Anı	113
3.2.2.2.1. Nikâh	113
3.2.2.2.2. Düğün	113
3.2.3. Ölüm	114
3.2.3.1. Kefenleme	114
3.2.3.2. Gömme Hususiyetleri.....	115
3.2.3.3. Vasiyet.....	115
3.2.4. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler	116
3.2.4.1. Saygı	116
3.3. Halk Bilgisi	116
3.3.1. Halk Matematiği ve Ölçüsü	117
3.3.2. Halk Takvimi.....	117
3.3.3. Halk Botaniği.....	118
3.3.4. Halk Taşıtları, Taşıma Teknikleri.....	118
3.3.5. Halk Meteorolojisi.....	119
3.3.6. Halk Hekimliği.....	120
3.4. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar.....	121
3.4.1. Dinî Bayramlar.....	121
3.4.2. Hıdırellez	121
3.4.3. Nevruz	122
3.5. İnanışlar	123
3.5.1. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar	123
3.5.2. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar.....	123
3.5.2.1. Renk ile İlgili İnanışlar	123
3.5.2.2. Sayı ile İlgili İnanışlar	124
3.5.3. Dinî İnanışlar.....	125
3.5.4. Nazar-Nazarlık	127
3.5.5. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	127
3.6. Oyun – Eğlence – Spor.....	128

3.6.1. Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri	129
3.6.2. Geleneksel Sporlar	130
3.7. Halk Oyunları (Dansları)	130
3.7.1. Oyunların Çeşitleri	130
3.7.2. Oyunlarda Çalgılar, Müzik.....	131
3.8. Giyim – Kuşam – Süslenme	131
3.8.1. Erkek Giyimi.....	131
3.8.2. Kadın Giyimi	132
3.9. Halk Sanatları ve Zanaatları.....	133
3.9.1. Meslekler	133
3.9.2. Eşyalar	135
3.10. Halk Mimarisi.....	137
3.10.1. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler, Süsleme.....	137
3.10.2. Konutlarda ve Yardımcı Yapılardan Aydınlanma, Isınma.....	138
3.10.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Eşyaları	139
3.11. Halk Mutfağı	139
3.11.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	140
3.12. Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	141
3.12.1. Misafirperverlik	141
3.12.2. Dinî Kuruluşlar	141
3.12.3. İmece ve Yardımlaşma	142
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	145

KISALTMALAR

ayr.bk.	Ayrıca Bakınız
YAS	Yokuşa Akan Sular
Yİ	Yoksulluk İçimizde
YTYS	Ya Tahammül Ya Sefer
BB	Bu böyledir
S	Sır
H ve T	Hüzün ve Tesadüf
UH	Uzun Hikâye
BÖ	Beyhude Ömrüm
MK	Mavi Kuş
TÖ	Tufandan Önce
RP	Rüzgârlı Pazar
C	Chef
MM	Menekşeli Mektup

ÖN SÖZ

Son dönem Türk hikâyeciliğinde kendine mahsus üslup kazanıp önemli bir yer edinen yazarlardan biri de Mustafa Kutlu'dur.

Şark hikâyeciliğindeki “az sözle çok şey anlatma” hususu, onun sanatının esaslı noktalarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca Kutlu'nun, Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden Sabahattin Ali ve Sait Faik üzerine de incelemeleri olduğu hatırlanırsa, onun sanatının birçok kaynaktan beslendiği anlaşılacaktır. Bir anlamda Kutlu, Şark hikâyeciliğinin bazı hususiyetlerini modern hikâye anlayışı içerisinde yeniden yoğurmuştur. Ancak Kutlu'nun, kelimenin edebî anlamında “modern” olduğu da ortadadır.

Biz de bu çalışmamızda Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarını inceledik. Çalışmamız, Ön söz dışında üç Bölüm, Sonuç ve Kaynakçadan oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik.

İkinci Bölüm'de Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki halk edebiyatı unsurlarını ele aldık. Hangi hikâyede nasıl kullanıldığını örneklerle verdik. Bu bölümü Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'nun görüşleri doğrultusunda üç başlık altında tasnif ettik:

I- Anonim edebiyat

a) Manzum ürünler (Türkü, mani, ninni, tekerleme)

b) Mensur ürünler (Masal, efsane, destan, fıkra)

c) Halk hikâyesi

d) Kalıplamış ifadeler (Atasözleri, Deyimler, Dualar, Beddualar...)

II- Tekke Edebiyatı

III- Âşık Edebiyatı

Üçüncü Bölüm'de ise Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını ve yazarın hikâyelerindeki kullanım şekillerini inceledik.

- a) Dil-Anlatım,
- b) Geçiş Dönemleri,
- c) Halk Bilgisi,
- d) Bayramlar, Törenler, Kutlamalar
- e) İnanışlar
- f) Oyun-Eğlence-Spor
- g) Halk Oyunları (Dansları),
- h) Halk Müziği,
- i) Giyim-Kuşam-Süslenme,
- j) Halk Sanatları ve Zanaatlar,
- k) Halk Mimarisi,
- l) Halk Mutfağı,
- m) Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

Bu üçüncü bölümde kaynaktan faydalanmadığımız kısımlara kendi yorumumuzu kattık.

Sonuç bölümü ve kaynakça ile çalışmamızı tamamladık. Kaynakçada çalışmamızda kaynak olan Mustafa Kutlu'nun hikâyeleriyle, konumuzla ilgili ve yararlandığımız diğer eserleri verdik.

Çalışmamızda, herhangi bir halk bilimi unsurunun aynı hikâyede birden fazla veyahut değişik hikâyelerde kullanıldığı durumlarda; yeterli sayıda metine yer vererek, almadığımız metinleri ise metnin sonuna hikâye adı ve sayfa numarası vererek ekledik.

Hikayeleri incelerken örnek metinleri hikâyelerin ilk basım yılına göre sıralayarak vermeyi uygun gördük.

Hikâyelerden 1970 basımlı “Ortadaki Adam” ve 1974 basımlı “Gönül İşi”ni piyasada bulamadığımız için inceleyemedik.

Yazarımız eserlerinde konuşma cümlelerini kullanırken genellikle (“) işareti kullanmıştır. Çalışmamızda konuşma cümleleri yazarın eserlerinden aynen alınmıştır.

Bu alışmamızda kalemimizden çıkan cmlerimizde Türk Dil Kurumunun 2005 yılında yayınladığı Yazım Kılavuzu'nu ölçüt aldık. İncelediğimiz hikâyelerde, halk edebiyatı ve halk bilimi ile ilgili olarak alınan bölümlerde ise hikâyelerin kendi imlsına bağlı kaldık.

Uzun bir zamanda tamamlanan çalışmamızın, ders ve hazırlık safhasında başından itibaren rehberlik edip, yardımlarını esirgemeyen Türk halk edebiyatının emektarlarından değerli hocam, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'na teşekkürü borç biliyorum.

25 Mayıs 2007

Betül BOLAT

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI VE HİKÂYELERİ

1.1. Hayatı

“Mustafa Kutlu, 6 Mart 1947’de Erzincan’ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde doğar. Çocukluğu, babasının işi nedeniyle dolaşmakla geçer. Bu gezginlik 1953 yılında babasının emekli olup Erzincan’a yerleşmesiyle sona erer. Çocuk Kutlu, hayatının bu devresinde yeni yerlerle tanışır. Kemerik’te “bakir tabiat ortasında yalnız bir çocuktur.” Bir kır evinde oturur, toprakla hemhal olur, börtü-böceğin ismini ezberler. Cebesoy İstasyonu’nda “kara tren”lere âşık olur. Fırat’ı tanır; karanlık geceleri süsleyen tren düdüklelerini ve kurt ulumalarını. Gaz ocağı, radyo ve onların büyüğü süsler çocuk dünyasını. Hikâye böyle başlar...

Kutlu, ilk arkadaşlarını yeni taşındıkları Erzincan’da edinir ve onlarla kapıları kitaplara açılan bir dünya kurar. İki arkadaşı vardır; Ercüment ve Çağlayan. Bu arkadaşlarıyla kendilerine göre bir kütüphane kurar; orada, kitap okur, Karagöz oynatır, tiyatro denemelerinde bulunurlar. Daha sonra Atalay’la tanışır. “Mahallenin tek meşin topu onundur; daha da önemlisi, haftalık Pekos Bill dergisine abonedir.” Atalay’ı kaptan yapıp tek kale maç yaparlar. (Meşin top önemlidir, çünkü o yıllarda top günümüzdeki kadar yaygın değildir. O yılların çocukları barut torbalarının içini doldurarak elde ettikleri toplarla oynarlar futbolu.) İlkokul üçüncü sınıfta da savcının oğlu Tunç ile tanışır. Tunç’ta da Kutlu’nun rüyalarını süsleyen kalemlerden bir takım boya kalemi vardır. Hikâye kütüphaneden futbola doğru evrilir...

Ortaokul ikinci sınıftayken babasını kaybeder. Annesine yardımcı olmak için yazları sebze halinde çalışır. “Karpuz indirir ve kasa başına yüz para olmak üzere domates dizer.” Sinemayla da bu yıllarda tanışır. Tercihi yerli filmlerdi. (O günlerde bir filmi 35 kuruşa seyrediler ve film seyredecek sinema salonları vardır.) Yine bu yıllarda futbola merak sarar. Mahallî ligde futbol oynar. Bu merakı bugüne kadar devam eden Kutlu, *Yeni Şafak*’ta futbol yazıları yazmakta ve sıkı bir Fenerbahçeli olarak bilinmektedir. Fenerbahçeli olmasını mahallenin bıçkınlarından “Yılmaz Abi” ye borçludur. Yılmaz Abi’nin süslü bir bisikleti vardır ve o bisiklete binmek için

Fenerbahçeli olmak şarttır. Liseye başladığı zaman kimsenin tesiri olmaksızın namaz kılmaya başlar. Hikâye derinlik kazanır.

1963 yılında liseyi bitiren Kutlu Güzel Sanatlar Akademisine girmek ister, tam kaydolacakken bundan vazgeçer. Güzel Sanatlar iyidir fakat oranın atmosferi Kutlu'nun bünyesine pek uyacak gibi değildir. Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesine kaydolar. Burada yeni ve değişik bir dünya ile karşılaşır; halk kültürünü temsil eden İsmail Usta, Hatem Emmi, Meddah Behçet Efendi ve sahasında kendini ispatlamış Orhan Okay, Kaya Bilgegil, Niyazi Akı, Selahattin Olcay gibi hocalarla tanışır. Resim merakı bu yıllara kadar devam etmiştir. İki arkadaşıyla birlikte Halk Eğitim Salonu'nda bir resim sergisi açar.

Bir gün Orhan Okay Hoca'nın odasında *Hareket* dergisinin sahibi Ezel Erverdi'yle karşılaşır. Bu karşılaşma Mustafa Kutlu'nun yeni ufuklara açılmasını sağlar. Çünkü Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu'dan “desensiz mesensiz” diye eleştirdiği *Hareket*'e desen göndermesini ister. Gönderilen ilk desen *Hareket*'in 28. sayısının kapağında yayımlanır. Fakat Kutlu'nun bu dergide daha çok hikâyeleri yer alır. Uzunca bir süre, desenleri ve özellikle de hikâyeleri bu dergide gözüktür. Yayımlanan ilk hikâyesinin adı “O...” dur.

Üniversiteyi 1968 yılında bitiren Kutlu, 1969 yılında, Erzincan'da Sevgi Hanım'la evlenir. Evlilikle beraber mesleğine, öğretmenliğe başlar. Tunceli ve İstanbul Vefa Poyraz Liselerinde edebiyat öğretmenliği yapar. 1974 yılında öğretmenliği bırakır. 1979-1982 yılları arasında *Hareket*'in yazı işleri müdürlüğünü yapar. Kutlu'nun hikâyeleri, desenleri ve diğer yazılar *Hareket*'in yanı sıra, *Adımlar* (Bu dergide şiirleri de vardır, 1970-1972), *Düşünce*, *Hisar*, *Türk Edebiyatı*, *Yönelişler* gibi dergilerde yayımlanır. Bu yıllarda hikâyeleri kitaplaşmaya devam eden Kutlu, *Yoksulluk İçimizde* (1981) ve *Ya Tahammül Ya Sefer* (1983) ile Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “Yılın Hikâyecisi” seçilir. Hikâye yazılmıştır...

Bunların yanı sıra Kutlu, 1977'de kurulan Dergâh yayınlarında da çalışmaktadır. Bu yayın evinin yayımladığı sekiz ciltlik *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin 2. cildinden itibaren yayım yönetimini üstlenir, bu ansiklopediye maddeler yazar. Bir taraftan da yayımlanan birçok kitabın kapak tasarımını yapar, çeşitli kitapla-

rın hazırlanmasına katkısı olur, öte yandan da hikâyelerini yazmaya ve yayımlamaya devam eder. Kendi ifadesine göre hikâyelerini bir oturuşta; kahvehanelerde yazar. Yazdığı hikâyelere daha sonra müdahale etmeyi sevmez.

1990 yılında, arkadaşlarıyla Sultanahmet'teki Derviş Çay Bahçesi'nde bugün yüzüncü sayıyı aşmış olan Dergâh dergisinin çıkmasını kararlaştırırlar. Kutlu, bu derginin yazı işleri müdürü olur. Yazıları ve hikâyeleri bu dergide yayınlanır. Dergi ve yayınevi işlerinin yanı sıra Kutlu, İstanbul gezmelerinde bulunur (10 yıl) ve bu gezilerde edindiği intibaları Zaman gazetesinde, öncü “Bir Demet İstanbul” (1992) daha sonra da “Şehir Mektupları” (1993) başlığıyla yayımlar. Onunkisi yaşayan İstanbul'a İstanbul'un problemlerine naif bir bakıştır ve “Şehrimizi tanımadan kendimizi, birbirimizi tanımamız zor”dur. “Hele sevmek büsbütün müşkül”dür. Bu yazıların bir kısmını “Şehir Mektupları” adıyla kitaplaştırır (1995).

Kutlu, gazete yazılarına Yeni Şafak'ta devam eder. Yeni Şafak'ta yazdığı futbol yazıları yüzünden ilginç tepkileri alır. O hikâyeci Mustafa Kutlu'dur ve bazı okuyucuları futbol yazılarına devam etmesi halinde kitaplarını yakacaklarını bildirirlerse de bu yazıların devam ettiğini görürüz. Ekrem Işın ile beraber Kanal 7 Televizyonu'nda “İstanbul Tekkeleri” adıyla bir program yapara. (Kutlu, Kanal 7'de danışmanlık da yapmaktadır.) Büyük emek verdiği ve “Çölde açılan bir şemsiye” olarak nitelediği Dergâh dergisindeki yönetimiyle Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “En İyi Dergi Yönetimi”yle ödüllendirilir (1997). Son zamanlarda eski sevdası resme yeniden başlar. Ve hikâye burada bitmez...”(http://www.dergibi.com/dosya/mustafa_kutlu.asp)

1.2. Mustafa Kutlu'nun Hikâyeleri

1.2.1. Yokuşa Akan Sular

Bizlere “suyu yokuşa vurmak” deyimini anımsatan hikâye on başlık altında yazılmıştır. Aslında tek bir hikâyedir, ama bölümler halinde yazılmıştır. Yazar, ilk olarak *mukaddime* bölümünde hikâyenin kahramanına büyük şehirde yapmaları gerekeni öğütlemiş ve karşılaşılabilecekleri durumlar noktasında onları bir tür uyarmıştır.

Önce isimli ikinci bölümde hikâyenin başkahramanı diyebileceğimiz Kars'ın Göle kazasından olan Cevher Bican'la tanışıyoruz. Bican'ı dayısı köyden şehre ça-

ğirmiş ve geldiği ilk günde onu bir fabrikaya işçi olarak götürmüştür. Fabrikada işçi olarak çalışacaklar arasında Bican'la birlikte utangaç, Siirtli Seydali ve Adapazarlı da vardır. İşçiler Bican'da dahil ortamın yadırganmışlığını yaşarken bir tek Adapazarlı kendinden emin bir hâldedir. İşçilerin başı ise Derviş Usta'dır.

Adapazarlı, Zülküf Ağa ve Bican'ın sohbetiyle başlayan “Kalıcı mıyız?” bölümünde kahramanları daha iyi tanıyoruz. Seydali'nin namaza düşkünlüğünü, Bican'ın aile hayatını; Zülküf Ağa'nın yaşlılığını, yorulmuşluğunu, hamayılını, zamanında geçirdiği pehlivanlığını ve Adapazarlı'nın iş yükseltme hedeflerini öğreniyoruz. Anlıyoruz ki kahramanlar garip insanlar. Bu bölümde Zülküf Ağa'yı iş kazasıyla kaybediyoruz.

Bekâret bölümünde Bican'ın dayısını oğluya denize gitmesi ve Bican'ın bu yaşadıklarını gördüklerini yadırgaması anlatılmıştır.

Yokuşa Akan Sular bölümü Bican ve Seydali'nin cüz oyunu oynamasıyla başlamış ve kavgalı bir grubu Bican'ın ısrarı ile seyredelerken kendilerini kavganın ortasında bulmalarıyla devam etmiş, karakolda noktalanmıştır.

İkindiyi Kılmak bölümünde sanki hikâyenin olay akışı bölünmüş gibi görünse de yine gariban bir öğretmen kahramanın bir günlük yaşantısı içinde büyük şehrin sıkıntısı ve karmaşıklığın arasında kahramanın sürekli ikindi namazını ertelemesi anlatılmıştır.

Bayramdan Kaçanlar bölümünde Bican'ın dayısıgillerle bir akrabasını ziyaret etmesi, ziyaret edilen ev halkı ve diğer bölümlerde olduğu gibi Cevher'in yadırgamaları anlatılmıştır.

Sekizinci bölüm *Gergef* de Bican'ın dayısıgilin ev hali, aile hayatı anlatılmıştır.

Firâk Açmadadır'dan sonra son bölüm “Dayan Seydali'de sağlık problemi nedeniyle Seydali'nin fabrikayı bırakıp üç tekerliyle karpuz sattığını öğreniyoruz. Bir gün Seydali camide namaz kılarken üç tekerlisi ortadan kayboluyor, bir hışımla üç tekerliyi aramaya çıkan Seydali yürüyüş yapan işçi topluluğunun arasında Bican'a rastlıyor. *Yokuşa Akan Sular* bölümünde yaptığı gibi Bican'ı o grubun içinden sıyırmaya çalışıyor. Seydali Bican'ın inadıyla baş edemiyor ve silah sesleri arasında Bican'ı kucağında kaybediyor.

1.2.2. Yoksulluk İçimizde

Akasyalar Açar mı? Ahlâk Dersi, Yoksulluk İçimizde, Siyah Gemiler, Mefruşat, İhtiras Enginleri, Kalbimin Dâsitânı, Aşk, Tenhalık Basınca, Umutsuz Bir Aşkın Münakaşası, Telaşın Manidar, Es-salâtü Hayrun Mine'n Nевm, Sözün Nihâyeti ve Sevdanın Bidâyeti başlıkları altında toplanan hikâye Süheyla ve Engin isimli kahramanların aşkını anlatmaktadır. Hikâyede bir de Süheylâ'nın arkadaşı Şükran geçmektedir. Hikâyede Şükran kaşlarını alan, erkeklerle gezip tozan bir bayan olarak tanıtılmıştır

Engin hırslı, çalışkan bir gençtir ve gözü hep yükseklerdedir. Bir gün engin'in başka bir kızla nişanlandığını duyan Süheyla yıkılır ve Engin'siz bambaşka bir hayata başlar. İşten ayrılır, kapanır, sohbetlere gider. Süheylâ'nın hayat felsefesi değişmiş ve o Allah'a daha da yakınlaşmıştır.

Süheylâ'nın annesi ise kızının bu durumuna hem şaşırmakta hem de üzülmemektedir.

Şükran en sonunda kendine zengin bir koca bulur ve evlenir. Şükran'ın düğününe isteksiz giden Süheylâ orada Engin'le karşılaşır ve Engin'in yemeğe çıkma teklifini o, kendisi için yabancı bir erkek diye reddeder. Engin'i tövbe etmeye, mal-mülk, makam sevdasını bırakmaya davet eder. Ancak bu şekilde harama bulaşmamış bir beldede kendisiyle evlenebileceğini söyler. Engin için hayatını, kazandıklarını terk etmek zordur. Ama yine de Süheylâ'nın red cevabıyla sarsılan Engin içindeki yoksulluğu fark eder ve Süheylâ'nın evine gider. Oradan taşındıklarını öğrenince belki de kendisini şehrin surlarından çıkarabilecek, ıssız dağ başlarına, kuş uçmaz kervan geçmez yerlere götürebilecek bir yolculuğa çıkar.

1.2.3. Ya Tahammül Ya Sefer

Fotoğrafta Biri Var, Hilâli Gördün mü, Görülen Geçmiş Zamanın Aşırı Uçları, Limandaki Yoğun Sis, Kuşlarda Kaderle Uçar, Ya Tahammül Ya Sefer, Dön Geri Bak, Sarışın Sorular, Elhan-ı Siyâset, Kara Kumudur Kalan, Gün Işığı Nereye, Oyun-Bozan, İrmaktan Öteye başlıkları altında toplanan hikâye bulunduğu ortamı yadırgayıp hizmet aşkıyla yola çıkan üniversiteli genç İlhan'ı anlatmaktadır.

İlhan'ın babası Akseki Âsım ve onun arkadaşı Erzurumlu Yunus gençliklerinde hizmet aşkı ve dava şuuruyla medreseye gider gelirler, dava arkadaşları, Kerim, Arapkirli Osman ve Murat da medresenin daimi üyeleridir.

Çoğu gençlerden oluşan medresenin üyeleri okulu bitirince medreseye gelmez olurlar. Arapkirli Âsım Profesör, Erzurumlu Yunus da avukat olur. Bunlarında davayla pek ilgileri kalmaz. Biri kendini siyasete adar, diğeri ise ilme. Değişen konularıyla birlikte bu kişilerin ve ailelerinin de hayatı değişir. Artık hayatlarında kokteyl partileri, kafalarında farklı planlar vardır. Yapılan partiler, kaldırılan kadehler onda karşı tepkiler uyandırır. Fetanet Hanım da oğlunun bu durumuna üzülür ve onun tedavi görmesini uygun görür.

Âsım Bey'in arkadaşlarından Murat ve Kerim dava hizmetlerini devam ettirirken onları tanıma fırsatı bulan İlhan, Murat Bey'in vefatından etkilenir. Üniversiteyi bitirince etkilendiği kızı, ailesini bir yana bırakarak arkadaşı Veysel'den gelen mektupla yolculuğuna başlar.

1.2.4. Bu Böyledir

Bu Böyledir, Bahtımın Yıldızı, Süleyman'ın Seçimi, Red Cephesi, Kahkaha Çiçeği, Su Sesi, Son başlıkları altında yedi bölümden oluşan hikâye Zinnure ve Süleyman'ın hayatından kesitler sunmaktadır.

Bu böyledir bölümünde hayatını bir nevi film şeridi gibi gözden geçiren Süleyman okuyucuya lunaparktaymış hissi vermektedir. Lise tahsilinde sürekli felsefeden kalan Süleyman yetimdir ve dayısının yanında tezgâhtarlık yapar, en son muhasebe öğrenir ve bankada memur olur.

Rauf Bey'in konağına sürekli temizliğe giden Zinnure ise konağın şatafatına imrenmekte ve konağa gelin olma hayali kurmaktadır. Fakat Zinnure'ye uygun olan Rauf Bey'in konağı değil Süleyman'ın evidir. Bu böyledir. Davul bile dengi dengine...

Süleyman'ın annesi Dulayşe bacı Zinnure'yi Süleyman'a ister. Zinnure banka memuru Süleyman'ın eşidir artık.

Hikâye tamamında bir lunaparkta bahsedilmektedir. *Son* isimli bölümde ise Süleyman, Zinnure ve kızları Fatma lunaparkta dolaşmaktadır. Piyangodan elektrikli fırın kazanan bu çekirdek aile ellerinde fırınla lunaparkın içinde kaybolurlar ve kendilerine dışarı çıkacak bir kapı bulamazlar.

1.2.5. Sır

Sır, Tarihin Çöp Sepeti, Politik-Vizyon, Her Ne Var Âlemde, Aramakla Bulunmaz, Mürit, Satılık Huzur, Cüz Gülü gibi başlıklardan her biri ayrı bir hikâyeyi anlatmış olsa da Sır'dan Cüz Gülü'ne kadar ortak bir kahraman olan "efendi" den söz edilmektedir.

İlk hikâye olan Sır'da efendi sıradan bir köylüye emaneti tevdi eder. Köylü kendini bu sorumluluğa layık görmese de itirazsız bu işi kabul etmek zorunda kalır. Önce köyde kendisine gelenlere himmet buyurur. Daha sonra yer darlığından şehre taşınır. Orda da çeşitli mesleklerden insanlara yardımcı olur.

En sonunda bir gün aynada kendine bakarken kalbinin içini de görür. Cübbesini çıkarır, sarığını yere koyar tekkeden çıkar. Ardından da "efendi sır oldu" söylentisi yayılır.

Tarihin çöp sepeti isimli hikâyede bir yazar ve onun lise arkadaşı Hırt Oktay arasında geçen konuşmada efendiye gidip gelmekten bahsediliyor.

Politik-Vizyon'da Avukat Halim Bey'den politikadan, particilerden bahsedilirken yine efendinin adı geçiyor

Her ne var âlemde bir âlim zatın bir şeyhe intisab etmek istediğinden şeyhin de ona kitaplarınızı ve yazdıklarınızı suya atıp buraya öyle gelin dediğinden bahsedilmektedir. Nitekim bu bölümde Köprülü'den, Tanpınar'dan ve daha nice önemli edebiyatçılardan, eserlerden bahsedilmiş ve o âlim zat kitaplarını suya atıp efendinin yanına gitmiş onun sır olduğunu öğrenmiştir.

Aramakla Bulunmaz'da bir ticaret erbabından, onun hayatından ve efendinin bu kişiyi nasıl yola getirdiğinden bahsedilmiştir.

Mürit'te Anadolu bir gariban medhini duyduğu efendiyi ziyaret etmek, hikmetli konuşmalarından feyiz almak, duasıyla bereketlenmek için minicik bir hediye ile İstanbul yollarına düşüyor. Efendinin dergâhına vardığında himmete muhtaç olanın kendisi değil efendi olduğunu anlıyor.

Satılık Huzur'da yazarımızın *Ya Tahammül Ya Sefer* isimli kitabındaki İlhan, İlhan'ın babası Prof. Âsım Bey, dava delisi Kerim ve Murat'tan ve efendiden bahsedilmiştir. İlhan memlekete gelir gelmez efendiye uğraması gerektiğini düşünmektedir.

Cüz Gülü'nde ise sır'daki efendisinin kendisine görev tevdi ettiği gariban köylü, yani yeni efendi kendisine tayy-i mekân nasib olduğunu, esrarının aslının da bu olduğunu söylemektedir.

1.2.6. Hüzün ve Tesadüf

On altı ayrı, küçük hikâyeden oluşan *Hüzün ve Tesadüf* hikâyelerden birinin de başlığıdır. Bu küçük hikâyeler bol bol tasvirlerle süslenmiş, birazda deneme havası veren günlük olaylardır.

Biz, çalışmalarımızda adını kitaptan alan *Hüzün ve Tesadüf* özetlemeyi uygun gördük.

Yıllar önce ayrıldığı memleketine dönen Sedat keman çalmaktadır. Elinde valizle geçtiği yollarda eskiyi, çocukluğunu, gençliğini ve belkide sevdiğini aramaktadır. Ürkek adımlarla geçtiği yerler ona yabancı ve değişmiş görünmektedir.

O yabancılıkla gar binasının yanındaki gaziinoya girer. Orada çocukluk arkadaşı Sabahattin'i onun babası Naci Bey'i görmeyi umarken kendisini, cüce ve pepe Zeki karşılar. Zeki'den Sabahattin'in eroinden öldüğünü öğrenir. Naci Bey'le de orada görüşür. Naci Bey babasının kadeh arkadaşıdır. Biraz muhabbet ederler, demir yollarından, demir yolculuktan bahsederler. O sırada oraya ailesi ile birlikte dazlak kafası, iri göbeği, pejmürde üniforması, elinde kokartı ve yağlı şapkası ile bir istasyon şefi girer. Bu şef Kılılı Kemal'dir. Kemal'in iki adım gerisinde de rengi atmış pardösüsü, düz eşarbi ile sessiz ve kırılğan eşi durmaktadır.

Sedat, o narin fidan ve zarif boynu, derin menekşe gözleri görünce gençliğin gürbüz güneşi bir an parlayacak gibi oluyor. Ama bu durum sadece hüzünlü bir tesadüf oluyor.

Sedat, Zeki'den kendisi oradan ayrıldıktan sonra Nevin'in kötü olduğunu, babası Makasçı Hakkı'da felç olunca Kılılı Kemal'in Nevin'in peşine düştüğünü ve şimdi de sürekli içtiğini öğreniyor. Tüm bunları önemsemezmiş gibi görünse de etrafa takılan gözleri eskiyi arıyor. Kendisine niçin geldiğini soran Zeki'ye de cevap vermekte zorlanıyor.

1.2.7. Uzun Hikâye

Uzun Hikâye'nin kahramanı delikanlının babası Bulgar muhaciridir. Bulgar muhaciri baba, dedesi Pelvan Sülüman'ın elinde büyümüştür.

Kahramanımızın babası annesini Eyüp'te mahalleden tanımış, dayıları da problem çıkarınca da annesini kaçırmıştır. Daha sonra eşi Münire'yle bir kasabaya yerleşen Ali Bey orta okulda kâtiplik yapar. Orada adı sosyaliste çıkan Ali Bey ailesiyle birlikte trenle yola koyulur, bir nahiyenin kıyıcığında inerler. Orada kâtiplik ve muhasebeciliğe başlayan Ali Bey vagon evde ailesiyle birlikte yaşar. Fakat burada da bu mutlu tablo uzun sürmez ve kahramanlarımız annesini kaybeder. Hastaneden yalnız dönen baba oğluna bir mızıka alır. Baba, oğul, daktilo ve mızıka... Evet baba-oğul oradan oraya hep yeni yerlere taşınmış, yeni işler, yeni insanlar tanımıştır. Bir yerde komşuları ilkokul öğretmeni Saadet İncekara ve annesi baba oğla oldukça yakınlık gösterse de Ali Bey için Münire Hanım'ın yerini kimse tutamaz. Kahramanımız lise yıllarında savcının kızı Ayla'ya âşık olur. Fakat arkadaşı sakat Celal de ona âşiktir ve Celal'den Ayla'ya bir mektup bile verir. Liseyi bitirip üniversiteyi kazanamayan kahramanımız babasıyla açtıkları kitapçı dükkânında çalışmaya başlar. Arkadaşı Kara Turan'la dertleşir. Onun sevdasını paylaşır ve kendi de Ayla'dan sonra Hancılar'ın kızı Feride'ye âşık olur. Ailesi vermeyince kahramanımızın kaçma teklifini kabul etmeyen Feride için için üzülmemektedir. Ali Bey yazdığı bir yazı ile tutuklanmış,. Feride kahramanımızın teklifini: “ Hancılar'ın kızı kaçtı dedirtmem.” Düşüncesiyle kabul etmemiştir. Tüm bunlardan bunalan kahramanımız mızıkası, babasının daktilosu ve bir miktar para ile babasının da iznini alarak belki de babasının izinden yürümek için tek başına yollara düşmüştür. Bu ilk yolculuğuna da trenle çıkmıştır.

1.2.8. Beyhude Ömrüm

“İnsan ömründe ne işle uğraşırsa ölürken de o işle uğraşır.” Derler ya işte tam bu söze uygun bir hikâye. Beyhude ömrüm aslında ne de güzel anlatıyor bütün başlangıçların, arzuların, planların bir sonu olduğunu.

Hikâyemiz çerçi Cemil'i, İblis Halil'i, Tahsildar Atıf'ı ile tipik bir kasaba hayatını özetlemekte.

Bu kasabanın sakinlerinden olan başkahramanı Yadigâr, yani Hacali'nin Yadigâr'ı bir bahçe sevdasıdır. Islak kaya denilen yeri ekip biçmek, meyve bahçeleri ile süslemek ister Hacali, Yadigâr'ın babasının arkadaşıdır ve baba oğlunu vefat ederken Berber Hacıya emanet etmiştir. Yadigâr, büyüğü olarak Hacali'nin bu konudaki görüşlerini almak ister. Hacali de kendisine destek verince kayayı dinamitleme planları kurar. Kazmayı, küreği çeker eline Yadigâr.

Artık yeşilin ateşi düşmüştür içine. Canla başla çalışır. Ama kasaba halkının da dedikodusu yayılır. Yok maden arıyormuş, yok define arıyormuş. Babası Gülpaşa Çavuş da böyleymiş, cinsine çekmiş. Yadigâr kendi kaderi ile Islak Kaya'nın kaderini birleştirmiş, Islak Kaya'yı dinamitlemişti. Bir müddet de kayayı bu dinamitlerden temizledi. Bahçenin çeperini çekti; fakat muhtar orası benim tapulu malım diye Yadigâr'la dikleştirdi. Her şeye rağmen Yadigâr bahçeyi adam etti. Herkes seçimle falan uğraşırken fidanlarını dikti. İblis Halil'in Engellemelerini de alt ederek bahçeyi bahçe yaptı. Kasabalının çoğu İstanbul sevdalısıydı. Yadigâr'ın oğulları da öyle... Yadigâr oğullarını İstanbul sevdasından vazgeçiremedi. Kasbaya Zalım Arslan Ağa'nın soyundan Muhterem Bey diye biri gelmişti. Herkes İstanbul'a giderken O kasabanın ortasındaki evi tamir ettirip oraya yerleşme düşüncesindeydi. Fakat Muhterem Bey'in bu düşüncesi ev tamamlanana kadar sürdü. O da kasabayı terk etti.

Kasabanın imkânları da iyice daralmıştı. Yadigâr, kendisine destek olan Berber Hacı'yı, Emrullah Hoca'yı en sonda eşini kaybeder. Kendisi de epey yaşlanmıştır. Her ne kadar akli işte olsa da zorlanır.

Hikâye de “gözlerim de yaş, dilimde dua / Öldüm ve bir bahçeye gömüldüm.” Diye sonlanır.

1.2.9. Mavi Kuş

Hikâye bir grup aydın takımı ile kasaba halkının kasabadan istasyona olan yolculuğunu okuyucuya büyük bir keyif vererek ve okuyucuda merak uyandırarak anlatmaktadır.

Mavi Kuş, mavi boyalı üzerinde beyaz kuş resmi olan hurda denilecek kadar eski bir otobüstür. Otobüsün sahibi ve şoförü ise Deli Kenan'dır. Kenan'ın bir de muavini vardır. Muavin Seyfi.

Kasabalı her ne kadar Mavi Kuş'u beğenmese de başka imkân olmadığı için istasyona onunla gitmektedir. Bu hikâyede geçen yolculukta ise kasabanın doktoru, öğretmen Murat ve eşi Neşe, arkeolog Gül ve Amerikalı turistler John ile Elizabeth, mühendis olduğunu söyleyen Kemal, Beşir Ağa ile hasta eşi bir de mahkûm vardır.

Yolculuk, Kenan'ın kedisi olmadan yola çıkmaması üzerine yapılan muhabbet ile başlar. Küçük bir kasabada yaşamaktan mutlu olmayan Neşe sürekli surat yapmaktadır. Eşi Murat ise vatana faydalı olmak için her yeri kutsal görmekte ve bu konuda doktordan kendisine destek beklemektedir.

Gül, bir tanıdığın hatırına turistlere rehberlik yapmaktadır. Yol boyunca Kemal ile yan yana oturan Gül onunla muhabbet eder.

Yanında iki jandarmayla birlikte elleri kelepçeli mahkûm yolcunun başı önündedir. Beşir Ağa ise hastasını bir an önce istasyona yetiştirme telaşındadır.

Otobüste bir de kimsye çaktırmadan eşyaların arasına saklanan Erol vardır.

Bu değişik muhabbetlerin yaşandığı yolculuk çeşitli olasılıklarla bölünür.

Kotto Bayram'ın açtığı çukura düşen otobüs yine onun para karşılığındaki yardımıyla kurtulur. Mola için durulan handa Beşir Ağa, hastasını kaybeder. Bu arada uzun süredir de otobüsü iki atlı takip etmektedir. Amaçları otobüsteki kanlılarını vurmaktır. Yol üzerinde köpeğiyle otobüse binen avcı Bilal bu atlıların peşine düşse de onları kaybeder. Handan sonra iki keçisi, üç koyunu ile bir köylü - yolcular karşı çıksa da - otobüse biner. Bu olumsuzluk da atlatıldı derken yol üzerinde bu sefer de jandarmalar otobüsü durdurur. Mühendis Kemal aslında polistir. Amaçları tarihi eser kaçakçısı turistleri yakalamaktır. Kuyumcu Nazım Efendi jandarmaları görünce telaşlanır ve ortağını öldürdüğüne dair bir itirafta bulunur. Otobüsün üzerindeki tarihi eserler de üşüyüp sandığa giren Erol tarafından sağa sola fırlatılmıştır. Neye niyet neye kısmet diye düşünen yetkililer Nazım Efendiyi tutuklarken tam o esnada "stop" sesi duyulur aslında bu yolculuk bir filmin senaryosudur.

1.2.10. Tufandan Önce

Bu hikâyeyi okumaya başladığımızda başlığına tekrar bakma ihtiyacı hissedebilirsiniz. Çünkü hikâyenin sonuna kadar bir tufanın habercisi olacak ize rastlayamayacaksınız.

Hikâyemiz küçük bir kasabada geçmekte. Tufandan önce, kasabaya kurulacak olan tesisin açılış töreninde yapılacak hazırlıkların planlanacağı toplantı gününün sabahında kasabanın başkanı Şemsettin Bilenin sabah sabah yaşadıklarıyla hikâye başlar.

Bu arada tesis İdris Güzel adında bir macir tarafından kurulacaktır. Bu tesis biraz da siyasi bir amaç için kurulacaktır.

Toplantıya ilk olarak Milli Eğitim Müdürü gelir. Ardından Şemsettin Bilen, Müftü Feyzullah Efendi, Emniyet Âmiri, Nüfus Müdürü, Tarım-Orman ve Köy İşleri Şube Müdürü, Tarım-Orman ve Köy İşleri Müdürü, temeli atılacak tesisin ihalesini almış olan müteahhit – iş adamı İdris Güzel, Mal müdürü de geldiler ve kaymakam Çetin Bey'in makamında herkes bir süre onun çiçeklerini sulamasını bekledi. Tören için görev dağılımı yapıldı. Hazırlıklar tamamlandı ve beklenen gün geldi. Tören ekibi konvoy halinde gelir. Bakan ve Vali Bey aynı arabada sohbet ederler. Önce kaymakamlığa inerler. Bir süre Bakan ve Çetin Bey diğerlerinden uzaklaşırlar. Kısa bir sohbetten, dertleşmeden, sonra geri dönüp ekibe katılırlar.

Bu arada Temel atma töreninin yapılacağı alan hıncahınç dolmuştur. Görev taksiminde üzerine aldığı görevleri İdris Güzel ve tayfası tam olarak yapmış iyi çalışmışlardır. Tören alanında karşılıklı iki tribün kurulmuş. Bir yerde beyaz önlüklüler yemek hazırlıyor. Bir yerde beyaz önlüklüler yemek hazırlıyor. Bir yerde yerel kıyafetli gençler su dağıtıyor. Bir yerde kınalı koç başı ile mütevekkil bekliyor.

Bütün törenlerin, düğünlerin, bayramların gülü olan Ali bu müstesna zamandao fiyakalı tutuşu ile mikrofonta sarılır.

- Dikkat, Dikkat!...

Millet susar, dikkat kesilir.

İdris Güzel'in tembihlediği Ali herkesi takdim eder, biraz İdris Güzel'i metheder bir üsulp kullanır.

Peşinden türküler, şarkılar gelir. Kalabalık coşar. Ali bir ara teybi kapatır, meydandaki kalabalık tribünlere karışır. Bu arada müzik hocası Mehpere Hanım Halk Eğitim'in Halk Oyunları takibini son kez gözden geçiriyor.

Bu arada protokol ekibi kalabalığın yol vermesi ile yerlerini alıyorlar.

Artist Ali elindeki kağıda bakarak meydana girenleri tek tek takdim ediyor.

Mehpare Hanım Bakan'a yaklaşıyorlar. Küçük kız elindeki çiçek demetini Bakan'a veriyor. Bakan da teşekkür ederek küçük kızı yanaklarından öpüyor.

Edebiyat öğretmeni mikrofonu alır. Meydandaki sesler kesilir. Tören programını sunar.

... Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı, Müzik öğretmeni Mehpare Ünsal kürsüye geçer.

İlk konuşmacı Şemsettin Bilen, ardından Kaymakam onun ardından ilgili Genel Müdür, il milletvekilleri, sıra Fakülte Dekanı Prof. Vecihi Bey'e sıra gelir. Konuşmayı uzatınca uyarı alır. Vecihi Bey'ni peşinden yemek yenilir. Bu sırada konuşma sıra Vali'deydi. Bu sırada hava tedirginlik veren bir görünüme büründü. Peşinde Bakan kürsüye çıktı. Misafirler Bakan Bey'i anlamayan gözlerle dinliyordu.

Gökyüzü artık tam bir felaket habercisi gibi görünüyordu. Ve felaket harekete geçti. Deli dere köprüyü yıkmış, önüne gelen her şeyi içine almış, kabarıp coşmuş geliyordu. Tabancalı adam önünde koşan kral adama kavuştu. Ensesinden tuttu onu, demir manyane parmaklar ile çevirdi yüzünü, kaseti var dedi.

Bu arada çıkan hengamede tüm heyet üyeleri çamurla bata çıka otbitmez köyüne doğru ağır ağır gidiyorlardı. Meydanda ne tribün kalmıştı, ne temel. Tufandan önce kalanlardan eser kalmadı.

1.2.11. Rüzgârlı Pazar

Bir pazar yerini, oranın insanlarını anlatan yazar, sanki kendisi de o pazarın bir ferdi gibi yazmıştır hikâyesini. Öncelikle Pazar yerini tasvir eden yazar, oranın sakinleri hakkında bilgi vermiştir.

Hikâye kahramanlarından Duran'la Pazar yerinde tanışan 3. kişi tarafından yazılan hikaye; hayatın acısıyla, hüznüyle, göz yaşıyla yoğrulan kahramanlarla doludur.

Duran on – on iki yaşlarında, balon satan, hayat mektebine hüznüyle başlayan küçük bir hikâye kahramanıdır. Bu küçük kahraman Yozgat'ın köylük yerlerinden- dir. Üç kardeşi, annesi ve veremli babasına balon satarak bakmaktadır.

Duran'ın yanında pil, kalem, kâğıt mendil satan, gözleri görmeyen Nimet vardır. Duran Nimet'e ablası gibi göz kulak olmaktadır. Çiçekçi Cemile, Şapkacı Bacı, Dürümcü Baba, Çaycı Cino, Pala Hasan da Rüzgarlı Pazar'ın sakinlerindedir. Kolye yapıp satan genç bir kızla delikanlı vardır pazarda. Oğlan uzun saçlı, at kuyruklu, küpeli; kız da aksine kısa saçlıdır. Bunlar entel gençlerdir. Sürekli kitap okurlar. Çiçekçi Cemile'nin kocası Haydar ayaşın tekidir. Cemile'yi üzer.

Dürümcü Baba'nın da uzun süredir görmediği kızı Almanya'dan gelir. Film gibi ekibiyle babasını bulur. Ve babasını götürmek ister. Bu durumla şaşırın baba düzenini bozup gitmek istemez. Kısacası, Pazar sakinlerinin hayatı birbirinden pek farklı değildir. İnişler, çıkışlar... ama daha çok inişler...

Duran, bir gün pazarda sarı saçlı mavi gözlü bir kız görür ve ona aşık olur. Hani diyor ya tapınak yazıtında “ aşka burun kıvrıma sakın. O çöl ortasındaki yemyeşil bir bahçedir.”

Sonraları pazara Cesur adında bir delikanlı gelir. O da kalem, mendil vb. satar. Ve onun da gözleri görmez.

Cesur'un hayatı da acılarla doludur. Ama o acılar onu lgublaştırmıştır.

Cesur, Duran ve Nimet'le tanışır. Hatta Nimet'le aralarında samimi diyaloglar başlar.

Nimet'e hayat hikâyesini anlatırken öğreniyoruz ki Cesur' babası annesini kaçırmıştır. Babası iş kazasından sonra yatağa bağlı kalmış ve annesi Cesur'u babaannesine terk edip gitmiştir. Cesur'un gözleri merdivenden düşüp göz sinirlerinin tahrip olmasıyla kör olmuştur. Ama Cesur bu acıya da dayanmasını bilmiştir.

Gözleri görmeyen bu iki insan Nimet ve Cesur aslında hayata sınıksız bağlıdırlar. Bu yönleriyle de birbirleriyle uyumlu olan bu gençleri baş - göz etme fikri çevredekilerin isteği olmuştur. Bu fikir ilk Şapkacı Bacıdan çıkar.

Aslında doktor olmayan ama Rüzgarlı Pazar'ın doktoru olarak bilinen bir hayır sever bu gençlere bir dükkan tutar. Vefat eden Şapkacı Bacı'nın sermayesiyle dükkanın doldurur ve bu çifti evlendirir. Hayatın olumsuzluklarından da olumlu bir sonuca gidilir. Bu arada Duran sarı saçlı, mavi gözlü kızı tekrar gördüğünde kızın yanında bir delikanlı vardır ve de kız Duran'a pek bir soğuk davranmıştır. Duran aşk bahçesinin bahçıvanı olamamıştır.

1.2.12. Chef

Hikaye banka şefi Hüseyin Hüsnü Şen'in bardan çıkışıyla başlar. Hikayenin tamamı da bu banka şefinin kendisini, eşi ve çocuğu Özgür'ü anlatmaktadır.

Hüseyin Hüsnü Şen bir bankada şeftir ama bu görev ona yetmez akli fikri müdürlüktedir. Sık sık bara uğrayan Hüsnü Şen, öyle zil zurna sarhoşlardan da değildir.

Banka şefi Hüsnü Şen, eşi Arzu'yla bir yaş günü partisinde tanışır. İkisi de şatafatlı hayattan uzak oldukları için birbirlerine uygundur.

Arzu bir kamu kuruluşunda maaşlı olarak çalışmaktadır, tutumlu, marifetli, bir evi idare edebilecek tiplerdendir.

Hüsnü ve Arzu'nun Özgür isminde bir oğulları vardır. Özgür küçüklüğünden beri ticaretle uğraşmak ister ve hep bu alanda girişimde bulunur. Kazandığı, Kütahya İşletme Fakültesini de en baştan yarıda bırakır.

Şef Hüsnü'nün akli fikri müdürlükte iken, eşi Arzu'nun hayali bir ev ve yeni eşyalardır. Oğulları özgür ise anne babasının hayatına hayat demez ve kısa yoldan çok para kazanma derdine düşer. Bu çabası da onun başına olmadık işler açar, polis-le karakolla uğraşır.

Şef bir gün hurda denilecek bir şahin alır, Arzu ise bu duruma kızar. O, bir-kim yapıp ev alma düşüncesindedir. Arabasında hevesiyle ailesini pikniğe götüren Hüsnü Şen eğlenerek değil yorularak evine döner. Aslında yaşadıkları hayatın kendisidir; ama bu aile için pek de tat verici değildir.

Arzu'nun emekli olması ve emekli ikramiyesiyle ev hayali kurması şefin pek işine gelmez. Bu son ayrı düşünce de ailenin yavaş yavaş birbirinden kopmasına neden olur.

Hüseyin Hüsnü kendini bara daha çok kaptırır. Orada iris adında bir kadınla tanışır. Ve onunla muhabbeti arttırır. İris'in de teşvikiyle sinemaya atılır; fakat bu girişim boşunadır.

Arzu ise eşiyle aralarındaki kopukluktan yakınmakta ve kendini mutfığa, komşusu Gülşen'le muhabbete verir. Bodruma gidip lokanta açma fikrine de sıcak bakan Arzu eşine son bir fırsat verir. Eşi ise Arzu'nun kızıla boyanmış saç tipini bile fark etmez. Bu durumla eşiyle aralarındaki iplerin iyice koptuğunu fark eden Arzu Gülşen'e uyup Bodrum'un yolunu tutar.

Bodrum'da Refik Bey'le tanışan Arzu "Hanımeli" isimli lokantanın çalışmalarından dolayı mutludur. Lokantanın sahibi Refik Bey bu girişimlerinde Arzu'ya oldukça güvenmektedir. Gülşen ise Bodrum'a gelen Phil ile oradan ayrılır. Arzu'yu çıktıkları bu yolculukta yalnız bırakır. Bu yalnızlıktan sonra Arzu Refik Bey'in evlilik teklifini düşünmektedir.

Özgür ise giriştiği tüm ticari faaliyetlerinden zararlı çıkar, kültür meraklısı zengin kız Seda'dan da ayrılır.

1.2.13. Menekşeli Mektup

Kitap, 3 hikâyeden oluşmaktadır. Birincisi kitaba adını veren *Menekşeli Mektup*, ikincisi *Hacca Gidebilmek* üçüncüsü ise *Kar Üstüne Kan Damlardır*.

Menekşeli Mektup, postacının villaya mektup götürüşünü anlatan tasvirlerle başlar. Postacı, yaşı otuza dayanmış yalnız yaşayan düzenli bir insandır. Köyünden ayrıldıktan sonra uzun bir zaman sonra pastacının amcası onu köye çağırır. "Bugüne kadar amcalık yapamadım ama şimdi sırası" der ve postacıya evlendirir. Evlendiği kız neredeyse kendisinin yarı yaşında güzel bir kızdır. Postacı ona kıyamaz, bakmaya da dayamaz. Kızın ise askerde bir sevdiği vardır. Hep onu bekler. Kıza âşık olan postacı bu durumu fark edemez. Ta ki kız arkadaşıyla sevdiğine mektup gönderip sonra da onunla kaçana kadar. Bir gün eve gelip de karısını evde bulamayan postacı çok üzülür, hastalanır, baya bir süre kendini toparlayamaz.

Daha sonra izne ayrılır balık tutar, kibrit çöplerinden gemi yapar. İzni bitince de kendini biraz toparlar işine başlar. İşi malum postacılık. Mektup vs. dağıtır. sokaklar arasında dolaşır. Evlere yeni haberler götürür. Ama bir ev var ki, o eve her hafta üzerinde menekşeli pul olan bir mektup götürür. O ev ilkeli İlaç Sanayii'nin sahibi Ahmet Ferit İlkeli'nin villasıdır. Ahmet Ferit Bey, ilkeli İlaç Sanayini kurmuş daha sonra yeniliklere ayak uyduramayınca zor durumda kalmıştır. O sırada da Almanlardan iş teklifi olan Ferit ilkeli bunu bir fırsat bilerek Almanya'ya gitmiştir. Eşi İncilâ Gülfem Hanım ve büyük hanım ise villâda Ferit Bey'in haberlerini bekleyerek yaşamaktadır. İncilâ Hanım her hafta eşinin mektuplarını dört gözle bekler. Mektup dışında ondan hiçbir haber alamamakta ve bu durum da onu bir hayli üzmektedir.

Postacı bu eve mektup götürü götürü büyük hanımla muhabbeti koyulaştırır, eşinden sonra da ilk kez İncilâ Hanım'a hayran olur. Postacı artık bu evin bir üyesi gibidir. Bahçelerini budar onlara yârenlik yapar.

Bir gün gelen mektubun içindeki yazı farklıdır. Ferit Bey "Elim kırıldı, mektubu başkasına yazdırdım" şeklinde bir mektup göndermiştir. İncilâ Hanım önce çok şaşırır. Sonra da üzülür. Eşinden mektup dışında bir haber alamadığı için kahrolan İncilâ Hanımın psikolojisi de iyice bozulmuştur. Ferit Bey ailesini emanet ettiği Remzi Bey'le bile haberleşirken karısını birkez olsun aramaz.

Bu duruma üzülen, İncilâ Hanıma kıyamayan postacı Almanya'ya Ferit'i bulmaya gider. Orada Ferit'e komşuluk yapan yaşlı kadından Ferit'in bir Rum kızıyla gittiğini o gittikten sonra da mektupları kendisinin yazdığını öğrenir. Kendisi de eşi tarafından terk edilen kadın bundan sonra da İncilâ Hanım'ın üzülmemesi için ona mektup yazacağını söyler.

Bu durumla üzülen postacı Almanya dönüşü işine başlar. İncila Hanım'a mektupların gelmediğini öğrenir. Kaç hafta bekler ama mektup gelmez, mektup gelmeyince postacı da İncilâ Hanım'a gidemez. Yağmurlu bir günde postacı kahvedeyken oraya İncilâ Hanım gelir. Postacı ise ellerini boş açar. Bu üzüntüyle evine giden postacı kapıda bir gölge görür. Böyle bir havada gözleri mos mor, yıpranmış olarak kapısına gelen kaçan karısıdır.

İkinci hikâye *Hacca Gidebilmek*'te şoför Kadir'in kamyondan 302'ye heveslenmesi, iki ortakla harcı masrafını karşılamayan bir işe girişmesi anlatılmaktadır.

Şoför Kadir, İblis müteahhit İhsan'ın yanında çalışmaktadır. Daha sonra 302'ye heveslenir ve ortak bir işe girer ama karşılığını alamaz. Daha sonra 302'yle Hacca hem yolcu taşıma hem de hacı olma hevesine kapılır. Yanına bulduğu yoldaşla hacıya gider. Hem hacı olur hem de para kazanır fakat orda da başına türlü sıkıntılar gelir. Yoldaşı onu yarı yolda bırakır, kaza yapar. Onca sıkıntıdan sonra da bir şekilde evine varır.

Üçüncü hikâye *Kar Üstüne Kan Damlar* ise iki ayrı kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yavuklusunun özlemiyle memleketine gelen gencin yavuklusunun hasta olduğunu öğrenmesi ve onu hastaneye yetiştiremeden kaybetmesi anlatılmaktadır.

İkinci kısımda ise Hasan İzzet Paşa komutasındaki bir askerin yaşadığı olumsuzluklar anlatılmaktadır. Askerin yanında bir de Behram Çavuş vardır. Behram Çavuş ölür. Asker ise kızını kaybetmiş bir dedenin kızının çeyizindeki ihram ve keçeyi vermesi ve kendisinin onları sarınması üzerine kurtulur. Fakat ölmemiş olmaması da bir kurtuluş değildir. Çünkü yolculuğu Sibiryaya'dır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Yazarlar, eserlerinde çeşitli konulara başvururlar. Bunlar arasında halk edebiyatının ve halk biliminin önemli bir yeri vardır.

Halk edebiyatı, halkın zengin kültür değerlerini yansıtır. Halk edebiyatı, özünü, halktan aldığı için halkın içini gösterir. Özellikle halkın dünya görüşünü, sanat zevkini, düşünüş ve yaşayış düzenini ve bunlarla ilgili gelenek ve görenekleri halk edebiyatında bulabiliriz.

Mustafa Kutlu da hikâyelerinin konularını halktan seçtiği için eserlerinde halk edebiyatı örneklerine yer vermiştir.

Çalışmamızdaki halk edebiyatı unsurlarını anonim edebiyat, tekke edebiyatı ve âşik edebiyatı olmak üzere üç ana başlık altında inceledik.

2.1. Anonim Edebiyat

“Anonim halk edebiyatı, halkın ortaklaşa olarak meydana getirdiği bir edebiyattır. Bu bölüme giren eserlerin kimin tarafından meydana getirildiği belli değildir. İlk meydana çıkışında bir kişinin ürünü ise de zamanla kişilik izleri ortadan kalkar, tam anonim bir duruma gelir. Bu edebiyat ürünleri sözlü olup nesilden nesile geçerek sürer. Zaman içinde dil ve zevk bakımından değişikliklere de uğrar.” (Güleç 2002: 19)

Çalışmamızda anonim edebiyat ürünlerinden tesbit edebildiklerimiz şu şekildedir:

A) Manzum Olanlar

1. Türkü
2. Mâni
3. Tekerleme
4. Ninni
5. Bilmece
6. Ağıt

B) Mensur Olanlar

1. Masal
2. Efsane
3. Detan

C) Halk Hikâyeleri

Ç) Kalıplaşmış İfadeler

1. Atasözleri
2. Deyimler
3. Dualar (Alkışlar)
4. Dilekler (Alkışlar)
5. Beddualar (ilenmeler, İlençler, Kargışlar)
6. Ölçülü Sözler
7. Yeminler
8. Selamlar ve Vedalaşma
9. Küfürler, Argo Sözler
10. Hitaplar, Çağrılar
11. Lakaplar

2.1.1. Manzum Olanlar

2.1.1.1. Türkü

Pertev Naili Boratav, türküyü “Bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad türkü”dür şeklinde tanımlamıştır (Boratav 1999:150).

Değişik bölgelerde türkü kelimesi yerine *şarkı*, *ninni*, *ağıt*, *hava*, *deyiş*, *de-me* adları da kullanılmaktadır.

Hem anonim hem de bir âşığa ait olarak söylenen türküler halkın ortak duygularının tercümanıdır. Halkın samimi duygularını ifade etmesi hasebiyle türkülerimiz çok sevilir ve sevilmeye devam edecektir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde de türkü örneklerine yer verilmiştir. Hikâyelerde genelde isim olarak ve kahramanın mırıldanması şeklinde geçen türküler anlatılan olaya zenginlik katmıştır.

Hikâyelerde geçen türküleri; *aşk türküleri*, *gurbet ve askerlik türküleri*, *tarihî türküler* olarak sınıflandırabiliriz.

Yokuşa Akan Sular isimli hikâyede türkü sadece isim olarak geçmektedir.

“Merek yıkılacak, gaz gecelerinde halaya durup, harman makinasından savrulan saman tozlarına bulaşıp, derin derelerden aşığılara ovaya doğru süzülen türküler unutulacaktır.” (YAS/9)

Bazı hikâyelerde hem “türkü” adı hem de türkü sözü geçmektedir.

“*Bazen gece yarılarında uyanır, bir ağıt, bir türkü, ...*” (YTYS/10)

“*Bu dere baştan başa cevizli bağ*

Cevizler şak şak eder dön geri bak” (YTYS/66 *Elazığ türküsü*)

“*Minibüste Neşet Ertaş'tan bir türkü dinledim.*” (H ve T/11)

“*Değirmenin bendine/Döner kendi kendine...*” (Hu T/69)

Uzun Hikâyede sevgi hisleriyle söylenmiş türkü örneklerine yer verilmiştir.

“*Babam onun sarı lepiska saçlarına, mavi berrak gözlerine bakar bakar:*

Makaram sarı bağlar

Kız söyler gelin ağlar

türküsünü söylerdi. O vakitler Safiye Ayla da söylemiş bu türküyü.” (UH/17)

“*Eli elime değdi de,*

Hem ben yandım hem kendi.”

diye türküye başladım. (UH/74)

Ve günümüzde de çok iyi bilinen bir türkü örneği:

“*Sabaha kadar türkü çıktık, Neşet Ertaş'tan okuduk: Mühür gözlüm seni elden – Sakınırım kiskanırım.*” (UH/97)

Hikâyelerden birinde baş kahraman kendini Ferhat'a benzetir ve şu türküyü mırıldanır:

*“Ŗu dağları delmeli
Külünü elemeli.” (BÖ/34)*

Yine aynı hikâyede *Beyhude Ömrüm*’ün 8 ve 114. sayfalarında da türkü ad olarak geçmektedir.

Bazı hikâyelerde anlatılan durumla türkünün sözleri birbirini tamamlamaktadır. Bu da hikâyeye akıcılık kazandırmıştır.

Bazı hikâyelerde de türkü oyun havası şeklinde geçmektedir.

“Çocuklar Mehpere’nin işareti ile bir yandan oynar, bir yandan söyler.

*Kavurma koydum taşa
Ağam yar, paşam yar
Doldurdum basa basa
Di gel gel*

*Doldurdum basa basa
Di gel gel*

*Benim yârim çok güzel
Ağam yar, paşam yar
Azıcık boydan kısa
Di gel gel” (TÖ/131)*

*“Güvercin uçuverdi
Ganedin açıverdi.” (TÖ/187)*

*“Oy farfara farfara...
Ateş düştü şalvara...” (TÖ/187)*

Hikâyelerden birinde konuyla ilgisi olmasa da al ve yeşil renklerinden dolayı tarihî bir türkü geçmektedir. Bu türküye hem *tarihî türkü* hem *asker ve gurbet türküsü* diyebiliriz.

“Al-yeşil sancağı gelin mi sandın.” (RP/141)

Yemen türküsünün geçtiği aynı hikâyede, hikâyenin kahramanlarından Duran’ın dudaklarına tüneyen bir sevda türküsü:

*“Mavi yelek, mor düğme
Yine düştün gönlüme
Her gönlüme düşende
Kan damlar yüreğime” (RP/142)*

Bazı hikâyelerde kahramanlar tutkularını da türkülerle dile getirmektedir. *Beyhude Ömrümde* kahramanın bahçeye olan tutkusu gibi.

Başka bir hikâyede ise kahraman Hüseyin Hüsni Şen, arabaya olan tutkusunu şu türküyle ifade etmektedir:

*“Şu Metris’in önü bir uzun alan
Bir tek seni sevdim gerisi yalan.” (C/51.53)*

Baş kısımlarda hikâyelerdeki türküler arasında asker türküsünden de söz etmiştik. Onlardan biri aşağıdadır.

*“Karlı dağlar karanlığın bastı mı
Asker ağam ayrılığın vakti mi” (MM/20)*

...

“Yaramı sarmaya yar kendi gelsin” (MM/62)

Bu türkülerin yer aldığı aynı hikâyede türkü benzetilen bir unsur olarak kullanılmıştır.

“Postacı neşeli bir türkü gibi karıştırıyor çayını.” (MM/65)

2.1.1.2. Mâni

“Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biri de mânidir. Dügünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mâni genellikle hece vezninin yedi veya sekizlisi ile meydana getirilen dört mısralık manzumelerdir.” (Elçin 2000: 281)

Mâniye Anadolu’nun değişik yerlerinde farklı isimler verilmiştir: *Bayatı, hoyrat, deyişleme, mâna, meâni* vb. Anadolu’da mâni söylemek genellikle *mâni düzmek* şeklinde ifade edilir.

Çalışmamızda hem mâni örneğine hem de adına rastlanmaktadır.

Bazı hikâyelerde kahramanın kendisi bir mâni yazmıştır.

“Kalbin umutla dolsun

Dilerim yüzün gülsün

O mavi kolye bende

Ebedi hatıra kalsın.” (UH/55)

“Şimdi de mâni demeye başladılar karşılıklı.” (BÖ/10)

“Şu karşiki yeşillik,

Bahçe midir, bağ mıdır

Gönüle bak gönüle

Ölü müdür, sağ mıdır.” (BÖ/101)

“Arada bir söyledikleri mâniler, türküler bu geçeye kadar geliyordu.” (BÖ/114)

2.1.1.3. Tekerleme

Türk Halk Edebiyatının üzerinde az durulmuş türlerinden biri de tekerlemelerdir. Belki, yanıltmacalar dışında tek başlarına bağımsız bir tür olamamaları, diğer türlerin yani oyunların, inançların, törenlerin, masalların, hikâyelerin, bilmecelelerin vs. içinde veya bağlamında yer aldıkları için, oldukça eski ve arkaik unsurlar taşıyan bu türün üzerinde pek fazla durulmamıştır.

“Tekerlemeler; şekil, konu ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilmemiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar.” (Alptekin: Yüksek lisans Ders Notları)

Ali Duymaz, tekerlemelerin kaynaklarını maddeler hâlinde şöyle sıralamıştır.

1. Çocuk zihninin serbestliği
2. Hayal ve düşler
3. İçki, esrar vb. içme

4. Şamanlık esrimesi
5. Tasavvufi aşkınlık
6. Yalan
7. Olağanüstülük ve abartma
8. Mizah (Duymaz:15-20)

Çalışmamızda *Beyhude Ömrüm* isimli hikâyede tekerleme örneğine rastladık. Bu tekerlemenin kaynağı da Ali Duymaz'ın yaptığı tasnifteki “çocuk zihninin serbestliği” bölümüdür.

Hikâyede yazdan kışa hazırlık yapılırken tedarikli olmayla ilgili bir tekerleme yazar tarafından kullanılmış bulunmaktadır.

*“Çocuklar bile bu hazırlıkları oyuna, tekerlemeye çevirmişlerdir.
Tedarğim/Torba dikim/Yazın koyum/Kışın yeyim.” (BÖ/65,66)*

2.1.1.4. Ninni

Anonim halk edebiyatı türlerinden biri olan ninni, küçük çocukları uyutmak amacıyla, genellikle kadınların söyledikleri ezgili sözlerdir.

Saim Sakaoğlu, *Dîvânü Lûgati't-Türk'te* “balu balu” terimiyle ifade edilen ninniye, “Daha çok çocukları uyutmak amacıyla kendine has bazı ezgilerle söylenen manzumelerdir” şeklinde tanımlamaktadır (Sakaoğlu 2001:84).

Ali Berat Alptekin ise “Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu uyutmak için anne kucağında, dizinde veya beşikte söylenen ezgilerdir” tanımını yapmıştır (Alptekin, ders notları).

Çocuklar müzik ile ilk olarak ninniler sayesinde tanışırlar. Ezgi itibari ile ninniler, beşik sallama ahengi ile uyumludur. Çocuğun ağlamasının artması veya azalmasına göre az veya daha hızlı sallandığı gibi anne de, ses tonunu ona göre ayarlar.

Çalışmamızda “Ya Tahammül Ya Sefer” isimli hikâyede “Bazen gece yarılarında uyanır, bir ağıt, bir türkü, bir ninni gibi uzaktan uzağa gelen sesini duyar, anısıyla birlikte yatan üç yaşında bir çocuk gibi tatlı bir ürperişle duygulanır, âşına bir ortamın ılık kucağına sığınarak yeniden uyuyuverirdik.” (YTYS/10) şeklinde rastladığımız ninni ifadesine iki farklı hikâyede de benzetilen unsur olarak rastlanmaktadır.

“Başımı dizine koyup da okuduğu kitapları dinlediğim, babamla Rauf Bey’in tesbihlerini çeke çeke sohbet ettikleri, mangala gömülü patateslerin kebab olduğu, karın kapı önlerine diz boyu yığıldığı, rüzgârın pencerelerde ninni söylediği kışları.” (BB/23)

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi başka bir hikâyede de yine rüzgârın sesi ninni benzetilmiş ve rüzgâr kişiselleştirilmiştir.

“Hele bir karakış bastırsın, bak o zaman rüzgâr nasıl ninni söylüyor.” (MM/150)

2.1.1.5. Bilmece

“Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı; akıl, zekâ ve güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin 2000: 607)

Bilmece diğer Türk milletlerinde *tabmaca*, *tappaca*, *tapkır*, *tavısak*, *tapcan-nımah*, *cumbak*, *yumak* gibi adlarda kullanılırken *masal*, *mesel*, *metel*, *hikâye*, *bulmaca*, *söz*, *dele*, *fıcık*, *gazelleme* gibi mahallî söyleyişlerle de yaşamaktadır.

Bilmeceler; *lügaz*, muamma ve bulmacaların da bir tür geniş tarifidir.

Şükrü Elçin’de bilmecelerin anonim ve ferdî olmak üzere ikiye ayrıldığını, bunların da kendi aralarında gruplandığını görüyoruz.

Anonim bilmeceler manzum ve mensur olarak ayrılırken, ferdî bilmeceler muamma ve lügaz olarak ayrılmaktadır.

Bizim çalışmamızda ise bir tek bilmece örneğine rastlanmaktadır. Onun dışında birkaç hikâyede de bilmece ad olarak geçmektedir.

“Sanki bir bilmece sormuşum.” (Yİ/58)

Bir örnek görebildiğimiz hikâyede bilmece, anonim bilmecelerden manzum olanlar grubuna dahildir.

“Güzel uyandı

Cama dayandı

Cam kırıldı

Kana boyandı.” (Nar) (BÖ/13)

“Bilgi yarışmasında bile yapar insan bunu, bilmece çözerken yapar, bir çuvalı yerden kaldırıırken, merdiven çıkarken, yemek yerken, bir kadına bakarken bile yapar.” (TÖ/118)

“Amma da anlattın yani. Bilmeceye çevirdin be!...” (RP/47)

“Haydaaa!... Al bir bilmece daha.” (RP/48)

“Gazete bulmacası mı?” (MM/12)

2.1.1.6. Ağıt

“İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde genellikle ağıt adı verilir.” (Elçin 2000: 290)

“Ağıt kelimesinin karşılığı olarak *ağı*, *tavs*, *tavşa*, *mersiye*, *cokto*, *koşuk ırı*, *sazlamağ* kelimeleri de Türk boyları tarafından kullanılır. Ağıt söyleyenlere *sığıtçı*, *yaşçı* denir.” (Elçin 2000: 291).

Bizim çalışmamızda örneğine rastlanmamaktadır. Yalnız bir hikâyede ad olarak geçmektedir.

“Bazen gece yarılarında uyanır, bir ağıt, bir türkü, bir ninni gibi...” (YTYS/10)

2.1.2. Mensur Olanlar

2.1.2.1. Masal

Anonim halk edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biri olan masallar insanların hayal dünyasının zenginliğinin önemli örneklerindedir. Olağanüstü olaylarla ve olağanüstü kahramanlarla dolu olan masallar yıllardır büyüklerin ve çocukların en önemli eğlencesi olmuştur.

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayların masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Sakaoğlu 1999: 2).

Anlatıcıları genellikle hanımlar olan masallar uluslararası olma özelliği taşıyıp bir masalın benzerine bir ülkenin değişik bölgelerinde de rastlanmaktadır. Ayrıca masal-

larda motif ve formel unsurlar vardır. Thompson motifi “Eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsurudur” diye tarif etmektedir (Sakaoğlu 1999:15).

Bir destan veya halk hikâyesi kadar uzun olmayan masallar genellikle nesir şeklindedir. Masalların dili, halkın anlayacağı şekilde açık ve sadedir. Masalların olağanüstü kahramanları ve mekânları vardır: Konuşan hayvanlar, cinler, Kaf Dağı, Çin-Maçin, devler ülkesi...

Kutlu'nun “Yoksulluk İçimizde” isimli hikâyesinde olağanüstü kahramana ve olağanüstü mekâna değinilmiştir.

Hani o Zümürdanka'nın sırtında Kaf dağına aşan çocuk gibi bulutlara değer başınız. Kemerlerinizi bağlayınız. Ga diyince su, gı diyince et. (Yİ/31)

Masallarda, efsane, menkıbe ve halk hikâyesinde olduğu gibi “tayy-ı zaman, tayy-ı mekân” yani aynı anda farklı yerlerde olma durumu işlenir.

Kutlu'nun hikâyelerinden *Sırda* da buna değinilmiştir.

“Oradan bize tayy-ı mekân nasib oldu.” (S/90)

Çalışmamızda hikâyeleri incelerken masalla ilintili bölümlere rastlanmamıştır. Fakat terim olarak masal ifadesi hikâyelerde geçmektedir.

“Şiir söylenir, masal dinlenir diyorsunuz ama bunlar eski günlerin lafları.” (H ve T/25)

“Çocukluğumuzda bizi masallarla uyuttular.” (H ve T/25)

“Masallara düşman oldular.” (H ve T/25)

Bu nedir? Bu hayattır. Masal ile, rüya ile, dua ile irtibatı olan şeydir. (H ve T/26)

Masallara dönelim, kocakarı ilaçlarına... (H ve T/26)

Masal çocuğun kulağına hayatın hikmetini fısıldar. (H ve T/27)

Masallara boşverdiğimiz günden bu yana rüya göremez olduk. (H ve T/27)

“Bu masal hiç bitmeyecek, ben çocuk şehzade hiç büyümeyecek sanırdım.” (UH/29)

Bilimum masalın ve menkıbe ile uzun zamandan beri uğraşıp duruyordu. (BÖ/129)

Ağacı kıt yerlerin her ulu ağacı gibi bunların da bir masalı var. (MK/10)

Masal mı anlatıyoruz yani. (RP/71)

İkincisi bir aşk masalı. (RP/103)

Ama işte, ellerimiz yana düşüyor; nineler masallara bürünüp; şuruplar, böğürtlen reçelleri, ayva tatlıları ile birlikte gidiyorlar. (RP/128)

Nimet'le Cesur bu masal gemisinin kaptan köşkünde kendilerinden geçmiş, ses ve korkudan örülü mutluluk bahçesinde sonsuz bir yolculuğa çıkmışlardı. (RP/178)

Masal bitti. (RP/185)

Buna küçükken masallar okudum. (C/61)

Demek ki masallar da boş değil, menkıbeler de. (MM/126)

Masallarda, Halk hikâyelerinde de görüldüğü gibi iki sevenin arasına giren olumsuz varlıklar vardır. Bunlar; *cadı, cadı karısı, karaçalı* olarak geçer.

Kutlu'nun *Hüzün ve Tesadüf* isimli hikâyesinde de karaçalı şu şekilde geçmektedir.

"Hakan beni seviyordu, o kız bir karaçalı gibi aramıza girdi." (H ve T/81)

Böyle film gibi sevdaların çiçekli bahçesine bir karaçalı mutlaka girmek lazımdır. (BÖ/45)

İblisin Halil bu rolü seve seve kabul edip, cadıkarı oyunları ve türlü desiselerle kızı ayartmaya çabaladı. (BÖ/45)

"Bu ikramiye aramıza karaçalı gibi girdi." (C/59)

Masallarda yine halk hikâyelerinde, efsane ve menkıbelerde geçen Hızır, Deriş, Pir gibi şahıslar vardır. Bunlar topluma yön gösterir, toplumun müşkülünü giderir.

Uzun Hikâye'de de müşkül gideren "Hızır" motifinin işlendiğini görüyoruz.

"İşte babam tam bu sırada Hızır gibi yetişti." (UH/82)

Masallarda iyi niyetli kahramanın, kötü niyetli kahramanlar tarafından öldürülmek istendiğini görüyoruz. Bu öldürme unsurlarından biri *Mavi Kuş* isimli hikâyede geçmektedir.

Malum böyle masalarda en az bir adet zehirli yüzük bulunması âdettendir. (MK/10)

2.1.2.2. Efsane

Türk dünyasının halk edebiyatı açısından çok zengin olduğu hepimizce bilinmektedir. Türk insanının zengin muhayyilesi, var olan her varlığın bir hikâyesi olduğuna inanmıştır. Bu inançlar efsaneleri ortaya çıkarmıştır.

“Efsane, gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.” (Sakaoğlu 1992: 9)

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu *Efsane Araştırmaları* adlı kitabında efsanelerin özelliklerini şöyle belirtmektedir.

a) Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

c) Umumiyetle belirli bir şekli yoktur, kısa ve konuşma diline yer veren anlatmadır (Sakaoğlu 1992: 10).

Kutlu'nun hikâyelerinde efsane ve efsane özelliği taşıyan anlatımlar yoktur. Fakat efsanelerde yer alan bazı olağanüstü durumlar hikâyelerde geçmektedir.

“Ya Efendi sırrolduktan sonra...” (S/67)

“Oradan bize tayy-ı mekân nasib oldu.” (S/90)

“İşte babam tam bu sırada Hızır gibi yetişti.” (UH/82)

“Hele bu hadiseden sonra iyicene kırklara karıştı sanki.” (RP/182)

Hazret-i Doktor bütün bu güzellikleri bahar dalları gibi Rüzgârlı Pazar'ın üzerine serpip ortalıktan sırroldu. (RP/182)

Efsane, hikâyelerde terim olarak da geçmektedir.

Efsane gibi anlatırlar. (RP/185)

İdris'in arazi bağışı ise bir efsaneye dönmüştü. (TÖ/105)

E, böyle olunca efsane dal-budak saldı tabi. (RP/182)

Rabbim beni çölün ortasında kimlerle buluşturdu. Masal gibi, efsane gibi. (MM/126)

2.1.2.3. Destan

“Destan; bir boy, ulus veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsulle, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan “Kahraman-Bilge” şahsiyetlerin menkabevi ve hakikî hayatları etrafında teşekkül etmiş, uzun, didaktik hikâyelerdir.” (Elçin 2000: 72)

Çalışmamızda herhangi bir destandan alınmış veya oraya göndermede bulunmuş ifadeye rastlayamadık. *Uzun Hikâye* isimli hikâyede destan kelimesi kullanıldığı için bu metni almayı uygun gördük.

Babamın bu işi destan olmuş Eyüp Sultan'a. (UH/17)

Sinemayı yakıp Münire'yi kaçıran Bulgaryalı Ali'nin destanı. (UH/17)

2.1.3. Halk Hikâyeleri

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* isimli eserinde halk hikâyelerini “Zaman seyri ve coğrafya – mekân içinde “efsane, masal, menkabe, destan vb.” mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimaî hadîselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” şeklinde tarif etmiştir (Elçin 2000: 444).

Elçin halk hikâyelerinin kaynaklarını üç kısımda incelemiştir:

1. Türk kaynağından gelenler
2. Arap-İslâm kaynağından gelenler
3. İran-Hint kaynağından gelenler

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ise *Halk Hikâyelerinin Motif* yapısı isimli eserinde hikâye terimini üç grupta değerlendirmiştir.

1. Klasik hikâyeler: Divan edebiyatı nazım şekillerinden mesnevi tarzı ile yazılmış ve bir vak'aya dayalı olan eserler.

2. Modern hikâyeler: Kişileri, olayları, zaman ve mekânı belli olan tahkiyevî eserler. Bunlar genellikle kısa metinlerdir.

3. Halk hikâyeleri: Nazım-nesir karışık olan ve bazılarının ilk söyleyenlerinin belli olmasıdır (Alptekin 1997: 9).

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde halk hikâyesiyle ilintili bölümlere rastlanmamaktadır. Ancak halk hikâyesi kahramanlarının isimleri geçmektedir.

“Ne Köroğlu donuna girip, beni isteyen, benimle bir ömür geçirmek için canını vereceğini söyleyen bu kızı atımın tergisine vurup kaçırabilmiş, ne de Leylâ'nın Mecnun'u gibi boynumu bükerek açılabilmişim.” (YTYS/116)

“Köroğlu sabahınan kestiği horozu ütüp, tencereye koymuş muydu acaba?” (H ve T/70)

Çarşı esnafının sevgilisi olup çıkması bir yana; oğlunu kızını yuvadan uçurup âhır ömründe bir Köroğlu bir Ayvaz kalmış. (UH/68)

Bir nara patlatıp Çamlıbel'den inen Köroğlu'nun keleşleri gibi kargalara saldırıyor. (BÖ/8)

Lakin şurasına dikkat isterim, çoluk yok çocuk yok. Bir Köroğlu bir Ayvaz. (BÖ/24)

Bir Köroğlu bir Ayvaz idiler senelerdir. (BÖ/161)

Hani Ferhat Şirin'in aşkı için dağları deler ya; (TÖ/101)

Çoluk-çocuğu yoktu. Bir Köroğlu bir Ayvaz. (TÖ/122)

BMW Köroğlu'nun kıratı gibi bir şahlandı, bir nara patlattı, sonra kendini araç selinin ortasına fırlatıp attı. (RP/179)

Postacı kıza âşık olmuştu. Kerem'in Aslı'yı, Tahir'in Zühre'yi sevdiği kadar olmasa bile, o türden bir aşk ile karısını seviyordu. (MM/18)

Artık sokaklarda, yağmur-çamur demeden sarhoş gibi dolaşan; mektupların, evrakların adresini şaşırان, yemeyi içmeyi unuttuğu için arada bir düşüp bayılan, kırksekiz kiloya inmiş bir Mecnun vardı. (MM/26)

Bazı hikâyelerde halk hikâyesi terim olarak da geçmektedir.

Bizi böyle Erzurum Mahallebaşı'nda halk hikâyesi anlatan rahmetli Behçet Emi'ye benzetip de arpayla samanı karıştırmayın. (MK/17)

Daha önce masal ve efsanede örnek metinlerini verdiğimiz olağanüstü unsurlar halk hikâyesi için de geçerlidir.

Âşık Garip Hikâyesi gibi bazı halk hikâyelerinde gördüğümüz tayy-ı zaman tayy-ı mekan Sır isimli hikâyede geçmektedir.

“Oradan bize tayy-ı mekan nasib oldu.” (S/90)

“Hakan beni seviyordu, o kız bir karaçalı gibi aramıza girdi” diye paparazzilere konuşmasın mı? (H ve T/81)

“İşte babam tam bu sırada Hızır gibi yetişti.” (UH/82)

Hazret-i Doktor bütün bu güzellikleri bahar dalları gibi Rüzgârlı Pazar’ın üzerine serpip ortalıktan sırroidu. (RP/182)

Hele bu hadiseden sonra iyicene kırklara karıştı sanki. (RP/182)

“Bu ikramiye aramıza karaçalı gibi girdi.” (C/59)

2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler

Çalışmamızda aşağıda belirttiğimiz kalıplaşmış ifadelere rastladık.

2.1.4.1. Atasözleri

Bizim gelenekte yerleşmiş atalar sözü anlayışımıza göre atasözleri ulusal varlıklardır. Allah ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etik taşırlar. İnandırıcı ve kutsal bir nitelik taşırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: “Atalar sözü Kur’an’a girmez, yanına yeşilir.” (Birlikte koşup gider, ondan geri kalmaz.)

“Atasözleri geniş halk kesimlerinin yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözü ile belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır.” (Alptekin: Yüksek lisans ders notları)

Atasözleri tarih içerisinde farklı isimlerle kullanılmıştır. *Sav, mesel, darbimesel* bunlardan en çok bilinenleridir.

Hikâyelerde geçen atasözleri alfabetik sıraya göre aşağıda verilmiştir.

Acı patlıcanı kırağı **çalmaz**

“Zayıflamış mı, hasta olmasın” diye sordum. “Yok yok iyidir, babam *acı patlıcandır, onu kırağı çalmaz*, başımın çaresine bakar” dedi. (C/168)

Ağanın eli tutulmaz

Oradaki varlığını şan olsun diye dağıttı. Eşek yükü ile dua aldı. *Ağanın eli tutulmaz.* (TÖ/212)

At binenin kılıç kuşananın

Hemen herkes İdiris Güzel'in medhine girişmişti. *At binenin kılıç kuşananın* diyorlardı. (TÖ/199)

Atı atın yanına bağlasan ya huyundan ya suyundan

Selâmi onca malı mülkü, asaleti bir yana koyup bu sarhoş herifin ağzına bakar olmuş. *Atı atın yanına bağlasan ya huyundan ya suyundan* demişler, oğlan hem Hakkı Usta'nın zenaatine hem de tabiatına el atmış. (UH/101)

Avcı kedi mırlamaz

"*Avcı kedi mırlamaz*"... gibi atasözlerinin başlık olduğu, bir iki sayfalık kısa yazılar. (UH/49)

Bal tutan parmağını yalar

"Canım netice nedir? Şu memlekete bir tesis yapılıyor, işsize iş, güçsüze güç sağlanmıyor mu. Amaan, gerisini boş verin. Elbette *bal tutan biraz da parmak yalar*" demeye başladılar. (TÖ/105)

Boynuz kulağı geçer

Elbetteki bunca yılın milletvekili Haşmet Altay'ın bulunduğu yerde, daha dünkü çocuk olan Hulusi'nin konuşması yakışık almaz. Ama ne denilmiş, bunun adı siyaset, *boynuz kulağı geçebilir*, bakarsın Hulusi "illâ ben de konuşacağım" diye tutturur, o sebeple bu maddeden "isterlerse" kelimesini çıkarmalıyız, uygunu budur. (TÖ/55)

Cami yıkılmış, mihrap yerinde

Kırk yaşlarında falan var. *Cami yıkılmış, mihrap yerinde.* Ağaran saçları meç olmuş, entel bir hava yaratmış. Boynunda mor benekli bir beyaz fular. Bej bir ceket, füme pantolon. Topuksuz ayakkabılar. (C/82)

Can çıkmadıkça huy çıkmaz

İkinci serininde kulübenin gölgesine sandalyeyi atıyor. Bu defa piyangocu şapkasını yana yıkıyor, yine kılıç gibi ütülü pantolonu, cilalı ayakkabıları ile sigara-

sını tttryor, gelip geçen kadınların ardından uzun uzun bakarak kır düşmüş bıyıklarını buruyordu. *Can çıkmadıkça, huy çıkmaz.* (T/213)

ivi çiviye söker

Hiçbiri kalmadı. *ivi çiviye söker.* Uzun zamandır gazete bile okumuyorum. (MK/94)

Bu ilk yuduma sabah mahmurluğunu sken mânasına bir Şey derlerdi ama neydi. Divan edebiyatımızda geçer. Halk dilinde karşılığı: *ivi çiviye söker.* (RP/96)

Davulun sesi uzaktan kulağa hoş gelir

Kimbilir neler geçti başından, hela dahi temizlemiŐtir valla. Ama döner diyor, büfe diyor, iş büyütüp bir zincir bile kurarız diyor. *Davulun sesi uzaktan kulağa hoş geliyor.* (C/213)

Elden gelen vn olmaz, o da vaktinde bulunmaz

Öyle deme ama, "*elden gelen vn olmaz, o da vaktinde bulunmaz?*" ...Doğru... Yine de okusun... Okumuş adam hali başka... Hah, baŐkaymıŐ... Nesi var. Yahu nesi var olur mu? Yol yordam bilir, dünyadan haberli olur, iyiyi kötüden ayırır, doğruyu yanlıŐtan... Yok canım, o kadar da değil... (BB/47)

Yahu nimet, elden gelen vn olmaz, o da vaktinde bulunmaz. (RP/121)

Erkek seldir kadın gl

"*Erkek seldir kadın gl*"... gibi atasözlerinin başlık olduğu, bir iki sayfalık kısa yazılar. (UH/49)

Gl seven dikenine katlanır

Bu kanalizasyon işi bizim Deli Dere'nin fiyakasını bozdu. Adı Boklu Dere'ye çıktı, kokudan yanına yaklaŐılmaz oldu. Neyse ki kasabanın epeyce uzağında da, koku merkeze ulaŐmıyor. Zaman zaman, ters yel estiğinde koku geliyor, birlikte sinek dahi taŐıyor. Ne yapalım, *gl seven dikenine katlanacak.* (T/120)

Güneş balçıkla sıvanmaz

Behram avuŐ böyle konuŐanları susturuyor. Eratın moralini bozmayın, diyor. Bozmayalım ama *güneş balçıkla sıvanmıyor* ki. PeriŐanlık ortada. Destek gelmiyor, yiyecek sıkıntısı diz boyu, cephane azaldı. (MM/148)

Hamam giren terler

Ben de şunu diyorum, “*Hamama giren terler* ve oyuna katılan kol sallar.” Kanı da var, canı da var ama hamsi kurban olmuyor. Hakkı tutup kaldıracak derman nerede bizde? (H ve T/16)

Huylu huyundan vazgeçmez

Ne denilmiş: “*Huylu huyundan vazgeçmez*” denilmiş. Demir’e yaramaz arkadaşları haber üzerine haber salıyor: “Yüklü bir iş var, tez atla gel.” Demir bir sabrediyor, iki sabrediyor, üçüncüsünde mavzeri kaptığı gibi kır atına atlıyor. (MK/185)

Isıracak köpek dişini göstermez

Bilirsin bazılarına dokunmaya hiç gelmez ısırırverirler. Oysa *ısıracak köpek dişini göstermez* denilmiştir. (H ve T/22)

İyi insan sözünün üzerine gelir

Ya o bana iner, ya ben ona çıkarım. Laflarız. Telefon çalıyor.

İyisi: *İyi adam lafının üzerine gelirmiş*. Her neyse “Geliyorum Gülşen abla” diyorum. (C/125)

İyilik yap at denize balık bilmez ise Hâlık bilir

- Bize hep, “iyilik yapma, sakın ha kemlik bulursun” diyorlar.

- Olsun sen bir *iyilik yap at denize, balık bilmez ise Hâlık bilir...*

- İyi de nerede o iyiliği yapacak olan, onlar hep güzel atlara binip aramızdan ayrıldılar. (H ve T/16)

İti an sopayı hazır et

Ya o bana iner, ya ben ona çıkarım. Laflarız. Telefon çalıyor.

Kötüsü: *İti an, sopayı hazır et*.

İyisi: İyi adam iyi lafın üzerine gelirmiş. Her neyse “Geliyorum Gülşen Ab-la” diyorum. (C/129)

Kurt dumanlı havayı sever

Herkes şirket kuruyor, herkes banka açıyor. Açıkçası tozdan dumandan etrafı görmek mümkün değil. Eee... Ne demişler *kurt dumanlı havayı sever*.

Özgür’e bakıyorum, gözleri çakmak çakmak. Bu da bir kurt mu acaba? (C/65)

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur

Varsın şimdilerde bizi şu yol boyunca tanıyon artık çıkmayıversin. Daha ölmedik... “Eski Kurt”ların kapısını çalan bulunur. Gülümsemesi iyice genişlerken, birden büzülüveriyor... Öyle ya...

Kurtlar kocayınca köpeklere maskara olurmuş. (5/37)

Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir kışın gider

... “*Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir kışın gider*” gibi atasözlerinin başlık olduğu, bir iki sayfalık kısa yazılar. (UH/49)

Sabırla koruk helva olur

Çabuk parlayan çabuk söner, *sabr ile elbet olur koruk helva.*

- Abi senin anlattıkların notlu izahlı atasözleri sözlüğünden seçmeler. (H ve T/16)

Su testisi su yolunda kırılır

Ne iş ama. Helal olsun kadına.

Elimi kurtarıp içki kadehine sarılıyorum. Küçümseyerek:

- Neresine helal olsun, çuvallanmış işte. *Su testisi su yolunda hesabı.* (C/113)

Şahin sinek avlamaz

... “*Şahin sinek avlamaz*”... gibi atasözlerinin başlık olduğu, bir iki sayfalık kısa yazılar. (UH/49)

Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş

Cesur, girişken bir çocuktü. Hem neşeliydi. Cıvıl cıvıl olmakta nimet’le aşık atamazdı ama, olsun; *tencere yuvarlanmış kapağını bulmuştu.* (RP/114)

(Yatan arslandan, gezen tilki yeğdir) Yatan kurttan ise dolaşan çakal evladır.

Meseleyi çözmüş, neşesini bulmuştu.

“Ulan ben bu araziyi alayım, anasını satayım” diyip duruyor, ardından “*Yatan kurttan ise dolaşan çakal evlâdır*” cümlesini ilâve ediyordu. (TÖ/100)

Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten

“*Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten*” diyerek yelkenleri inmiş, yüzleri asılmış olan Musa Çavuş ile Şeref Bey’i neşelendirmeye, umutlandırmaya çalışıyordu. (UH/90)

2.1.4.2. Deyimler

“Deyim bir kavramı, bi durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” (Aksoy 1988: 52)

“Deyimler de, atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim sözleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyim söz dizimi bozulamaz.” (Aksoy 1988: 38)

Söylemek istediklerimizi daha etkili, daha kolay anlaşılabilir hâle getirmek istediğimizde deyimler imdadımıza yetişir. Günlük hayatımızda uzun cümleler kullanmak yerine birkaç kelime ile derdimizi çok rahat anlatabiliriz.

Abayı yakmak

Turan’ın gelecekle ilgili uçarı tasarıları bitip tükenmezdi. İncitmez’in kalbinde açtığı yara henüz kapanmadan bu defa Nüfus Müdürü’nün kızına *abayı yakmıştı*. (UH/105)

Ayr. bk. (TÖ/20)

Ağız aramak

Âdem efendi yalıdan ayrılmış yine dükkân açmış. Bir iki aracı gönderdim, *ağızını aradılar*, yüklüce bir başlık parası kopartırsa davadan vazgeçecek. (H ve T/83)

Ayr. bk. (UH/107), (BÖ/43)

Ağız açık kalmak

Hulusi Derin’in derin işleri karşısında *ağızları açık kalmıştır*. Hulusi bu açık ağızlara baka baka son vuruşunu yapar. (TÖ/88)

Ağız kulaklarına varmak

Hulusi’nin *ağız kulaklarına varmaktadır*. (TÖ/87)

Ağız laf yapmak

Talebe çok, hoca yok. Askerlik Şube başkanı, Veteriner, Hükümet Tabibi *ağız laf yapan* mülkî âmirlerden hevesi olan herkes derse geliyor. (UH/31)

Ayr. bk. (C/7)

Ağzından baklayı çıkarmak

- Yahu dellendirme adamı. *Çıkar ağzından baklayı.*

- Rahime'yi kaçırmayalım derim ben, oğlanı everelim.

- Haydaa... Nerden çıktı şimdi bu.

Ayr. bk. (BÖ/193), (TÖ/155), (C/205) (BÖ/147)

Ağzından bal akmak

Bunca yıl konuşmayan, ağzından kerpeten ile laf sökülen Doktor bülbül olmuş şakıyordu. *Ağzından bal akıyordu.* (RP/175)

Ağzından yel alsın

Boğazımızı anca doyuruyoruz. Babaannem elimize bakıyor. Düşün bir de hastalanmış olsa, yatağa düşse.

Aman ağzından yel alsın. Takma kafana. Allah bize de bir kapı açar belki. Belli olmaz. (RP/151)

Ağzını bıçak açmamak

Yahu Kerim nasıl çıkacağız, bu işin içinden diye efkârlanırdı. Murat ağabeyin efkârlanması kötü *ağzını bıçak açmaz.* (YTYS/52)

Ayr. bk. (5/59) (MK/191), (RP/14)

Ağzının içine bakmak

Bankalar, borsalar *ağzının içine bakıyorlardı.* İşaret parmağımı şöyle bir kaldırmaya göreyim. Gelişmiş, az gelişmiş ve geri kalmış tüm ülkeler allak bullak. (Yİ/77)

Ahkâm kesmek

Bu yazar-çizer takımı böyledir. Ağzının söylediğini kulağı işitmez. Her sahada bilirbilmez **ahkâm kesmeye kalkar.** (MK/75)

Ayr. bk. (TÖ/97)

Akıl erdirememek

Nasıl olur, diyordu. Nasıl geçiniriz, bu pahalılıkta. Ört başımı, git işine. Müslümanlıksa Müslümanlık, diyordu. Peki ama anne, nasıl ve nerede kılacağım

namazımı, diye cevaplıyordu Süheylâ. Namazını mı? diye kızına namazı yakıştıramamış bir edayla duraksıyordu annesi. Cık, cık, cık diye olup bitene *akıl erdiremediğini* belirtiyordu ardından. (Yİ/45)

Aklı başından gitmek

Zalimin kızı koyu menekşe gözlü, esmer, beyaz dişli, etine dolgun bir hasba imiş. Kemal'in bunu görmesi ile *aklı başından gitmiş*. (TÖ/21)

Allem etmek kalem etmek

Allem etmiş kalem etmiş bakmış ki geri adım atmıyor, bu defa sövüp sayarak üzerine yürümüş. Yahu sen koca bir milletvekilisin, saçın sakalın ağarmış, sana yakışır mı bu? (TÖ/90)

Alttan almak

Yengeniz olur bilirsiniz, başka türlü konuşmaya kalkmayın.

Alttan aldım.

- Öyle şey olur mu Erdoğan Abi.

Rahatladı, gülümsedi, tatlı-sert:

- Yakarım ha, demedi demeyin. (UH/54)

Alttan almak

Dumanı tepesinde, kızdırmaya gelmez. *Alttan alıyorum.*

- He ya. Havalar serinledi.

Karı milleti bu; alttan aldığı hissederse hiç bakmaz biner tepene. (BÖ/49)

Ayr. bk. 47, 51

Arka çıkmak

Bakarsın aralarından yaşlı bir komiser çıkar, halden anlar. “Bırakın ya! Garibanın teki bu, banka şefiyim falan diye hava basıyor, bunda hırsız hali yok, ben adamı gözünden, bilemedin yüzünden anlarım” diyerek bana *arka çıkıyor*. (C/12)

Aşık atmak

Cıvıl cıvıl olmakta Nimet'le *aşık atamazdı* ama olsun; tencere yuvarlanmış kapağını bulmuştu. Bir görme engelliye sempatik kılan sesi, zekâsı, esprileri, konuşma temposu, hayata bağlılığı ve ataklığıdır. (RP/114)

Ateş bacayı sarmak

Hakan Boğaz'da yetişmiş varlıklı bir genç. Bu kız gibi kaç tanesi ile gezip tozmuş, aşkına karşılık bulamaması kötü. *Ateş bacayı sarıyor*, önce annesine, sonra babasına açılıyor. (H ve T/80)

Atı alan Üsküdar'ı geçti

“Siyasi geleceğim için fevkalade ehemmiyetli bir mesele bu. Bu törende kendimi göstermeliyim. Seçimlerin eli kulağında. *Atı alan Üsküdar'ı geçmeden* kolları sıvamalı” diye düşündü. “Bu sefer de kuşu kaçırırsam, artık bırakmalı” diye endişelendi. (TÖ/9)

Ayağı kesilmek

İmtihanları sıklaşanların *ayakları kesiliyordu*. Sonra hocalar. Her sonbahar, onlardan bir ikisini Edirnekapı'ya, sahra-yı cedid'e, Karacaahmed'e uğurlayıp geliyorduk. (YTYS/12)

Ayr. bk. (UH/86)

Ayağı yere değmemek

Fenerbahçe macerasını efsaneye döndürüp, uzun süre kasabada kabara kabara dolaşmıştık.

Ayağımız yere basmıyordu yani.

Genç ömrümüzün parlak yıldızları altında geceler boyu hayaller kurup goller atıyor, İnönü Stadyumu'ndan alkışlar arasında çıkıyorduk. (UH/70)

Ayak diremek

Oğlan *ayağını diredi*. Sonunda kıza kelime-i şehâdeti getirip Müslüman ettirler ve dâva kapandı. (YAS/55)

Ayr. bk. (YTYS/68)

Ayak sürümek

Bizim hilafeti aldığımız duyulduğunda bunları da bir şaşkınlık almış ki... Bir türlü inanamamışlar. Ve o gece efendimle birlikte yanımızda olan o iki hatırlı ihvana yemin üstüne yemin ettirmekten de geri durmamışlar.

Bu iş bir takım nasipsizlerin gönlüne o kadar giran gelmiş ki, bizi ziyarete gelmekte epeyce *ayak sürter* olmuşlar. (S/14)

Ayr. bk.(UH/62)

Ayaklarına kar su inmek

Ben onun on misli yoruluyordum. *Ayaklarıma kara su iniyordu*. Hem getirisi de fazla değil. (RP/151)

Bağrına basmak

Bu ana babaların çoğu yıllar önce böylesi bir törene dahil olmuş, heyecandan pembeleşen yanakları, terli perçemleri ile kendilerine uzatılan kırmızı kurdelalı beyaz kağıdı alıp *bağrılarına basmışlardı*. (YTYS/118)

Ayr. bk.(BÖ/107)

Bağrına basmak

Küçük bir kasabadan parlayan bir yıldız. Hemen herkes geleceğinin çok parlak olacağını söylüyordu. Kasabalı bu zeki, çalışkan, sevecen, işbitiren başkanı *bağrına basmıştı*. (TÖ/153)

Başgöz etmek

Yaşına bakmayın, everin keratayı, başı bağlanınca durulur, evinin erkeği olur dediler; bir münasibini bulup *başgöz ettiler*. (TÖ/19)

Ayr. bk. (RP/113, 171)

Başı derde girmek

Uzatmayayım. Bu içki belâsı yüzünden *başımız derde girdi*. Yani yaralanma falan, içeri düştük, çıktık. (S/60)

Başına çorap örmek

Bu işin bir hayıfı çıkmalı; bu herifin *başına bir çorap örülmeliydi*. Yoksa hıncını alamazdı. Bu aldanmanın, bu yorgunluğun ceremesini birileri çekmeliydi. (BÖ/61)

Başından kaynar sular dökülmek

Başımdan aşığı kaynar su dökülüyor. Kaç zamandır hasta idi. Güya gidip elini öpecektik. Olmadı gidemedik... Demek son bi defa... (YAS/47)

Ayr. bk. (C/104)

Başından kaynar sular dökülmek

“Selâmetle git, sağ-salim dön” dedi. Büyük Hanımın elini öpüp çıktım. bahçede İnci’ye rastladım, elinde bir sarı gül goncası. “Ben” dedim “izne ayrıldım, memlekete gidiyorum.” Yüzüme dalgın dalgın baktı. “İyi” dedi. “Ferit’i görürsen selâm söyle.” *Başından aşağı kaynar sular döküldü* sanki. “O, o, olur...” diye kekeleyip hızla çıktım bahçeden. (MM/66)

Başını bağlamak

Sonra sonra başka türlü çağırmaya başladılar. Baban hasta, gel, falan diye. Ben, yine bir kumpas kuruyorlar, beni bu yoldan köye götürüp *başımı bağlayacaklar* diyorlar. İnanmıyorum yani. Meğer adamcağız gerçekten yatağa düşmüş. (S/58)

Ayr. bk. (TÖ/151)

Başını dik tutmak

Sertleşiyordu, ağzında tükürük ve salyalardan bir demet. Kendim gibi onu da yerli film kahramanlarına benzetmeye başlamıştım. Burası, bu yazıhane, Karagöz perdesi değil, toparlanmalıyım. *Başımı dik tutmalıyım*. Henüz hayata adımımı atmadan... (YTYS/116)

Baştan savmak

Dediğim gibi babam hiç yüksünmez, *baştan savmaz*, hayat hikâyesinin her safhasını olanca ayrıntısı ile saatlerce anlatırdı. (UH/10)

Benzi atmak (Benzi uçmak) (Beti Benzi kalmamak)

Yahu nedir diyemeden, çam yarması bir adam, *bet-beniz atmış* çocuğu çekip almaya çalışıyor pardösümün eteklerinden. (YAS/49)

Ayr. bk. (BÖ/195) (MK/35)

Beyninden vurulmuşa dönmek

Engin’in gizlice nişanlandığını duymuştum eh üstünü örtecek saklayacak değildim ya en yakın arkadaşım biliyorsun o zamanlar sözlü gibiydiler, hepimiz onları birbirlerine ne kadar yakıştırıyorduk, *beynimden vurulmuşa dönmüştüm*, bunu Süheylâ’ya nasıl söyleyeceğim diye kendimi yiyip bitiriyordum. Boşuna telaşlanmışım teyzeciğim boşuna kıza olanlar olmuş. (Yİ/52)

Bıçak kemiğe dayanmak

Bıçak geldi kemiğe dayandı, çocuk-çoluğumuz mektep yüzü görmüyor, sürülerimiz yayılacak mera bulamıyor, biz çektik bari bizden sonrakiler kendilerini kurtarsın, aman bize bir arazi, kapına düşmüşük, arzuhalimiz budur, diye yalvardılar. (TÖ/96)

Bin dereden su getirmek

Bin dereden bin su getiriyor, beni çanımdan bezdiriyor, bu yetmezmiş gibi çocukları da fişteклиyordu. (BÖ/50)

Bin dereden su getirmek

Cemile kocasının ciğerini bilir, yürüyüşünden nasıl çarpıldığını anlar. Şimdi gelecek, *bin dereden su getirip* kumar borcu için para isteyecek, yine kaybedecek, bu defa içtikçe içecek, ya o kopuk herifler getirip bunu pazarın başına atacak, ya Cemile kadere küskün fundalığa varıp, oracıkta sızıp-kalmış olan kocasını toplayacak. (RP/53)

Ayr. bk. (MM/134)

Bir baltaya sap olmak

Bildiğim, benim gözüm hep yükseklerde oldu. Belki de bu sebepten yerimi bulamadım, *bir baltaya sap olamadım*. İlyas gibiler duracakları yerde durdular, bir meslek, bir dükkân sahibi oldular, ben hâlâ “büyük iş” peşindeyim. (C/185)

Bir çuval inciri berbat etmek

Şimdi de düpedüz hakaret ediyordu. Atif Efendi muhtara bön bön bakarken birden gözlerini kısıp nefretle süzmeye durdu. İçinden bir öfke seli kabarmış geliyordu. Patlayıverse *bir çuval inciri berbat edecekti*. (BÖ/76)

Ayr. bk. (TÖ/83)

Bir dediği iki olmamak

Ailenin tek erkek evlâdı. *Bir dediği iki edilmemiş*, herkes üzerine titriyor. Babası ne yapıp eder, istenen parayı gönderirdi. (MK/161)

Bir kaşık suda boğmak

Adamı *bir kaşık suda boğarlardı*. Zaten eve her gelip-gidişinde öküzün boyunduruğa baktığı gibi dik dik bakıyorlar, âdeta varlığından rahatsız oluyorlardı. (BÖ/74)

Bir Köroğlu bir Ayvaz

Bir Köroğlu bir Ayvaz idiler senelerdir. Onun da çoluk çocuğu gurbette. (BÖ/161)

Ayr. bk. 24 (UH/68) (TÖ/122)

Bire bin katmak

Babamı yine karakola çağırdılar. Galiba Zopus iyice bastırıyor, kendisini sindirmek istiyordu. Üstelik Ayla ile konuşma havadisimiz Savcı Bey'in hanesini dolaşarak, *bire bin katılarak* anlatıldığı, yani benim kıza düpedüz asıldığım, onu taciz falan ettiğim söylendiği bir sırada. (UH/56)

Ayr. bk. (TÖ/77), (RP/14)

Boğazında düğümlemek

Muhtar Halil'in düşünceleri zihninde, ağzında gevelediği et parçası *boğazında düğümlendi*. (BÖ/67)

Boynu bükük

Ne Köroğlu donuna girip, beni isteyen, benimle bir ömür geçirmek için canını vereceğini söyleyen bu kıızı atımın terkisine vurup kaçırabilmiş; ne de Leylâ'nın Mecnun'u gibi *boynumu bükerek* çöllere açılabilmişim. (YTYS/116)

Ayr. bk. (H ve T/19) (RP/92)

Bozuntuya vermemek

Berber Hacı bir yandan İstanbul'a, Kır Mansur'a mektuplar yazıp İblis'in Halil'e oynadıkları oyunu anlatacak, **bozuntuya vermemesini** tenbihleyecek, bir yandan da kasabaya gidip gelen köylülerin kulağına olmadık şeyler fısıldayıp dedikoduyu büyütecekti. (BÖ/111)

Burnu sürtülmek

Bu iş burada bitmez, bilir kişi isteyeceğim, dedi. Babama göre bu davranın esas gayesi mahkumiyetten ziyade kendisinin biraz *burnunu sürtmek* istemeleri imiş. (UH/90)

Burnunda tütme

Ya... İşin püf noktası burada... Kadehi elime alıyorum... Alışkınım ya, kokusuna falan, *burnumda tütüyor*... Bir türlü ağızıma götüremiyorum. (S/65)

Ayr. bk. (BÖ/104), (C/56)

Burnundan gelmek

- Eee, şunun şurasında bir lokma ekmek yiyeceğiz kadın, *burnumuzdan getirme*. (BÖ/50)

Burnundan solumak

Kokusunu bilemiş, kızgınlıktan morarmış gözlerini belertip duruyor. Besbel-li *burnundan soluyor*. Sesimi çıkarmayınca üsteliyor:

- Sen daha dur. Başına neler gelecek. Otur bekle, parmağımı kıpırdatma. (BB/44)

Ayr. bk. (BÖ/68), (RP/19)

Burnunun dikine gitmek

Yorgancı Yaşar buna terbiyeyi vermiş... Allah rahmet eylesin temiz adamdı yorgancı... Biraz *burnunun dikine gitti* ya... Cenab-ı Hakk'ın bileceği iş... Öte tarafta kim ne olacak kimse bilmez... (BB/53)

Ayr. bk. (UH/82) (BÖ/145)

Burnunun direği sızlamak

Niye olmasın... Elma, armut, vişne. Derken nar geliyor aklıma, *burnumun direği sızlıyor*. Etrafına bir dizi servi-kavak dikerim kalem gibi. (BÖ/107)

Ayr. bk. (TÖ/7,179), (C/98)

Burun buruna gelmek

Bir gazete ve bir paket sigara alıp dönüyorum. Birden bir eski tanıdık ile *burun-buruna geliyoruz*. Sarılıp yanaklarımdan öpüyor beni. (S/80)

Caka satmak

Adı Üçgen Erdoğan'a çıkmıştı. Saçlarını ıslatıp, ıslatıp geriye tarar; Akşam sanatta okuyan kızlara *caka satardı*. Onun yoluna çıkmak, ona posta koymak, “Şşşt... Yengeniz olur ha...” diye işaret ettiği kıza yan bakmak kimsenin haddi değildi. (UH/32)

Cami yıkılmış ama mihrap yerinde

Kırk yaşlarında falan var. *Cami yıkılmış, mihrap yerinde*. Ağaran saçları meç olmuş, entel bir hava yaratmış. Boynunda mor benekli bir beyaz fular. Bej bir ceket, füme pantolon. Topuksuz ayakkabılar. (C/82)

Can kulağıyla dinlemek

Konuşulanları *can kulağı ile dinlerdim*. Hele Murat ağabey. Söz sırası ona gelince bayağı heyecanlanır, acaba ne diyecek diye beklerdim. (YTYS/8)

Canı burnunda

Muhtarın zaten *canı burnunda* idi; nasıl olup da Çerçi'ye kanıp, gece yarılarında bu kayaya kadar gelmişti. Bir gören olsa ne derdi. (BÖ/60)

Canından bezmek

Personel müdürünün korkudan, telâştan çatlayıp un-ufak olmuş sesine telefonda isteksiz “peki efendim, derhal” diye cevap veren toplum komiserlerinden biri bikkın, *canından bezmiş* sefere hazırlanıyordu. (YAS/42)

Canından bezmek

Bin dereden bin su getiriyor, beni *canımdan bezdiriyor*, bu yetmezmiş gibi çocukları da fişteклиyordu. (BÖ/50)

Çekidüzen vermek

Bir marangoz Galip Hoca vardı, hısım olur uzaktan, yaşlı bir adam, eski ter-tip üzere okumuş, hafızlığı olan biri. Babamın iyi ahabası idi. Sayardım kendisini. Sonunda gelip yakama yapıştı. Bu böyle gitmeyecek, seni everelim de evinin yolunu tanı, kendine biraz *çeki düzen ver*, diye üzerime düştü. (S/60,61)

Çene çalmak

Babam yine de hemen her gün kitabevine uğrar, gazetesini orada okur, on defa baktığı kitap raflarına on birinci defa bakmaktan sıkılmaz, kahvesini Cavit Bey ile içer uzun süre *çene çalardı*. (UH/62)

Çiçeği burnunda

Aptala malûm olur denmeyecek, birkaç *çiçeği burnunda* muhabir haberi gazetelerine yetiştirmeye hazırlanıyordu. (YAS/42)

Çiçeği burnunda

Genç, tecrübesiz, çiçeği burnunda biri miyim? Gerçekten öyle miyim? Babamı ve Murat Bey'i tanımış olmam yetmiyor mu? Evimden, ailemden ayrılıp, dâvayı omuzlayanların arasına katılmak için o medreseye koştuğum yalan mı? (YTYS/120)

Dal budak salmak

Eğer insan ise kadın mıdır, erkek midir; yaşlı mıdır, genç midir, cahil midir, okumuş mudur, çiğ midir, olgun mudur, bak nasıl çatallanıyor sorun, *dal budak salıyor*. (H ve T/22)

Dal budak salmak

Eh doğru olmasa da doğruya yakın bir laf. Bahçenin sevdası içimde *dal budak salmaya* durmuştu. (BÖ/80)

Ayr. bk. 194 (RP/102), (C/40)

Dem vurmak

Bütün bunlar Raci Bey'in dudaklarında beliren kıvrımı giderebilecek mi? Murat Bey ne zamandan beri bu nevi kıvrımlara takılıyor. Yüksek seviyede fikri eserlerden *dem vuranlar* arasına böyle uğrayıp gidiyorlar belki Murat Bey'i bu soba ile baş başa bırakıp gidiyorlar. (YTYS/93)

Devede kulak kalmak

Hayatım her gün kazandığım yeni yalnızlıklarla zenginleşiyor. Ancak bütüne oranla *devede kulak kalan* bu zenginleştirme çabasına zaman zaman acıyorum. (Yİ/51)

Dikiş tutturamamak

Söylendiğine göre kendini beğenmiş, titiz, aksi bir adam. Piyasada *dikiş tutturamamış*, sonra kendi hesabına bir lokanta açmış. Eh yemeği yapmak başka, satmak başka. Zarar üstüne zarar. (H ve T/77)

Ayr. bk. (UH/17,31)

Dil dökmek

Kayınlarım kafalarını sağa-sola sallaya sallaya aksi ihtiyarı birkaç hafta daha kalmaya, havaların az-biraz ısınmasını beklemeye razı ederler. Ederler ya, bunun için ne *diller dökerler*. (BÖ/21)

Ayr. bk. 47, (C/205, 143)

Dilden dile dolaşmak

Bu çarşımın da parmakla gösterilen zenginleri olmalıydı. Göncü filan efendi diye *dillerde dolaşan*. İşte bu dükkânlardan biri mutlaka o filan efendinindi. (Yİ/85)

Ayr. bk. (UH/75,104) (BÖ/99), (RP/171)

Dili dolaşmak

Gecenin yarısına doğru gözlerim kapanmaya, sesim soluğum kesilmeye, *dillerim dolaşmaya* başlıyor. Bir uyku bastırıyor ki sormayın... Bizim gibi kendini geçindirmekten aciz olanların koca bir dergâhı çekip çevirmeye güçleri yeter mi? (S/15)

Dili tutulmak

İşin hoş tarafı bütün bunların yanında, Ayla'yı görünce konuşup konuşamayacağımı, *dilimin tutulup* tululmayacağımı, kekeleyebileceğimi, terden sırlıslıklam, yüzüm-gözüm kıpkırmızı, sivilcelerim yerinden fırlamış, saçlarım iyice dikilmiş, hiçbir şey söyleyemeden yüzgeri edip kaçabileceğimi düşünüyordum ki; dayanılır gibi değil. (UH/52)

Ayr. bk. 75

Dillere destan olmak

Hele ki kimseden bir kaşık yağ, bir tutam ot, bir kuruş akçe hediye diyerek kabul etmememiz *dillere destan oldu*. Tekkeminin adı fukaraya çıktı. (S/14)

Ayr. bk.(UH/17), (RP/179)

Dizinin bağı çözülmek

Biri eğilip kulağıma “Efendi hazretleri seninle mahrem görüşecek” diye müjdeli lisan ile fısıldadı. Bende zaten takat yok, fer kalmamış, iyice *dizlerimin bağı çözüldü*. Yeniden içeri girip el bağlayıp bekledim. (S/9)

Ayr. bk. (RP/184)

Dizinin bağı çözülmek

- Canım döner elbet. Siz böyle kapıda kalmayın, buyurun, içeri geçin. Artık *dizlerimin bağı çözülüyor*.

- İçeri mi? Yok, yok. Girmiyeyim. (C/70)

Dudak bükme

Müdür gider gelir, şöyle göz ucuyla bakar, *dudak bükme*, Allah için bir kez olsun “Kolay gelsin” bile dememiş. (UH/19)

Dudak bükme

Böyle bir soruyu beklemiyordum, *dudak bükme* kem küm ettim.

- Bilmem ki Hacı abi. Biz köylü adamları. Bunlar devletin işi. (BÖ/105)

Dut yemiş bülbüle dönmek

Nolmuşu var mı ayol *dut yemiş bülbüle dönmüş* kız bir şey söylesene hiç olmazsa bağı çağır git herifin gırtlığına sarıl ıh öylece pencereden dışarı baktı durdu bunca yıllık arkadaşız teyzeciğim o gün bu iş bana nasıl dokundu nasıl dokundu anlatamam... (Yİ/52)

Ayr. bk. (BÖ/168), (RP/146), (C/85, 168, 205) (MM/64)

Dünyaya kazık çakmak

Sen de *dünyaya kazık çakacak* değilsin, günün birinde seni de kefenleyip gömecekler. (BB/41)

Eğri oturup doğru konuşalım

Kerata kaldırımında büyümüş, orada bir ustasını kollayıp CD satanlarla ortaklaşa at yarışı oynuyor, kazı-kazancılara takılıyor. Ama *eğri oturup doğru konuşalım*, Pala'nın ocağa yerleştiğinden bu yana bir yanlışını görmedik. (RP/90)

Ekmeğini taştan çıkarmak

Ben o kadar üzülmедim, bu ocuk *ekmeğini taştan çıkarır*, tabi taşın altında kalmak da var. Ama Arzu harab oldu. "Evladım" diyordu. (C/64)

El ayak çekilmek

Akşamüzeri arşıdan *el ayak çekilince* ben de dükkânı kapatıp gazeteye girdim. (UH/80)

Ayr. bk. (BÖ/118)

El ayak çekilmek

Muhtarla eri Cemil gecenin bir vakti, *el ayak çekilip* kurt-kuş kan uykuya vardığında, köyün alt başındaki ahlat ağacının dibinde buluştular. (BÖ/59)

Ayr. bk. 61

El ekmek

- İçkiden *elimizi çektik*. (S/66)

Elden ayaktan düşmek

Be adam hadi sen erkek başın ile bu kadar acele ediyor, bir an önce şehrin kalabalığından kaayım, bağrımı dağ rüzgarlarına açayım diyorsun; de, peki karın olacak o zavallı ihtiyarı, o artık iyicene *elden-ayaktan düşmüş* kaynanamı niye peşine takıp sürüklüyorsun. (BÖ/22)

Eli ayağı dolaşmak

Kemal'in böyle *eli ayağı birbirine dolanan* acelesine bir anlam veremiyor. (TÖ/72)

Ayr. bk. (TÖ/162)

Eli böğründe kalmak

Ne var ki, alçak, dolandırıcı, haysiyetsiz Badi bizi *eli böğründe koyup* bir süre sonra kayıplara karıştı. (UH/71)

Ayr. bk. (BÖ/180), (RP/37), (C/46)

Eli kalem tutmak

Kasabanın *eli kalem tutan* yerli, yabancı isimleri; kâh heves söndürmek veya öne çıkmak, kâh siyasi bir varlık göstermek yahut çıkar sağlamak uğruna sürekli yazmışlar gazetede. (UH/81)

Eli kulağında

- Buyur beraber gidelim, ezanın *eli kulağında*... Abdestin var mı?

- Vardı amma, tazelesek iyi olacak... Sen yürü, ben bir abdest tazeleyeyim...

(BB/52)

Ayr. bk. (TÖ/9), (C/66)

Eli para tutmak

Efendi bizim bu kayınpeder, işte oğlu-uşağı köyü terk etti, İstanbul'da *elleri para tuttu*. Evleri de var, arabaları da var, pazarcılık yapıyorlar, iyi ... (BÖ/21)

Elin ağzı torba değil ki büzesin

Kimbilir köylü neler söyleyecek. *Elin ağzı torba değil ki büzesin*. Herhalde her kafadan bir ses çıkacak. (BÖ/20)

Elinden geleni ardına komamak

Amcan, varsın olusun. *Elinden geleni ardına komasın*. Bizde bir insanız yani, elimiz kolumuz armut toplamıyor. (BÖ/20)

Ete kemiğe bürünmek

Belirsiz de olsa bir miktar *ete kemiğe bürünüyor* “Ulu'l-emr”. (YAS/83)

Etekleri tutuşmak

Demirci Kerim Usta dev gibi dikilmiş, yüzüne karşı “Yalan söyleme Haşmet Bey, ayıptır” diyivermiş. Bunun tabii *etekleri tutuşmuş*. (TÖ/90)

Ayr. bk. (TÖ/64)

Evin direği

Genç irisi maşallah, Allah tuttuğunu altın etsin. Oğlan uşadı köylük yerde *evin direği*. (BÖ/6)

Faka basmak

Bu keriz aklı sıra beni *faka bastırarak*. Ulan senin gittiğin yollardan biz çoktan geri döndük be. İzaha girişince Hülya'yı gönderiyor. Hani ne olur, ne olmaz; memurun yanında küçük düşmek istemiyor. (C/79)

Gemi azıya almak

O da derekap Haşmet Atay ile Hulusi'yi arayıp bir araya gelmelerini sağladı. Onlara İdris'in *gemi azıya aldığını*, mutlaka durdurulması gerektiğini, bu gidişle adını ilk sıraya yazdıracağını bir bir anlattı. (TÖ/93)

Gönlünü çelmek (çalmak)

Hep traşlı, kravatlı gezer babam. Hele bir de güneş gözlüklerini taksın, müdürden, kaymakamdan, geri kalmaz. Ayakkabılar pırıl pırıl cilâlı, pantolon jilet benzeri ütülü, çakı gibi. Bayağı yakışıklı adamdır. Öyle olmalı ki annemin *gönlünü çalivermiş*. (UH/21)

Gönül almak

Öfkemin ayranı kabarıp indi. Oğlanı üzdük, ne gereği var, iş olacağına varıyor. Bari bundan geri yüzüne gülüp *gönlünü almalı*. (BÖ/160)

Göz açtırmamak

Yeni hayatın şartı şurtu kimseye *göz açtırmıyordu*. (BÖ/165)

Göz atmak

Şükran içerde alabildiğine konuşuyor. Mutlaka orada bir kapıya *göz attıktan* sonra annesine nerdeyse ağzının içine girecekmiş gibi yaklaşp “Münire teyze Münire teyze sen ne diyorsun ayol oğlanın gözü hala Süheylâ'da” diyebilir. (Yİ/54).

Ayr. bk. (MK/5,59) (RP/52)

Göz doldurmak

Turan'la ilk kez Hanyeri Gençlik Spor Kulübü'nde karşılaştım. Kasabaya yerleştiğimiz yıl lisede futbol oynayan arkadaşlar ile kulübe gitmiş, antrenmanlarda *göz doldurunca* takıma alınmıştım. (UH/70)

Göz gezdirmek

O gün şuuruna vardı her şeyin. Katıldığı sohbet toplantısının ve istifa gerekçesinin. Sohbet toplantısının ve istifa gerçeğinin. Mutluydu Süheylâ. Engin'i nasıl sevdiğini de anlamıştı. Engin'i yani o donmuş fotoğrafta beliren dünyayı. Annesini sevinçle kucakladı. Eve, eşyalara merhametle *göz gezdirdi*. (Yİ/48)

Ayr. bk.(YTYS/42)

Göz göze gelmek

Bir zaman sessizce baktılar. Sonra yeniden *göz göze geldiler*. (YAS/26)

Ayr. bk.42 (UH/29,104) (BÖ/126) (RP/91) (C,62) (MK/60,80)

Göz gözü görmemek

Gerilerde, kapıya yakın bir yerde dururdum. Sigara dumanından *göz gözü görmezdi*, bazen oturacak sandalye bile bulunmazdı. (YTYS/7)

Ayr. bk. (BÖ/14), (C/49)

Göz gözü görmemek

Yağmur sağanağa dönüşmüş, *göz gözü görmez olmuştu*. (TÖ/205)

Göz kulak olmak

Oğullarının canına minnet. İşte çekip gidecekler, lâkin baba ocağını yıkılmaktan koruyacak, çayıra-tarlaya *göz kulak olacak* ahlâkı bütün bir bekçi bulmuşlardı. (BÖ/162)

Göz ucuyla bakmak

Müdür gider gelir, şöyle *göz ucuyla bakar*, dudak büker, Allah için bir kez olsun “Kolay gelsin” bile dememiş. Dünyada ne adamlar, yüzü insan içi odun. (UH/19)

Gözardı etmek

Dışarıda akıp giden bir hayat var. Hayır, ona büsbütün arkasını döndüğü söylenilemezdi, gerçekleri *göz ardı ettiği* söylenilemezdi. (YTYS/86)

Gözden geçirmek

Dolabı inceden inceye *gözden geçirdi*. Kapağını yokladı. Hayır, çok uzun zamanlardan beri açılmamıştı. Bu dolabı açmak için belki bir çilingir getirtceklerdi. Kitaplar öylece sıralanmış, üzerlerine biriken tozları taşıyıp duruyorlardı. Gölgede kalan kısımlarına karanlık basmıştı. Sırt yazıları bile seçilmiyordu. (YTYS/98)

Gözden kaybolmak

Kendisi, Hediye, üvey anası Selvihan, bilerek daha aşağılara inmiş, ana ile kızını yalnız bırakmış, *gözden kaybolmuştu*. Kaybolmuştu dediğimiz, kızı izlemek için uygun bir kaya ardı bulup sinmişti. (BÖ/85)

Göze alamamak

“Ah... Ah... İşte Şükrân kızımın mürüvvetini de göreceğiz” diye, evden çıktığımızdan beri ağzının içinde geveleye geveleye, bana bir şeyler duyurmaya, bir şeyler hissettirmeye çalışa çalışa kurup durdu ama, peşimden gelmeyip, gidip orada, kendi istediği yerde tek başına oturmayı *göze alamadığından* kuzu kuzu gelip yanıma dikiliverdi. (Yİ/60)

Göze batmak

Biz, bize düşeni satıp yemeye başladık. İşte tam o sıralar içkiye alıştım. arkadaşların çoğu bekâr. Bir ikisiyle ortak inşaat yapıyoruz, yapıyoruz ama benim işe falan baktığım yok. Nerde sabah, orda akşam. Tabi bu bir zaman sonra *göze batmaya* başladı. Yaşlı akrabalardan hatırlı olanlar beni arada bir köşeye çekip nasihat ediyorlar. Nedir bu vaziyetin oğlum, kendine gel falan diye. (S/60)

Ayr. bk. (UH/108)

Gözleri çakmak çakmak olmak

Adımlarına bir çeviklik, yürüyüşüne bir caka geliyor. Eski Kemal’in halleri işte. Ne zaman bir kadın bahsi açılrsa *gözleri çakmak çakmak*. (TÖ/72)

Gözleri dolmak

Bak, dedi Kerim, bundan böyle yokum artık. *Gözlerim doldu*. Kekeledim:

- Yapma be Murat ağabey, o nasıl söz? (YTYS/15)

Ayr. bk. (UH/108)

Gözü fal taşı gibi açılmak

Herkesin *gözü fal taşı gibi açılmış*, apışmış bakıyorlar. (TÖ/41)

Ayr. bk. 70

Gözü gönlü açılmak

- Yürü, yürü be... *Gözün, gönlün açılır*. Biz de geçtik bu yollardan. Üç gün sonra işten kaçıp denize gidersin bak... (YAS/33)

Ayr. bk. (5/58)

Gözü kara

Beni Gülşen'le karıştırma, bu gidişim sizleri terk etmek mânasına gelmiyor. Tamamen işle ilgili. Gülşen havai bir kadın, maceraperest, *gözü kara*. Ben en nihayetinde bir ev kadınıyım ve ne olursa olsun evime, aileme, sizlere bağlıyım. Yanlış bir şey yapmayacağımı bilirsin. Ben sana güvenirim, sen de bana güven. (C/137)

Gözü tutmak

Damatlarda da iş yok... Yalnızım, yalnız... Oğlan da küçük... Şu Süleyman'ı *gözüm tutuyor* ama, bacımın şerrinden korkmasam, Şükriye'ye nikâhlardım giderdi... Öbürleri memur takımı nasıl olsa... Çeker giderler... Bunu ocağın başına geçirdik... (BB/53)

Gözü yememek

Eski günlerde olsa: "Ulan bu çavuş ile uğraşmak boynuma borç olsun" der, girişirdi; ama şimdi *gözü yemiyordu*. Alttan aldı. (BÖ/47)

Gözünde tütme

Yapaman buralarda, ben bahçesiz duramam. *Gözümde tütüyor* valla. Şu karlar bir erise, çiğdem çiçek çıkıverse atlayıp giderim. (BÖ/200)

Gözünü toprak doyursun

Eğer insanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun *gözünü ancak toprak doyurur*. (TÖ/66)

Gününü gün etmek

O da iki de bir dönüp maziye bakmıyor zaten, *gününi gün edip* etraflıyla ilgileniyor. (RP/83)

Güzü açılmak

Evinden apartmanına, dükkânından arabasına, insanından hayvanına bir oturmamışlığın, bir tedirginliğin, bir *gözleri dört açılmışlığın*, bir kıpır-kıpırlığın kol gezdiği bu büyük şehrin kenar semtinde, bir hafta tatili nasıl geçer? (YAS/33)

Hafakanlar basmak

Şimdi kendimle baş-başa kaldım ya; *hafakanlar basmaya* başladı.

Hem ben ömrümde hiç yalnız kalmadım. Şu insanoğlu tuhaf. Aile, evlat, arkadaşlar, ne bileyim kalabalık içindeyken “Gitseler de rahat etsem” dersiniz; sonra böyle bir başına kalınca “Neredeler acaba” diye aranmaya başlarsınız. (BÖ/193)

Hık mık etmek

Yaşlı akrabalarından hatırlı olanlar beni arada bir köşeye çekip nasihat ediyorlar. Nedir bu vaziyetin oğlum, kendine gel falan diye. Ben artık *hık mık edip* susuyorum. (S/60)

İçi açılmak

Görenler sanır ki bu bakışma onu üzer, içini gam-kasavet basardı. Hayır. Tam tersi, içi açılır, yüzüne aydınlık vurur, bir ıslık tutturarak kapıdan çıkardı. (UH/40)

İçi burkulmak

İshak kuşu öttü.

İçim burkuldu.

Gündüzün kapıldığım neşe ve heyecanı geçip gitmiş; yerine bir ürperti, bir tedirginlik oturmuştu. (BÖ/19)

İçi geçmek

Hatmeye de gidemedik... Mübarek Cuma akşamı... Nasıl da *İçim geçivermiş*... Efendi farkına varmıştır. Tüh... sorar valla... Ne demeli... Çok yorulduk o gün... Onca mal arabadan indir, paketini, sandığını aç, çeşidine göre ayır, fiyatını faturasını tut... (BB/48)

İçi içine sığmamak

Efendimin gelişinde mutlak bir hikmet vardır. *İçim içime sığmıyor*, odanın ayak ucunda el bağlayıp bekledim. (S/9)

İçi içine sığmamak

Bir gün “Ya İlyas, ben de su işine girsem” dedim. Çok iyi çocuktü; cömert, yürekli. “İyi olur be özgür. Ortaklaşa satarız, paraya para demeyiz valla” dedi. *İçim içime sığmıyor*. Üç beş kuruş biriktirmiştüm, onu da sermayeye kattık, kovaları ikiye çıkardık. (C/184)

İçi sıkılmak

Hava karardı iyicene, *içim sıkıldı*. Kalkıp idare lambasını yakayım dedim. Baktım lambanın camı isli. Hatun haklı galiba. Bir evdeki lambanın şişesi isli kalır, o evin hanımı ya pasaklının kayıtsızın tekidir; ya da iş baskınına uğramış takati kalmamıştır. (BÖ/149)

İçine kurt düşmek

Light Raskolnikov, namı diğer *içine kurt düşmüş*. Hüsnü olarak bardan çıkıyorum. Oto Galeriye doğru gidiyorum. Dadaş Bekçi bu gece ortalıkta gözüküyor. Benim de kafam karışık. O sevgili otomobile dahi ancak şöyle bir göz atıyorum. (C/116)

İçine sinmemek

İçime sinmemişti ama bir şey diyemedim. Kimmiş bu yiğit adam. Böyle, İstanbul'da oturup köyde namını yürütecek. Üstelemedim, vardır bir bildiği Berber Hacı'nın. (BÖ/106)

İçini boşaltmak

Âsım Bey'le Fetanet Hanım aynı anda birbirlerine bakıyorlar. Esasen beklenen bir konuşma olacak bu. Yine de Âsım Bey sıkıntı ile *içini boşaltıyor*. (YTYS/59)

İçini çekmek

Doktor *içini çeker*, bir an pencereden kasabaya şöyle bir göz atar. (MK/59)

İçini dökmek

“Ulan sevenleri ayırmayın demiştim, aramıza gireni yakarım demiştim, alın işte sinemanızı, onun sahibini, onun da deli oğlunu başınıza çalın” falan diyerek *içini dökmüş*. (UH/16)

İçini dökmek

İçimde ufaktan bir öfke kabarıyor, ama bastırıyorum. Hele konuşsun sıpa, *içini döksün* hele. (BÖ/158)

İki eli kanda olsa

İki eli kanda olsa bu sonbahar Halkevi Salonu'nda mutlaka bir sergi açacaktı. (UH/105)

İki yakası bir araya gelmemek

Recep Efendi'nin *iki yakası bir araya gelmez*, gam kasavet koyulaşır, tütün üstüne tütün, ağzını dilini bıçak açmaz. (RP/14)

İnce eleyip sık dokumak

Öyle de, bunca *ince eleyip sık dokuyan* bir mizaç, nasıl olmuş da, o kadar konuşma, tartışma sonunda, bir köy öğretmenininin peşine takılarak bu Allah'ın dağlarına kadar gelmeyi hesap dışı tutabilmişti. (MK/156)

İnsan içine çıkmak

Gülpaşa köyün ortalık yerinde bunu evire çevire bir güzel dövdü, ağzını burnunu kırdı, *insan içine çıkamaz* bir hale getirdi. (BÖ/45)

İpe un sermek

O ısrar ettikçe ben *ipe un serdim*. Sonunda, sefere çıkıyorum deyip yine ortadan kayboldum. (C/204)

İple çekmek

Nerde o eski Engin işte böyle Münire teyze iki günü *iple çektim* koşup geldim. İşte bana sorarsan oğlanın gözü hâlâ Süheylâ'da... (Yİ/55)

İpliği pazara çıkmak

Sözlerimiz kimedir o zaman?

Onlar kendilerini bilirler.

Hepsinin *ipliğini pazara çıkaracağız*.

Böyle biline. (UH/88)

Kabuğuna çekilmek

Avukatın bu cümlesi heyecanımı tuz-buz ediyor. Yeniden *kabuğuna çekilen* kaplumbağaya dönüyorum. (C/25)

Kafa kafaya vermek

Çerçi Abdullah, babam ve Emin Efendi *kafa kafaya verip* bir plan yaptılar. Abdullah'ın Isparta tezgâhının bulunduğu küçük aralığa elbirliği ile bir dükkân kuracak, Çerçi'yi kardan soğuktan kurtaracaklardı. (UH/43)

Kâm almak (Dünyadan)

Atalım, vuralım, devirelim, *kâm alalım* dünyadan. (BB/10)

Kan başına sıçramak

Başkan'ın *kan başına sıçramıştı*. “Yahu dielirdiniz mi siz, odam resmi kayıtlara göre eşkiya; nasıl dikeriz heykelini” deyince, Encümen'in yaşlılarından Recep Çavuş içini çeke çeke; “Ne eşkiyası be!... Fukara babası idi. Muharrem Efe... Hem düşmana ilk kurşunu atan da odur” diye başlayan uzun bir Efe menakıbına girişmiş, zorla susturulmuştu. (TÖ/25)

Kanı kaynamak

Haşmet Altay'ın damarlarındaki derebeyi *kanı kaynamaya* başladı. Kendisine karşı şimdiye kadar böylesine dikilen birine rastlamamıştı, öfkesine kibrine yenildi, birden ayağa kalktı, Demirci'nin üzerine yürüyerek. (TÖ/82)

Kaş çatmak

Tahsildar yalancıkta *kaş çattı*; sesini sertleştirdi. (BÖ/42)

Kazık çakmak

Eh kimse dünyaya *kazık çakacak* değil. Mahmut Bey'in de saltanatı dağılmış, kendi gitmiş adı kalmış. Bir de bu dağ başında bu güzel evler. (BÖ/8)

Kem küm etmek

Böyle bir soruyu beklemiyordum, dudak büküp *kem küm ettim*.

- Bilmem ki Hacı abi. Biz köylü adamlarız. Bunlar devletin işi. (BÖ/105)

Kendi yağıyla kavrulmak

Bir markete girmiştik, oyuncak reyonunu dolaşıyorduk. Bir çocuğu çıldırtacak çeşit bolluğu. İthal oyuncaklar ülkeye yağmur gibi boşalmış, zavallı yerli oyuncak sanayini silip atmıştı. Yerli oyuncak sanayimiz zaten yoktu demeyin. İşte *kendi yağıyla kavruluyordu*. (C/62)

Kendinden geçmek

İnanın bu saydıklarımın hepsi birden gelip geçti. Ben de herhalde bir süre *kendimden geçtim*. (BÖ/81)

Kendine (nefsine, onuruna) yedirememek

Nüfus müdürü şu masada konu mankeni gibi sessiz sedasız oturmayı *kendine yedirememiş* olacak ki ıkına sıkına bir cümle sarfediyor. (TÖ/53)

Kendini bulmak

Bu gibi durumlarda, yani Âsım Bey'in *kendini bulduğu*, içinin sesini yakaladığı anlarda hep olan şey gerçekleşti: “Kâbe'ye varıp toprağına yüz sürmeli” Bu fikri-sabit, bir arınmadan, bir kurtuluş çaresi olmaktan çok gözyaşlarını alabildiğine akıtacak bir imkân olarak beliriyordu. (YTYS/110)

Kılı kırk yarmak

Esasen hepsi yerli yerindedir. Eğer kendisi karıştırmamışsa, bu kadar kravat, çorap lastiği, işlemeli kol düğmesi arasından o gece için neyi seçeceğini bir defada tutturamamışsa, Neslihan Hanım'ın titizliği, *kılı kırk yaran* temizliği ve düzeni boşuna. (YTYS/56)

Kırıp geçirmek

Ali oyundan oyuna, takdimden takdime, şakadan şakaya atlayarak milleti *kırıp geçiriyor*; meydanı bir tavernaya, bir düğün salonuna çeviriyor. (TÖ/188)

Kırklara karışmak

Hele bu hadiseden sonra iyicene *kırklara karıştı* sanki. Ardında dallı-budaklı bir menakıp bıraktı, çekti gitti. (RP/182)

Kıt kanaat geçinmek

Devlet parasız yatılı imtihanlarından, soğuk kasvetli yurt köşelerinden, kuru fasulye ve makarnalardan, yıllarca giyilen el örgüsü yün süveterlerden ve giyildikçe küçülen, ön düğmesi bir türlü iliklenmeyen dirsekleri eprimiş ceketlerden, rengi atmış, düğümü kemikleşmiş, cepte dolaşan kırıvatlardan biliyordu. Çekilen besmelelerden, *kıt kanaat geçinmelerden*, çok çalışmalardan. (YTYS/77)

Kol kanat germek (olmak)

Medresenin ortasından yükselen bir ihtiyar çınar ağacı vardı. Bu asırlar öncesinden kalan taş binaya *kol kanat germiş*, her bahar tazelenen yeşilliği ile onu canlı tutmayı başarmıştı. (YTYS/9)

Ayr. bk. (UH/71)

Kol-kanat olmak (germek)

Köyün camisine de, suyuna da, mektebine de, gencine-ihtiyarına, çoluk-çocuğuna da *kol-kanat gereniydi*. (BÖ/161)

Kök söktürmek

Çocukluktan çıkıp ergenliğe geçinceye kadar umum köy ahalisine *kök söktürmüştü* yani. (MK/182)

Kökü kesilmek

Evin reisi olmuştum ve mevsimlik işlerin *kökü kesilmişti*. Diplomasız bir reis, iş yok, maaş yok. (BB/12)

Kul kurban (köle) olmak

Nerde... Beni ameliyat ettiren biri çıksa onun *kulu kölesi olurum*, ona öyle dualar ederim ki zırpo cennetlik olur. (RP/140)

Kulağı kesik

Kasabanın *kulağı kesik* ihtiyarları, sırf bu küpün suyundan içmek, Emin Efendi'ye takılmak için kahveye gelir, bitip tükenmeyen domino partilerine otururlardı. (UH/35)

Ayr. bk. (BÖ/74)

Kulağına küpe olmak

Süleyman'la bir cüz daha okuyoruz. Süleyman bana bakıyor, ben de ona. hafızlığı kolayladı Süleyman. Bak, diyorum Süleyman; hafızlık geçim yolu değil. Para ile Kur'ân-ı Kerîm okunmaz. Bunu *kulağına küpe et*. olur, diyor Süleyman. Kur'ân-ı Kerim'i okudukça o senin gören gözün, duyan kulağın olur, unutma. (BB/41)

Kulak asmamak

Demiş ya, Mustafa Bey, *kulak asma* sen. Yumuşak adamdı rahmetli. Fiske bile vurmamıştır bize. Köylük yerde böyle mülayim adam... Hiç rastlanmaz değil mi? (S/58)

Kulak kabartmak

Sağa sola *kulak kabartsa*, peş peşe iki çay içecek olsa o kadarcık zaman içinde memleket ahvalinin nice olduğunu anlayıverir. (MK/11)

Kulak kesilmek

Senin adın geçince baktım hasbam *kulak kesildi*, aklısıra Engin'in nesi olursun, akrabası falan mı olursun diye meraklanıyor. (Yİ/14)

Laf atmak

Kadınlara kem göz ile baktığı, hele hele *laf attığı* hiç görülmemiş duyulmamış.

Lâkin bu defa uyduğu şeytan şeytanlığın profesörü olmalı ki; Selâmi'yi dellendirmiş. (UH/102)

Laf ebesi

Milli Takım'ın oynadığı futbol ile ilgili üç cümle ver; seninle sabaha kadar tartışabilir. Bir nevi *laf ebesi*. (C/8)

Lafı ağzına tıkamak

Yine ses yok. Gerginlik artıyor. Herkes birbirinin yüzüne bakıyor. Haşmet Altay, laf atanın *lafını ağzına tıkmak* için fırsat bekliyor. (TÖ/81)

Ayr. bk. 181

Nuh der, peygamber demez

Dayım geldi, ağabeyim geldi. *Nuh diyorum, peygamber demiyorum*. İnatlaştık bir kere. Babam, tabi, bu duruma çok içerlemiş. “Varsın gelmesin pezevenk, ben ona yapacağımı bilirim” demiş. (S/58)

Ayr. bk. (RP/85)

Öküz altında buzağı aramak

Öküz altında buzağı arıyorsun hep. Murat Bey böyle bir şey olsa açık açık söyler. Ne yani beslenme meselesi önemsiz mi? (YTYs/95)

Pas vermemek

Tabii bütün bunlar gözü artistlikten, şarkıcılıktan başka bir şey görmeyen Suna'yı kazıyordu. Peşinde değil bir tabelacı parçası, ne doktorlar, mühendisler vardı. Hiç birine aldırıyor, *pas vermiyordu*. (UH/76)

Pervane kesilmek

Böyle böyle Saadet Hoca hanım bana *pervane kesildi*. Derslerime yardımcı oluyor, çilek reçeli, nar şurubu, pasta-börek ne yaparsa getiriyor, beni adeta kuş sütü ile besliyordu. (UH/39)

Peşine düşmek

Dedi, diyeli; gerek babasının şamar korkusundan, gerek birini dizlice gözetlemekten duyduğu hazla Hediye'nin *peşine düşmüştü*. (BÖ/84)

Pişmiş aşı su katmak

Lâkin kocası gözünü karartıp almış, ağzı kulaklarında evin önüne dayamış, *pişmiş aşı su katılır* mı, Arzu bu; beni tanımaz mı? (C/43)

Ayr. bk. 10

Rengi atmak

Sıra o meşhur çekmeyece gelince babamın *renği attı*. Paniklediğini belli etmemek istiyordu. (UH/45)

Rengi atmak

Gerinerek gömlek eteklerini pantolon kemerinden içeri sokmaya başladı. Bu sırada çeketini geri atarak belindeki koca tabancayı berberin sanki gözüne soktu. Baki'nin *renği attı*. (TÖ/38)

Renk vermemek

“İşin enini boyunu bir ölçelim hele, *renk vermeden* bir ölçelim” diye planlar kuruyordu. (YAS/27)

Sağlam ayakkabı değil

Efendim bu çocuğun ana tarafı çok zengin, zâdegan sınıfından. Lâkin kadın, yani Çetin'in annesi pek *sağlam ayakkabı değilmiş*, “tırlattı” diyenler dahi var. (TÖ/44)

Saman altından su yürütmek

- Sen bilmezsin bu aileyi. Adam, yani Ahmet Ferit Bey sahildendir. Babası saat tamir ederdi. Parlak bir çocuktü, iyi okudu. Ama kurnaz. *Saman altından su yürütür*. Hovardalığı da vardı, lâkin çaktırmazdı. (MM/59)

Ser verip sır vermemek

“Ulan bu rezilin babası da böyleydi ya. *Ser verir sır vermez*. Bak yine bir haftadır ortalarda yok. Yer yarıldı, içine girdi sanki.” (BÖ/64)

Ayr. bk. (MK/13,195), (C/174)

Sermayeyi kediye yüklemek

Burası küçük bir yer. Okuyan insan sayısı az. Zaten ülkemizde insanların okuma-yazma ile araları pek hoş değil. *Sermayeyi kediye yüklemeyelim* diye gençlere

yönelmeye karar verdik. Başta öğretmen ve öğrenciler olmak üzere kendimize bir hedef kitle belirledik. Bu arada ihtiyaç kitaplarını da ihmal etmeyecektik. (UH/63)

Ayr. bk. (MK/35)

Sesi soluğu kesilmek

Gecenin yarısına doğru gözlerim kapanmaya, *sesim soluğum kesilmeye...* başlıyor. Bir uyku bastırıyor ki sormayın. Bizim gibi kendini geçindirmekten aciz olanların koca bir dergâhı çekip çevirmeye güçleri yeter mi? (S/15)

Sırra kadem basmak

Bunun babası odun-kömür satan Zahit Efendi'nin yanında çalışmış. Bir kış günü daha dört-beş yaşlarında olan Turan ile gencecik karısını ortada bırakıp *sırra kadem basmış*. (UH/65)

Suratından düşen bin parça

Her zamanki gibi *suratından düşen bin parça*. Masaya eğildikçe çene altından gerdanına doğru bir sarkıntı, göz altlarında şişkin kırışıklar. Karı düpedüz dökülüyor yahu. (TÖ/6)

Suya düşmek

Böylece Güzel Kardeşlerin Holding işi *suya düştü*. Kimse itibar etmemiş orada, bir iki görüşmeden sonra İdris Güzel hemen vaziyeti çakmış, “burada bize ekmek yok, dönelim” diye söylemiş. (TÖ/37)

Suya sabuna dokunmamak

Çetin Bey bu kasabanın kaymakamıdır. Kendi âleminde yaşayan, *suya sabuna dokunmayan*, acayip bir adam. (TÖ/40)

Suyu yokuşa akıtmak

Bican gurban bir kez daha düşmüştük bu kalabalığa. Sonu neye vardı gördün. *Suyu yokuşa vurma*. Elbet bir başka yolu vardır. (YAS/87)

Suyunu çekmek

Nerde kalmıştık... Ha... Evlendik işte... Çoluk çocuk... Ben yine sapıttım bir uzun zaman. Derken para da *suyunu çekti*. Canım işte anlarsınız, boyunca çamura battık... Rezillik... (S/62)

Taşı gediğine koymak

Avukat:

- Orada hiç olmazsa bahse değer bir şey var.

- Neymiş?

- Hatunlar.

İşte *taşı gediğine koyacağım* an.

Medyacıya dönerek göz kırpyorum.

- Ne demiş atalarımız?

- Ne demiş?

- İç bade, güzel sev, varsa akl u şuurun. (C/31)

Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş

Cıvıl cıvıl olmakta Nimet'le aşık atamazdı ama olsun; *tencere yuvarlanmış kapağını bulmuştu*. Bir görme engelliye sempatik kılan sesi, zekâsı, esprileri, konuşma temposu, hayata bağlılığı ve ataklığıdır. (RP/114)

Toz kondurmamak

Burası küçük şehir. Bir kızın adı çıkacağına canı çıksın. Sabahat'ın adı çıkmadı. Kimse ona *toz kondurmadı*. (BB/71)

Tüyleri diken diken olmak

Kim yapmıştı, bu münasebetsizliği; kendisine danışılmadan neler dönüyordu bu vakıfta. *Tüyleri diken diken* oldu, boğazı kurudu. Dudağını kaplayan kırmızı rujun rengi mora doğru evrilmeye başladı. (H ve T/61)

Un ufak olmak

Bizi sorsan dokuz kardaştık. Hangi birimize yetecek dört parça tarla. evlenmeye çıksan bir belâ, çıkmasan iki. Çıkarı gurbete düşmek oldu. Sonrası tuz gibi dağıldık, *un ufak olduk*. (YAS/25)

Ayr. bk.42

Yan bakmak

Yengeniz olur ha... diye işaret ettiği kıza *yan bakmak* kimsenin haddi değildi. (UH/32)

Yas tutmak

Kaç yıldır ondan haber alamamıştık. Neredeyse kaybolduğuna inanacak, yasını tutmaya kalkacaktık. Ama *yas tutmak* yasaktı. (H ve T/12)

Yelkenleri suya indirmek

Başlangıçta biraz direniyor, sonra *yelkenleri suya indiriyor*. Bu kaçınıcı münakaşa. Her seferinde dersini veriyorum ama kafa nato mermer. Hadi İngilizceyi çağır, gelip kurtarsın seni hırbo. (C/79)

Yere göğsü sığmamak

Adamlarda bir şişirme, bir *yere göğsü sığmazlanma*. (YAS/74)

Yol göstermek

Arıyor Engin; bıkmak, yüksünmek ne demek. Uzaktan uzağa bir ses, nadir gecelerde görülebilir bir rüyâ, yardıma muhtaç bir el ona *yol gösterebilir*. (Yİ/92)

Yola düşmek

İşin ince tarafına bak ki; o gece de bizim yamuk tarlanın suyu vardı. Saat biri çeyrek geçe. Su ateş pahası. Tarlaya pancar ekmişiz. Lüksü yaktırdım; bizim küçük oğlan yanımda, omuzda bel, elde kürek vaktinden önce *yola düştük*. (S/7)

Yola sokamamak

Bu oğlanı da *yola sokamadık*... Yol da yol... Güya muhasebe öğrenecek... Bacımın dengesizliği... Okuyacakmış daha... Hah... Yahu ben ben iken oğlanı mektepten alayım diye düşünüp dururken; sen karı aklından neler geçiriyorsun bakalım... (BB/48) Ayr. bk.49

Yola vurmak

Çocuklar beni *yola vurdu*. Tren hareket etti ve yolculuk başladı. Haydarpaşa'dan, Kompartımanın penceresinden başımı çıkardım, peronda kalanlara el salladım. (BÖ/202)

Yolunu bulmak

- İçkiden elimizi çektik... Evimizin *yolunu bulduk*... (S/66)

Yufka yürek(li)

İşte bir kez daha, bu sefer *yürekleri iyice yufkalaşmış*, gözyaşlarını tutamaz olmuş halde kızlarının, oğullarının başarılarını birlikte yaşayacaklar.a (YTYS/118)

Yük altına girmek

Kendisinden vaktiyle istenilenler. Zayıf vücudu ile taşıyamayacağı *yükün altına girmeler*. Halbuki vermek lâzım vermek için de güçlü olmak gerek. (YTYS/86)

Yükte hafif pahada ağır

Ne yapacak, bakmış karşısında Yecüc-Mecüc kavminden bir adam. İn midir, cin midir belli değil. Gözleri velfecrini okur, aklı Eflatunu okutur. Aman uzak durun tekin değildir, çarpar-marpar diye bir zaman yanaşamamışlar. Budur Amerika'nın toprağını geniş bulup bir "Ooooh" çektikten sonra en yakınında duran saraydan başlamış. *Yükte hafif pahada ağır* ne varsa topluyor. (BÖ/109)

Yüreği ağzına gelmek

-Sürüyerek uzun beyaz gelinliğini- ucundan tutan küçük çocukların ayaklarını birbirine dolaştırarak ve "ya düşüverirlerse, birden her şeyi berbat ediverirlerse" diye ebeveynlerin *yüreklerini ağızlarına getirerek* kolundaki damatta -ütülü, kolalı, uygulanalım bir çocuk- göründü. (Yİ/61)

Yüreği ağzına gelmek

Sahneye konulan piyese de denilecek yoktu.

Bir ara, dedeyi oynayan çocuğun takma sakalı düşecek gibi olduğunda, *yüreği ağzına gelmişti*. (H ve T/60)

Yüreği ağzına gelmek

Tam bu sırada yeri göğü inleyen, o civarda kurttan, kuştan, adamdan ne varsa yerinden hoplatan; hoplatıp *yüreğini ağzına getiren* bir patlama duyuldu. (BÖ/67)

Yüreğine su serpilmek

Siz hiç merak etmeyin, mutfaktaki tüpüne, tencere-tavasına, halısına süpürgesine kadar Nimet'in her bir eksiği tamam olacak; polis ile zabıtanın izin almak benim

işim, onları da razı ederiz, zaten bilumum Pazar esnafı bu düğünü bekliyor, herkes bir ucundan tutacak, tasalanmayın diyerek kız tarafının *yüreğine su serpti*. (RP/175)

Zevkten dört köşe olmak

Öyle deme yazar efendi, adamı tanısak, seninle beraber nice damarlarına girsek, ruhunun şifrelerini çözsük, *zevkten dört köşe olsak*, şu kitabı okumanın tadı daha iyi çıkmaz mı? (TÖ/45)

Ayr. bk. (C/198)

Zıvanadan çıkmak

Bu coştu coştu, *zıvanadan çıktı*, sonunda tabancasını çekip:

- Ulan ben adamı yerim be, yerim, diye avaz avaz bağırmaya başladı. (UH/103)

Zıvanadan çıkmak

Şadiye bu defa *zıvanadan çıkıyor*. Bir tekmede ütü masasını deviriyor. O patırtı arasında bir yandan hıçkırarak ağlarken bir yandan feryat-figan haykırıyor. (TÖ/140)

2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)

Dua, hayatımızın anlamı, bizi Yaratan'a yaklaştıran, zor günlerimizde ellerimizi açıp yardım dilediğimiz; mutlu, güzel günlerimizde şükürler ettiğimiz bir hitap, bir sesleniştir. Yaratılış gereği onun gücünü, her şeyin sahibi olduğunu biliriz ve konuşmalarımızda her an onun adını telaffuz ederek manevi atmosfere bürünmek isteriz.

“Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap bir sesleniştir.” (Elçin 2000: 622)

“İptidai cemiyetlerde inanç, sihir büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, ürünün hareketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadar ki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin ruhi ve fikrî ifadesini dilde kazanır.” (Elçin 2000: 662)

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde kahramanlar hem Arapça hem Türkçe dualar ederler. Dualar islami niteliktedir. Ayrıca dua terim olarak da Kutlu'nun hikâyelerinde geçmektedir.

Çocuğunu başkaları büyütecek, hafta sonları görürsün. Aşını başkaları pişirecek sen yersin, karını akşamdan akşama bulursun. Yorgunluktan kemiklerin sızlayacak aldırma. Taksitle al evini, taksitle döşe, taksitle yaşa. Seni de başkaları yaşıyor inan buna. Ziller, düğmeler, levyeler, planlar, çok uluslu şirketler. Evet anladık bostana su sabah serininde girermiş, ayrılık dur deyi gözden öpmek iyi değilmiş, tohum ekmeden önce iki rekât namaz kılıp "kurdunan, kuşunan, eşinen, dostunan yemek nasib eyle" demek gerekmiş. (YAS/9)

Yıllarca hırsla içinden çekip aldığı, fırlatıp attığı, her birini yarışın bir köşesinde terk ettiği, babasından, onun alın terinden, eski şehrin çarşısından rızık, bereket nasip, helâl, haram diye bir takım kavramlara oturmuş hayatından, annesinden, onun seher vakti duaya açılan ellerinden ve bu ellerle yapılan her yemeğin kokusu duyulmuştur diye komşuya bir parça aktarıldığından, merhametten, şefkatten, hizmetten, hürmetten... (Yİ/88)

Çok küçüktüm, kaçamazdım, babaannem sağ olmalıydı, gözlerimi yumdum, okudum.

Rabbi yessir / velâ tuassir / Rabbi temim / Bilhayr. (YTYS/68)

Süleyman iyice irileşti. İrileşip lise üçe geçti. Yüzü gözü un içinde kalmış. Bir kara gözleri ışıltıyor. Ayran ezdim. Götürüp Süleyman'a verdim. Sağol dedim Süleyman, ellerin dert görmesin. Anan gibi konuştun kız dedi bana. İkimiz de güldük. (BB/25)

Bunca iş dururken şimdi milletin gözü önünde foşur foşur elma yemek de neyin nesi oluyor... velâ havle velâ kuvvete... (BB/49)

Oğlanı tarlanın alt başına yolladım, velâ havle velâ kuvvete deyip ben de çöktüm karaağacın dibine. (S/8)

Yıllar yılı mescidin cemaati, mahalle sakinleri, genç ihtiyar, çoluk çocuk, suyunu için sahibü'l-hayrata dua etmiş. Garibe, yolcuya su vermiş minik çeşme; küçümen yalağından sokak köpekleri, kurt-kuş, börtü-böcek faydalanmış. (H ve T/18)

Minik çeşmenin duası su sesi kisvesinde geceler boyu sürer, fecirle birlikte buna bülbüllerin âhengi katılmış. (H ve T/18)

Güller bülbüller, duvar dibindeki kirpi ailesi, gökte mehtap, yerde yaprak o sessizlikle şarıldayan suyun sesine dem tutarak yine dua ediyorlar. (H ve T/20)

O gece aya bakan çocuklar, süpürgesine binmiş uçan karakoncolosu görerek yorganlarını başlarına çektiler ve şu duayı okudular:

Yattım Allah kaldır beni

Nur gönlüne daldır beni

Cennetine girdir beni

Yattım sağıma, döndüm soluma

Melekler şahit olsun

Dinime imanıma

Kalkarsam ikbalime

Ölürsem vay halime... (H ve T/65)

Hiçbir şeye hiçbir şekilde düşman olmayan çocuklar her şeyi biliyor, aralarında anlaşıp sarı saçlı kızı sözcü seçiyorlar.

O da yumuk ellerini gökyüzüne kaldırıp açarak bu duaya şu ilâveyi yapıyor: "Allahım karakoncolosun sert yüzünü yumuşat, kararmış kalbini aydınlat, bizden al, ona kat." (H ve T/66)

Hani yukarıdan bakınca, orada, Islak Kaya'nın dibinde zümrüt gibi yayılmıştı bahçemiz, Allah kem gözlerden saklasın. Fidanların bir kısmı nişan vermiş; hani vişnede, erikde, kayısıda tek-tük meyve var, lâkin henüz çağla. (BÖ/124)

Ham toprağın üzerinde yaban otlar bitmişti. Yoldum, temizledim, gülü diktim, sonra oturup uzun uzun dua ettim. (BÖ/141)

Çöngün Ali Efe diyor ki; ağa bu bahçe su içinde beş altı bin gayme eder diyor. Allah nazardan saklasın. (BÖ/146)

Ziyarete gelenlerin neredeyse tamamı bir ayağı çukurda olanlar. Hastanın yatağına her baktıklarında kendilerini görüyor; "Ya Rabbi sonumuzu hayreyle" diye dua ediyorlar. (BÖ/153)

Böyle olacakmış demek, bir başına kalacakmışız, yalnızlık akıbet bizim de yakamıza yapışacak. Neyse, gitsinler bakalım. Allah yollarını açık etsin, Allah acılarını göstermesin. (BÖ/168)

Ustalar işinin ehli çıkmış, Muhterem Bey hiçbir masraftan kaçınmamıştı. Derviş bir dua etti, açtık kapıyı girdik. (BÖ/191)

“Yağsın durmadan, yağsın ve örtsün üstümü bu çiçek kokuları, nerdeyim ben? Gözlerimde yaş, dilimde dua, öldüm ve bir bahçeye gömüldüm.” (BÖ/212)

Acele ve telaş içinde kurban kesildi, dua edildi. Korkusunu, paniğini bastırmaya çalışanlar sırtıyor, Şemsettin Bilen gibi serinkanlı olanlar “Berekettir, bereket” diye sinirleri yatıştırmaya gayret ediyordu. (TÖ/204)

Biz bir gün kalkıp Nimet’in evine gittik. Çok ısrar etmiş, illâ çaya geleceksiniz demişti. Duran’la beni anasına-babasına tanıştırdı. Bunlar benim pazarda en yakın arkadaşlarım, Allah razı olsun bir dediğimi iki etmiyorlar diye başlayıp aralıksız anlatmaya durmuştu. (RP/78)

Nimet sözü kapıyor. Sözü kapışından bu meseleyi defalarca konuştukları anlaşılıyor.

- Size ne diyeceğimi bilemiyorum. Ömrüm oldukça dua edeceğim. Elimizden gelen bu. Elimizden gelmeyen... (RP/171)

2.1.4.4. Dilekler (Alkışlar)

Alkışlar, kişilerin güzel duygu ve düşüncelerini dile getirmesidir. Pertev Nalî Boratav, alkışları iki bölüğe ayırmaktadır. “Birinci bölümde sadece konuşmayı renklendiren, kısa kalıplar şeklinde alkış sözleri vardır. Bunlar: Allah’ın muradını versin! Tuttuğun altın olsun gibi ifadelerdir.

İkinci bölüktekiler ise, koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır. Allah harmandan elini, yalandan dilini çeksin! ifadesi de ikinci bölüğe örnektir.” (Boratav 1999: 125)

Efendim hükümetimizin ve Sayın Bakanımızın ve Valimiz ve Kaymakamımız ve ilgili bütün idarecilerimiz... ve... Elbette medar-ı iftiharımız olan İdiris Bey’in gayretleri ile, az sonra burada, kasabamız için övünç kaynağı, gelir kaynağı olan tesisimizin temeli atılacak. Hayırlı, uğurlu olsun!... (TÖ/186)

Kasabanın yaşlıları başlarını gökyüzüne çevirerek havayı kokladılar. Allah hayırlısını versin ama tedirgin edici bir sıcak ve durgunluk vardı. Neyse. (TÖ/200)

Mehpare Kemal'e gülümsedi.

- *Hay çok yaşayın Kemal Bey, çekin, çekin... (TÖ/207)*

- *Doktor amca çok teşekkür ederiz. Bize dünyaları bağışladınız, Allah ömrünü artırsın, ama...*

- *Aması ne?*

Nimet sözü kapıyor. Sözü kapışından bu meseleyi defalarca konuştukları anlaşılıyor. (RP/171)

Maaşı da, durumu da benden kötü olan, lâkin benden önce araba almış biri ise sadece acı gerçekleri fısıldadı:

- *Abi hayırlı olsun, Allah kaza-bela vermesin, ancak... (C/44)*

"Selâmetle git, sağ-salim dön" dedi. Büyük Hanım. Elini öpüp çıktım. bahçede İnci'ye rastladım, elinde bir sarı gül goncası. "Ben" dedim. "İzne ayrıldım, memlekete gidiyorum." Yüzüme dalgın dalgın baktı. "İyi" dedi; "Ferit'i görürsen selâm söyle." (MM/66)

O sevimli gülüşü ile iki elini yana açarak:

- *Şansına küs. Yine sıfırı tüketmiş vaziyetteyiz, dedi.*

- *Canın sağolsun abi, dedim. İlerde olur inşallah.*

Sırtımı sıvazladı:

- *Bak, bi sıkıntın oldu mu, kimseye değil önce bana geleceksin, tamam mı. tıklarımız yerinde ise korkma.*

- *Elbette abi. Hadi sağlıcakla kal. (MM/89)*

2.1.4.5. Beddualar (İlenmeler, İlençler, Kargışlar)

"Beddua, duanın zıddı olan; lâ'net, inkisar, belâ ve gazap ifâde eden menfî sözlerdir. Farsça "bed" ve Arapça "dua" kelimelerinin birleşmesinde yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19'ncü asra kadar ki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın "Kargış" ve "İlenç" kelimeleriyle karşılamışlardır." (Elçin 2000: 663).

Adaletsizliğe uğramış, karşılaştığı kötülüklerle ciğeri yanan, uğradığı haksızlığa tepki verme gereksinimi duyan insanoğlu, bedduanın dinen hoş olmadığını bilmesine rağmen bedduaya sık sık başvurur. O an içinde bulunduğu psikolojiden hareketle

sağlıklı karar veremez. Kızgınlığını, nefretini beddualarla yatıştırmaya çalışır. İşte, beddualar bu ruh halini taşıyan insanın, en büyük sığınıcısı olan Tanrı'dan kötülüğün cezalandırılmasını istemesi için yapılan dileklerden doğan sözlü ürünlerimizdir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde beddua örnekleri birkaç yerde geçmektedir. *Yokuşa Akan Sular* adlı hikâyede ise belâ okumak tabiri kullanılmıştır.

- *İsminiz?*

- *Eğlenebiliyor musunuz?*

- *Efendim görüyorsunuz burada güneş gayet iyi. Bayramdan kaçıp birkaç gün dinlenmeye geldik.*

- *Bayramı bulduğunuz yerde niçin geçirmediniz?*

- *Eeee... Günlerin yorgunluğu var. Sonra çok kalabalık oluyor. Akrabalar, misafirler, birkaç günlük tatil de berbat oluyor, yeni bir yorgunluk... Kamera başka çiftlere doğru uzaklaşıyor...*

- *Allah belânızı versin, diye gürlüyor Hacı. Kapat şunu kızım kapat.*

- *Ama dedecim jetgiller var şimdi. (YAS/57)*

...

Zaten senin bu karı aklın değil mi önlerini açan. Emine niye başka? Niye o namazında niyazında. Kur'an kursuna gönderdik. Ortamektep diye ter ter tepindiniz. Kötü mü oldu? Eee, dikişi, nakışı var, sesi çıkmaz, karşılık vermez. Başı önünde melek kızım benim. Ya öbürleri. Eşkiya herifler. Bak hâlâ gelmediler. Allah belâlarını versin.

- *Belâ okuma adam, mübarek Cuma akşamı belâ okuma... (YAS/64)*

...

Belâ okumak geçiyor içinden, sonra belli belirsiz küfürler sıralanıyor. Kar-makarışık bir düğüm toplanıyor boğazına, neyse ki açılmıyor. Namazı hepten berbat etmeden bitiriyor. (YAS/85)

...

İdris aniden duruluyor.

Yanına yöresine dolmuş insanları itiyor.

- *Dokunmayın lan, gidiyoruz. Allah belâsını versin. Bırakın, gidiyoruz dedik.*

(C/100)

...

- *Bunu yanına koymayacağım Tarcan. Seni kepaze edeceğim. Salak, önüne gelen fırsatı teptin. Geber emi. Beni dışarı itiyor, kapıyı çarpıyor.*

Gün ışığına çıkınca gözlerimi kırptıştırıyorum. Gözlerim kamaşıyor. Ayakkabılarla gömlek makyaj odasında kaldı. (C/101)

2.1.4.6. Ölçülü Sözler

Olaya, yere, zamana, kişilere göre söylenen ve atasözü değeri taşıyan bu sözler aynı zamanda nasihat özelliği de taşımaktadır. Çünkü genellikle olup bitmiş bir olay, bir durum gibi sebeplerle söylenmiş olan ölçülü sözler daha sonrası için de ders alınması amacıyla kullanılmıştır.

Ama insan sadece kaştan, gözden, gövdeden mi ibaret? Ayna dediğin, taşı toprağı, evi sokağı da gösteriyor. Mühim olan bu vücudun içini görebilmek, kalbin aynasında ne var ona ulaşabilmek.

Ne demişler “Kendini bilen, Rabbini bilir.” (MK/15)

Geldiler, gittiler, bir zaman devam ettiler; baktılar ki karşılığı yok, bıraktılar. Ee, ne denilmiş: “Muhabbet iki başlı.” Annesi de ölünce aradaki bütün rabıta kopu-verdi. Kardeşleri ile ancak telefonda konuşuyor, bazen tek başına ziyaretlerine gidiyordu. (C/37)

...

- *Bizde bir söz vardır. Allah’tan umut kesilmez. Yarın ne olacağı bilinmez.*

- *Ama ben hastayım, sizden saklamanın gereği yok. Kanser. Günlerim sayılı diyorlar.*

- *Geçmiş olsun. Çok üzüldüm. (MM/75)*

2.1.4.7. Yeminler

Yemin, karşısındaki kişiyi inandırmak için Tanrı’yı ve kutsal değerleri şahit göstererek yapılan bir çeşit kalıplaşmış sözdür. Yeminler halk arasında *kasem*, *and*, *şart* vb. gibi adlarla da adlandırılır.

Kutlu’nun hikâyelerinde yemin genellikle Kur’an’a el basma şeklinde görülmüştür.

O sandalyelerin yetişmediği, konuşmaların ayakta alkışlandığı, geç vakitlerde kızarmış gözler, terli kırışık alınlar, sıkılmış yumruklarla yeminlerin verilip alındığı salon neden gittikçe tenhalaşıyordu? (YTYS/12)

...

“Yahu illallah... Nedir bu çektiğim. Namussuzum bir gün cami altında Kur’an’a el basıp yemin edeceğim. Yok arkadaş yok, maden derdinde değiliz” diye cevaplar vermekten kurtulmuştum. (BÖ/79)

...

Dava vekili Topal Tahir’i tutmuş. Dilekçeyi tanzim etmiş, “Tapulu arazimi cebri zaptyledi” diyerek bizi mahkemeye vermiş.

Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın. Ben de Berber Hacı’ya vardım; oturup meselenin önünü arkasını bir iyicene konuştuk. (BÖ/126)

...

Kağıdı katlayıp zarfa koydu, diliyle yalayıp kapattı. Yemin billâh ettirip işportacının karısına teslim etti. İlâveten “Eğer beni seviyorsan bunu ona ver, vermez isen cenazeme gel” diye yalvardı. (MM/24)

...

Ben dedim ki, tamam dedim, ancak anamın hatırasıdır, mülkiyetimi vermem; eğer başımıza bir kaza gelirse, yani borcumuzu ödeyemez olursak; hocaefendi de, bu zatlar da şahittir, tarla senin; Kur’an’ı getirin el basayım.

Döndü, duvarda asılı Kur’an-ı Kerim’e baktı. Bir ara sanki indirip getirecek oldu, sonra vazgeçti. Pekâlâ dedi, işte şahitler, sözümüz söz. (MM/86)

...

Ulan Hacı. Şu işret masasında söz ver bana, yemin et. (MM/137)

- Söz abi. Yemin. (MM/137)

2.1.4.8. Selamlar ve Vedalaşma

Selamlaşma, milletlerin kültürlerinde önemli yer tutan bir davranıştır. Bizim kültürümüzde de selamlaşmaya ayrı bir önem verilmektedir. Selam vermek ve almak hem geleneklerimizin hem de dinimizin insanlara yükseldiği bir toplumsal davranış

tarzıdır. Selamlaşma, karşılıklı nezaketin bir göstergesi olup aynı zamanda “Sana küs değilim” anlamına da gelmektedir. Selamlaşma, toplumumuzda kültürün çeşitliliğine göre farklı tarzlarda kendini göstermektedir. Sözle olduğu gibi hareketlerle de selamlaşma yapılmaktadır. Sözle yapılan selamlaşmalarda kendi içinde çeşitlidir.

Kutlu'nun eserlerinde de çeşitli selâm ve vedalaşma tarzları ustalıklı kullanılmıştır.

- *Selâmün aleyküm, kolay gelsin erenler.*

Sesi duyduğumda korkudan sıçrayıp kazmayı bıraktım.

Baktım Deli Derviş karşımda gülümsüyor. “Oh” deyip rahatladım.

- *Aleyküm selâm Derviş, buyur. (BÖ/37)*

...

Demeye kalmadı kapı tıkladı.

Kim ola acaba böyle vakitsiz.

Gidip açtım.

Deli Derviş “Selâmun aleyküm” deyip sayfaya girdi. (BÖ/149)

...

Artist Ali elindeki kâğıda bakarak meydana girenleri tek tek takdim ediyor.

- *Sayın Bakanım... Hoş geldiniz... İlçemize şeref verdiniz.*

Alkışlar... Alkışlar... (TÖ/191)

...

- *Hürmetler Ateş abi.*

- *Nâber dolmacı, nasıl işler?*

- *Sayende iyidir abi!*

- *Çöz bakalım bir iki. (RP/64)*

...

Bu sırada Doktor peyda oldu.

- *Merhaba çocuklar, nasılsınız, dedi.*

İkisi birden ayaklanarak:

- *İyiyiz Doktor amca buyurun, dediler. (RP/169)*

Kızın uzak akrabalarından biri İstanbul'da oturmuş. Duymuşlar ki kız evlenmiş ve şehre gelmiş "Yahu gidip şunları bir görelim, bir hoş geldin diyelim" demişler. (MM/22)

...

Bir gün çıkıp gelmişler işte.

Selâmun aleyküm, aleyküm selâm. Pastacıyla işportacı tanışıp konuşmaya oturmuşlar. Kız bunlara çay yapmış, cevizli kek çıkarmış; sonra onları erkek-erkeğe sedir üzerinde bırakıp işportacının karısı ile mutfığa kapanmış. (MM/23)

...

- Bak, bi sıkıntın oldu mu, kimseye değil, önce bana geleceksin, tamam mı. Tıkırımız yerinde ise korkma.

- Elbette tabi. Hadi sağlıcakla kal. (MM/89)

2.1.4.9. Küfürler, Argo Sözcükler

Küfür ve argo sözcükler olumsuz davranışlar karşısında insanların duydukları öfkelerin kelimelerle dile getirilmesidir. Küfürler ve argo sözcükler uzun uzun anlatılmayacak kızgınlıkları birkaç kelime ile anlatırlar. Bu tür sözcükler, içinde bulunulan sosyal yapıya ve kişinin ahlaki düzeyine göre değişik şekillerde kendini gösterir.

Kutlu eserlerinde genellikle kızgınlıkları dile getirme ve karşıdaki kişiyi aşağılama şeklindeki küfürleri halk ağzı ile kullanmış, bu da eserlerine ayrı bir canlılık katmıştır.

Hikâyelerde daha çok ulan ifadesinin geçtiğini ve eğitim düzeyi düşük olan kahramanların argo söz kullandığını görmekteyiz.

- Eşşek kadar herife hele... (YAS/39)

- Kazık mısınız ayılar?... (YAS/48)

Bi gözü köpekte ama. İçinden "İt oğlu it gösteririm sana ben" diye küfürler sıralıyor. (MK/24)

...

"Ulan topla şunu getir, ulan topal bir koşu çeşmeye git, şu güğümleri doldur"
"Ulan hafta geçti, ay geçti, bu nasıl dükkân, hiç mi kazanmıyor bu, yoksa sen altını gümüşü iç mi ediyorsun" diyerek Arap karı bu çocuğa etmediğini komadı. (MK/34)

...

Ulan it, sen bu kadar yaş yaşadın, hangi akıl ile ekmeğini çaldığın adamın yanına yanaşıyorsun. İt akli demişler, boşuna dememişler. (MK/39)

- Ulan ne beceriksiz adamlarsınız be, bi sandığı tutamadınız. (MK/30)

- Ulan ne cins adamlar bunlar... Kuş mu yok koca Amerika'da. (MK/31)

Memlekete varınca; "Ulan hayırsız, ulan vefasız, neredesin sen? Karın hastalanıp öldü, Nazım'a babaannesi baktı, ne karayazılı bir çocukmuş bu, babaanne de vefat edince, eşin dostun yanında barındı, o kadar teller çektik, o kadar yanık mektuplar yazdık, ulan sende hiç mi merhamet yok, bir haber salmadın" diye önüne gelen bunun yakasına yapıştı. (MK/34)

Bu Davut denilen alçak ise anasından beter çıktı. (MK/35)

- Koş bakalım itoğlu. (MK/42)

- Ulan eşsek kadar oldun, gözün hâlâ oyunda... (MK/42)

...

- Hıyar ağası...

- Ağalık bu hurboya kaldıysa, ohooo... (MK/50)

- Ulan oğlum ya misafirlerin içinde bayan varsa.

...

Bayana kavurma ile soğan mı vereceğiz. (MK/51)

- Ulan alçak, ulan namussuz, nerde kaldın sen!" (MK64)

...

- Kediye çok sevdiğiniz anlaşıyor. Ama ne biçim sevgi bu. İki de bir "lan" diyorsunuz. (MK/64)

...

Bayramı da "Ulan yağ fıçısı, çalış da erit şu göbeği" diye azarlardı. (MK/101)

...

Ulan Hancı Hasan!

İnsan buraya birkaç meyve fidanı dikmez mi? Şöyle elma, armut, şeftali. hat-ta belki de ceviz. Ceviz susuzluğa dayanır. (MK/132)

...

- *Ulan bu araba hayvan vagonu mu teres... olmaz. (MK/148)*

...

- *Şemsettin, Şemsettin...*

“Ulan Allah belânı vermesin senin. Yine ne var. Şu işe bak yahu. Otuz yıllık eşim adımlı ünnemeyi bilmiyor. Otuz yıldır “ş” değil yavrum “s”, “s” diyorum, sen söyle sen işit. Böyle mebus karısı olur mu? (TÖ/13)

...

Ulan hurbo; geleceksen vaktinde çıkıp gelseydin ya! Diyeceksiniz.

Demeyin, demeyin. (TÖ/18)

...

Yeni her zaman için “Ulan kötüsü gelirse ben ne halt ederim” diye hazırda bir iki plan bekletir. (TÖ/34)

...

Ulan, Müdür ne sabırsız adamsın be! Konuşmuş olmak için konuşuyorsun, sonra da böyle “Eyvah ne yaptım ben” diye dipten doruğa kızarıyorsun. (TÖ/53)

...

Bak şu üstüme başıma... Bir yıkansam, bir elbise değişsem... Ulan olur mu böyle; bizim de bir haysiyetimiz var... (TÖ/73)

...

“Ulan Başkan, sen isen ben şeytanım. Bir traktöre beni bağladığını mı sanıyorsun. Ne demişler: Balık Ankara’dan kokar demişler. Ben Genel Merkez’de ipi sağlam kazığa bağlayayım, siz burada ne halt işleyecekseniz işleyin...”

“Ulan ben bu araziye alayım, anasını satayım” diyip duruyor, ardından “Vatan kurttan ise dolaşan çakal evlâdır” cümlesini ilâve ediyordu. (TÖ/100)

...

Kemal bir ara “Ulan şunu belinden kavrayıp yanına çeksem, ter topuktan çıkmacasına oynasam ne lazım gelir” diye içinden geçirirken salonu yukarıya, idare bölümüne bağlayan merdivenlerin başında sarsak bir gölge peyda olur. (TÖ/133)

...

- Heeytt!..

Yeter ulan kafamı şişirdiniz be!

Kesin şunu... (TÖ/133)

...

“Ulan şu kaymakamın yerinde ben olmalıydım ki, hazır baş başa kalmışken şu kasabayı nereden alıp nereye getirdiğimi bir anlatmalıydım ki” diye içleniyor. (TÖ/180)

...

Haşmet Altay ile Hulusi içlerinden aynı anda aynı cümleyi geçiriyorlar:

“Vay pezevenk, vay...” (TÖ/191)

- Oooo!.. Kilo almışsınız be!

Yanındaki gorillere sesleniyor:

- Hooooop.. Kilo almışsınız dedik.

Goriller aynı anda sırtarak:

- Yarasın abi! Diyorlar.

Ateş onlara tiksinierek bakıyor:

- Yarasınmış, Allah’ın ayıları. Ulan kilo bizi bozar, karizmayı çizer, bilmiyor musunuz bunu; diye çıkışıyor. (RP/66)

...

Pislik sahanlıktaki çantacının yanağından bir makas alıp, onun karşısındaki gözlükçüye yöneliyor. Kendi gözlüklerini çıkarırken:

- Var mı ulan Ateş abine layık bi şey.

Gözlükçü ellerini oğuşturarak:

- Olmaz olur mu abi, buluruz evelallah, yaratırız, diye sırnaşıyor. (RP/67)

...

- Ulan Pislik!... Ben sana buralara uğramayacaksın demedim mi? (RP/72)

“Ulan iyi ki şu evi zamanında uydurmuşuz, yoksa açıkta kaldıydık resmen” diyor. (RP/74)

...

Pala Doktor'a, Doktor Pala'ya bakmış.

Bakışlar anlaşmış.

"Peki lan" demişler, "Kal burada"...

O an Cina'ya sanki dünyaları bağışlamışlar.

Bir çocuk sokaklardan kurtulmuş böylece.

Bir çocuk hayata yeniden "Merhaba" demiş. (RP/92)

...

Biz şimdi biraz kötü niyetli olsak bu oğlanın bu kıza "ulan bunda para vardır, varlıklı bir ailenin kızına benziyor" diye sarktığı düşünülebilir. (RP/126)

...

"Ulan ben de bir kaset çıkarıp sizleri utandırmaz isem namerdim" diyerek hırsızlığa soyunmuştu. (RP/127)

...

Onu sessizce dinliyor, üzülmesin diye "Peki, peki haklısın, tabi" diye onaylıyor, dışarı çıktıklarında "Kaset biraz satsaydı böyle konuşmazdı hıyar" diye eleştiriyorlardı. (RP/127)

...

- Ulan hurbo, iki saattir kızımı dik izliyorsun, utanmıyor musun? (RP/152)

"Ulan şunun yaptığına bak. Tüh senin yaşına başına. (C/13)

...

Ulan aferin Erzurumlu.

Muhtemel bir felaketi önledin, bir banka şefini rezil olmaktan kurtardın. (C/14)

...

Ulan sizin İngilizcenizi de, üniversitenizi de kaçta alırım ben. (C/17)

...

Ulan ben bu noktada kalacak adam mıydım. Şu bizim gebeş müdür meselâ, şu lafların kaçta kaçını edebilir. (C/23)

...

Ulan madem böyle bir hedefin var ne diye İngilizce öğrenmedin. (C/35)

...

Meselâ şu gebeş müdürün beni entipüften bir mesele için odasına çağırıp bayağı azarladığı zamanlar. (C/40)

...

Hadi ulan hırbolar. Ben bunlardan yılacak, yıkılacak adam mıyım. (C/45)

...

Ulan bu ne kalabalık. (C/49)

Ulan neredeyse Karadeniz'e varacağız. (C/50)

...

Ulan sen heç laf annamırsan ha! (C/53)

...

- Anlarsın, anlarsın. Ulan bu köylü milleti anasının gözüdür ha! (C/54)

Ulan bu belki borsada bile oynuyordur. (C/64)

Ulan bilseydim böyle olacağını iki kadeh atar öyle gelirdim. (C/70)

...

- Sonra basın gaza, nereye gideceğinizi hesap etmeden. Bıktım şu hesaplı kıtaplı hayattan. Ben mi, sen mi, ulan âferin Gülşen. (C/74)

...

Ulan senin gittiğin yollardan biz çoktan geri döndük be. (C/79)

...

Hadi İngilizceyi çağır, gelip kurtarsın seni hurbo. (C/79)

...

Ulan Tarcan sen beni öldürecek misin zibidi? (C/97)

...

Ulan yırttık galiba. Şu film bir patlasın. Şanımız dört bir yanı tutsun. (C/98)

Ulan Medyacı ile kırtipil Avukat. (C/98)

- *Sen ne sanıyorsun lan hurbo. (C/99)*

Salak, önüne gelen fırsatı teptin. (C/101)

...

Oh be. Kurulandım, hafifledim. Nedir ulan bu film-milim, manyak mıyım neyim ben. (C/104)

Ulan götürülen devletten götürüyor be! (C/107)

Agresiftir biraz, herifi itti, bastı küfürü. (C/107)

Eliyle "hastir ordan" mânasına gelebilecek bir hareket çekti. (C/110)

...

Ulan yoksa bu adam iktidarsız mı? (MM/18)

...

Ulan hiç olur mu bu? (MM/52)

...

Kız bu hıyara âşık olmuş. (MM/59)

- *Söyledim bu hıyara ama... (MM/102)*

...

- *Ne affı ulan, ne affı. (MM/103)*

...

Yine Sıtkı ile birbirimize sarıldık. Bu defa gülererek sarıldık. "Ulan Sıtkı artık oldun hacı, bundan böyle adımını dikkatli atacaksın, ona göre ha" dedim. (MM/110)

...

Ulan bu oğlan ne oldu, başına bir şey mi geldi? (MM/111)

...

Ulan Kadir bu ne hal. Rüyamda görsem inanmazdım ya! (MM/124)

- *Sıkma ulan boğacaksın, yavaş dedim, çözüldü. (MM/124)*

...

Ulan ne yapalım, ne yapalım derken aklıma İhsan abi geldi. (MM/125)

...

Ulan bu nasıl hacılık, bu nasıl Müslümanlık, bu nasıl Türklüktür. (MM/127)

...

- Masamıza hacı geldi, kaldırın ulan şu kadehleri. (MM/135)

2.1.4.10. Hitaplar, Çağrılar

Günlük konuşmalar içinde hitaplar en fazla kullanılanlardır. Hitaplar zamana, mekâna, kültürel ve kişisel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Hitaplar söyleyişe farklı bir tarz katarak vurgu görevi de yapmaktadır.

Mustafa Kutlu hikâyelerindeki kişilerin sosyal yapı içerisindeki konumlarına ve şivelerine en uygun hitap ve çağrılarını kullanmış bu da hikâyelerine ayrı bir incelik katmıştır.

- Aziz Müslümanlar... (YAS/83)

- Uuyy, endamına vurulayım. Namaza durmuş daa. (YAS/28)

- Yağız gardaş ezandır ha, sözümüzü çiğnemezsen. (YAS/27)

- Ula sen nerelisin, de bakayım hele? (YAS/16)

- Hadi gidek... Nasılsa istasyonda yeniden bulacağız bunları. (MK/147)

- Dur ula, delimisen. Önce onlar gitsin. Şimdi atlara binsek sesimizi duyarlar. (MK/147)

...

- Doğrudur, bekleyek hele... (MK/147)

...

- Aziz cemaat. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: (TÖ/66)

- Dikkat, dikkat!... (TÖ/186)

...

- Aziz hemşerilerim! Analarım, bacılarım, kardeşlerim, asker arkadaşlarım, yavrularım, incilerim, boncuklarım...

Tüm tanıdıklarım, tanımadıklarım. (TÖ/186)

- Sayın Bakanım, Sayın Valim, Sayın Kaymakamım... (TÖ/193)

- *Ula Duraaan!...*

Gel hadi, gel!

Gel de gidek!.. (RP/31)

...

Hey bee!...

Heybetinden ağaçlar eğiliyor, kuşlar havada uçarken selam duruyor. (RP/72)

Battal "Ya Allah, ya pir..." diye bir nara savurup gorillere yumuldu. (RP/73)

Hey beee!...

Bruce Lee misin, nesin? (RP/73)

2.1.4.11. Lakaplar

İnsanların yaşayışlarından, birtakım hareketlerinden, fiziksel özelliklerinden veyahut da herhangi bir nedenden dolayı verilen ve isimlerinin yanlarına eklenen ta-nıtıcı sözlerdir. Lakap takılması Türk kültüründe yaygın bir gelenek olup günümüzde de sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Mustafa Kutlu eserlerinde lakapları sık sık kullanarak anlatımına zenginlik katmış ve hikâye kahramanlarının okuyucunun gözünde daha da canlanmasına katkı sağlamıştır.

Aynanın orta yerinde önce simsiyah bir selvi gövdesi gibi fabrikanın bacası göründü, sonra Cevher Bican'ın yüzü. (YAS/11)

Don-gömlek soyunmuş dört yeni işçi gözleri ile şerit üzerinde ağır ağır ilerleyen parçaya bakıyorlardı. Derviş Usta ha bire anlatıyordu. (YAS/20)

Duvar gölgesinde idiler. Zülküf Ağa elindeki paslı çivi ile bağdaş kurup oturduğu, rengiyle kokusuyla, içiyle, dışıyla artık herhalde topraktan başka bir şey olan zemine uzunlamasına çizgiler çiziyordu. (YAS/22)

Yetim olduğumuzdan beni köyden getirip Murat ağabeye teslim etmişlerdi. Murat ağabey o zamanlar hukukta okuyor, işte bu medresede kalıyor. O da tuttu beni, rahmetli Nazım Usta'nın yanına çırak verdi. Böylece kunduracılığa başladık. (YTYS/8)

Nesli tükenmiş dediklerinden biri İsmail Usta. Nakkaş. Özellikle camilerin tezyinatı ile ömrünü geçirmiş. (YTYS/82)

Kağıtçı Hüsnü Efendi çekip gitse de, senetlere sepetlere bulaşmış yapışkan görüntüsü kalacak. (YTYS/89)

Yorgancı Hafız Yaşar Süleyman'ı okutacaktı. Hafızlığı da yarıda kalmıştı Süleymanın. (BB/24)

Dulayşe bacı evimizden biri gibi. Hala mı desem, teyze mi? (BB/24)

Senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı. (BB/38)

Tuhafiye için birkaç camlı dolap yaptırmalı... Marangoz Hakkı'yı aramalı... (BB/47)

...

Bunlar hep yakıştırma... Ayakçı Kadir hikâyeleri. O böyle şeylere önem vermezdi. (BB/66)

Kafayı bulunca gevezeleniyorsun.

Defterdar Arif gibi.

Hani şu kulüpte Enis Bey'e tabanca çekmişti. (BB/68)

Dükkânı kapadı, araba alıp satıyor. Geçende Sami'ye bir Pejosatmış.

Hangi Sami?

Sümer'de çalışan, Arap Sami. (BB/68)

...

Hakim Enis'in Şebinkarahisar'a tayini çıkmıştı. (BB/69)

...

Faytoncu Muammer atların yem torbalarını başlarına geçirip kahveye yönelmişti. (BB/70)

Hacı Abdulla'nın bastonu. (BB/71)

Efe Kadir efeliği ile kalsın... (S/8)

Tamam buldum, lakabı "hırt" idi bunun. Hani boksör ya, her önüne gelene çatar, herkese "kes lan hırt" diye dayılanırdı. Başkalarına "hırt" diye diye kendi adı "hırt" oldu. Hırt Oktay... (S/29)

"Mirli Kemal", Nereden çıktı şimdi bu? Cânım Sebil'i tutup bir yağlı börekçiye vermişler, onun da tabelası yarım. "İzmirli Kemal" olacak besbelli. Plastik harflerin baştan ikisi düşmüş. Adam zahmete katlanıp takmamış bile. (S/36)

*Bir marangoz Galip Hoca vardı, hısum dur uzaktan, yaşlı bir adam, eski ter-
tip üzere okumuş, hafızlığı olan biri. (S/60)*

*Kambur Hafız'ın midesi bulandı, gözlerini sis bürüdü, boğazı kurudu, yum-
ruklarını sıktı. (H ve T/45)*

- İşte böyle Hafız Ali, hikâye böyle bitiyor, oku dedin okuduk. (H ve T/45)

*Aşçıbaşı Âdem uzun yıllar yurt dışında çalışmış, sonra kesin dönüş yapmış,
genç ömrünü orda burada seyyaren geçirdiğinden memlekete döndüğünde evli de-
ğilmiş. (H ve T/77)*

Bu Çolak Rıza, eski arkadaş, taksici. (H ve T/83)

*Ve biz bu Kanlı Ev'in bahçesine kaçan topları gidip alamıyoruz. Yaşar hariç.
Arap Yaşar. Hamal Ali'nin oğlu. Kapkara bir çocuk, yalınayak gezer, sebze halinde
eğleşir. (H ve T/86)*

*Aşağıda saatçi Sıtkı'nın evi yapıldığında, ameleler kireç eritmişlerdi de, bi-
raz araklayıp, sahanın çizgilerini bile çekmiş idik. (H ve T/86)*

Onu dedesi Pelvan Sülüman büyütmüş. (UH/10)

...

*Üçgen Erdoğan'ın bütün kızları tavladığını düşünür; aynı yolu takip ile hal-
terlere, dut dallarına, kum dolu şişelere saldırırdık. (UH/32)*

*Kahvenin emektarı Kurban Emmi ile birlikte omuzlukları kuşanır,
Ortaçeşme'den su taşırdık. (UH/35)*

*Kahvenin karşısında Foto Tombul'un dükkânı, önünde yaz günleri bodur
akasyanın gölgesine çektiği körüklü makine... (UH/35)*

*Onun yanında Berber Adem, onun yanında Leblebici Tâhir, en uçta ise Aşçı
Lütfi Efendi'nin küçümen dükkânı sıralanırdı. (UH/35)*

*Gazozcu Nurettin'in seyyar tezgâhına yanaşır; onun kendi imalatı gazozun-
dan kana kana içerlerdi. (UH/35)*

*O yıllarda işportacılık ile geçinen Çerçi Abdullah'ın avlu gerisindeki müşte-
milatını tutmamıza aracılık etmişti. (UH/37)*

*Malzemeyi otelin önüne indirmişlerdi ki, Çarşıağası İskender Zopuroğlu
avanesi ile beraber çıkageldi. (UH/43)*

Gidip tabelacı-ressam Kara Turan'ı buldum. (UH/65)

Kömürcü Halime'nin oğlu Turan. (UH/65)

Meraklı bir çocuk; kuş besler, bisiklet tamir eder, ayakkabı falan boyar ama; asıl hevesi Tabelacı Osman'ı seyretmek. (UH/66)

Diyelim Âvare İsmail'in "Lezzet Lokantası"nın duvarına bir manza resmi çiziyorlar. (UH/69)

Ok bu defa Osman Efendi'ye isabet ediyor. Hem de Kunduracı Şükrü'nün yeni açtığı kundura mağazasının tabelasını yazarken:

Gül Kundura Mağazası – Şükrü Gül.

Rahmetli Şükrü'yü yazmış da Gül'ü bitirememiş. (UH/69)

Dayanamayıp Mezarıcı Resul'e bir güzel mezar taşı nümunesi çizip vermiş. (UH/70)

Hocamız Askerlik Şubesi'nde yedek subaylığını yapan Fenerbahçe'li badi Erol'du. (UH/70)

Hatta bununla da kalmamış beni, Sinek Sabri'yi, Çalım Ömer'i yıl sonunda askerliği bitince birlikte İstanbul'a götürüp Fener Genç Takımı'na sokacağına söz bile vermişti. (UH/70)

Venüs dedikleri kasabanın tek bayan berberi Mualla idi. (UH/72)

Gazete dediğimiz yer Musa Çavuş'un Hanyeri Matbaası. (UH/80)

Bakmışlar ki mezarlıkta âlem yapan bu kişi kasabanın fotoğrafçısı Sarhoş Selâmi. (UH/99)

Babası Hacı Süleyman "Ailemizden çok esnaf yetişti, bir de okumuş adam olsun" diyerek bunu büyük şehre tahsile göndermiş. (UH/100)

Bununla da kalmayıp kasabanın en yaramaz adamı, en berbat mekânı fotoğrafçı Hakkı'nın atelyesine dadanmış. (UH/100)

Hancılara damat oluyormuşsun. Hadi yine, işin iş... diye takılıyorlardı. (UH/104)

Son yazdığı tabelanın parasını Tuzcu Bekir Efendi'den hâlâ alamamış. (UH/106)

En iyisi kasabaya inip Berber Hacı'ya danışmak. Hacali ağabeyin her bir şeyden haberi vardır. (BÖ/23)

Deli Derviş ortadan uzunca boylu, zayıf kuru bir adamdı. (BÖ/35)

Emrullah Hoca gözlerinin feri bol olduğu yıllarda köylü başına toplar, özellikle kış aylarının uzun gecelerinde Ahmediye, Muhammediye gibi kitaplar okurdu. (BÖ/44)

İhsan Ağa nâdanın aptalı bir adam olduğundan latifeyi sezemeyip yanındakilere:

- Yahu bu herif galiba beni tarif ediyor, demesiyle cemaat kahkahadan kırılır olmuş; o günden itibaren "İblis İhsan" diye anılmaya başlamıştı. (BÖ/44)

Bir yandan yazıyor bir yanda da Hakim Enis ile Cöngün Ali Efe'ye veriştiriyordu. (BÖ/129)

Kahveden önce Çerçi Cemil'in dükkânına girdim. (BÖ/170)

Meğer bizim köyün ulularından Zalım Aslan Ağa'nın torunu imiş. (BÖ/185)

Onun yanında Tütüncü Zekeriyya. Pazardan pazara açar dükkânı. (MK/6)

Daha sonra Yemci Yusuf geliyor. (MK/7)

Koto Bayram dört beş kilo çeken şişman bir çocuk olarak doğdu. Doğdu ve hikmet-i Hüda yoksul bir ailenin çocuğu olmasına rağmen öyle de büyüdü. Hep şişman yani. O yörede her şeyin şişmanına "katto" derler, bunun da lakabı "kotto" oldu. (MK/101)

Bu Deli Kenan ile birlikte büyümüş, birlikte okula, askere gitmişler. (MK/118)

Çolak Alaaddin'in tek oğlu Kemal. (TÖ/17)

Artık yediden yetmişe her kişi onu Be-Be-Ce Baki diye tanıyor, çağırıyordu. (TÖ/30)

Efendim bu fotoğrafçı Ali, nam-ı diğer Artist Ali hoş bir ocuktur. (TÖ/51)

Mesela otelci Marlon Mehmet. Kendini nedense Marlon Brando'ya benzetirdi. (MK/106)

Hacı Şemsettin boylu poslu, sarıklı şalvarlı, anlattıklarına göre bayağı heybetli bir adammış.

Kasabanın en eski ailelerinden birine mensup olan, baba mesleği aktarlığı sürdürürmüş.

Halk arasında “atar” deniyor ya; yiğit lakabı ile anılır, bunun adı Attar Hacı kalmış. (TÖ/144)

İkinci güneş şemsiyesi Şapkacı Bacı'nın. (RP/25)

Hurdacı Bilal'in üç tekerli işporta arabasının kulpuna yapışınız. (RP/31)

Çiçekçi Cemile pazarın başını tutmuş, sepetleri, demetleri, su tenekeleri ile yayılmıştır oraya.

Bu sırada Cino çay getiriyor. (RP/89)

Ocağın sahibi Pala Hasan. (RP/89)

Gün batmış, Dürücüm Baba'nın taka minibüsü gelmiştir. (RP/133)

Şehmuz Ağa eski bir tır şoförü. (MM/129)

2.2. Tekke Edebiyatı

Tekke edebiyatı geleneksel Türk halk edebiyatının önemli dallarından birisidir. Tekke edebiyatı şairleri günlük hayatlarını gelenekleri içerisinde sürdüren coşkulu ve güçlü halk şairleridirler. Bu şairler eserlerine dinî motifler katarak Allah ve insan sevgisini, coşkuyu ve birlik beraberliği ön planda tutmuşlardır. Bu edebiyata mensup olanların asıl amacı sanat yapmak değil, dinî ve tasavvufi düşünceyi yaymaktır. Şairler, mensup olduğu tarikatın esaslarını yaymakta şiiri bir araç olarak kullanırlar. Bu edebiyatın konusu Allah aşkı ve Vahdet-i Vücut düşüncesidir.

Tekke edebiyatı şairlerinin çoğu tarikatlardan yetişmiş şeyh ve dervişlerdir. Hoşgörüyü ve ilahî aşkı, sevgiyi benimsemişlerdir. Tekke edebiyatı şairleri cehennemden korkutmayı değil, aşk yolu ile Allah'ı sevdirecek, insanları ona yaklaştırma yolunu seçmişlerdir.

Tekke edebiyatının kendine ait müstakil bir nazım şekli olmamakla beraber, divan ve âşık edebiyatları nazım şekillerini ortak olarak kullanmaktadırlar. Bu nazım şekilleri şunlardır:

1. İlahi

2. Tevhid

3. Münacaat

4. *Na't*
5. *Miraciye*
6. *Mevlid*
7. *Hilye*
8. *Ramazaniye*
9. *Methiye*
10. *Hikmet*
11. *Nutuk*
12. *Devriye*
13. *Şathiye (Türk Dili Türk Şiir Özel Sayısı III, Haziran 1989:284-324).*

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde ilâhi örneklerine rastladık. Bu ilâhi örnekleri arasında XIII. yüzyılın en önemli tekke edebiyatı şairi Yunus Emre ile XV. yüzyılın en önemli tasavvuf şairi Hacı Bayram Velî ve Yunus'tan, Hacı Bayram Velî'den etkilenen Eşrefoğlu Rûmî'nin ilâhilerine rastladık.

İlâhi; mutasavvıf şairler tarafından söylenen dinî ve ilâhî fikirleri hâvî manzumelerdir. Daha çok Allah'ın birliğini, azamet ve kudretini anlatan veya telkin eden eserlerdir. Bunlar aruz ve hece ile yazılırlar.

İlâhiler, tarikatlarda şu isimlerle anılırlar:

- a) Âyin: Mevlevî tekkelerinde okunur.
- b) Tapuğ: Gülşenî tekkelerinde okunur.
- c) Nefesler: Ekseriya Bektaşî-Alevî tekkelerinde okunur. “Nefes”ler; azel, koşma tarzında hece vezni ile yazıldığı gibi, sonradan aruz vezni ile de yazıldığı olmuştur.
- ç) Duraklar: Ekseriya Halvetî tekkelerinde ve zikrin iki faslı arasında bir, yahut iki zâkir tarafından okunur.
- d) Cumhurlar: Mevlevî ve Bektaşî dergâhından başka tekkelerde herkes tarafından okunurdu (*Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III Haziran 1989:284*).

Yunus Emre sadece tekke ve tasavvuf edebiyatlarının değil belki de bütün Türk edebiyatının kültür kaynaklarını halkımızın yüzyıllar boyu yaşattığı gür duygu

ırmaklarını, Anadolu insanının ölümsüz dili ile mısralaştırmıştır. Onda, Allah inancı ve insan sevgisi sonsuzdur.

Bu Böyledir isimli hikâyede Yûnus ilâhisi kullanılarak kahramanın duyguları coşturulmuştur.

Beni bir ovada buldular

Kolum kanadım kırdılar (BB/40)

Şol cennetin ırmakları

Akar Allah deyu deyu... (H ve T/60)

...

Sordum sarı çiçeğe

Annen baban var mıdır

Çiçek eydür derviş baba

Annem babam topraktır (H ve T/63)

...

Hak bir gönül verdi bana

Ha demeden hayran olur (MK/8)

Bir kez gönül yıktın ise o kıldığın namaz değil. (MM/104)

Hacı Bayram Velî, derin bilgisi, imanı ve cezbesiyle XV. yüzyıl tasavvufunun kudretli temsilcisi olmuştur.

Sayılarının çok az olmasına rağmen, aruzla olsun, hece ile olsun söylediği tasavvuf şiirleriyle, *Hacı Bayram Velî*, tekke edebiyatının unutulmaz isimlerindedir.

Tekke, şeyh, mürid olaylarının geçtiği *Sır* isimli hikâyede Hacı Bayram Velî'nin bir ilâhisine yer verilmiştir.

Nagehan ol şara vardım

Ol şarı yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım

Taş u toprak arasında (S/12)

“Asıl Adı Abdullah olan “Eşrefoğlu” ya da “Eşrefoğlu Rumî” olarak da bilinen bu gizemci halk ozanı, “Kadirî Tarikati”nin “Eşrefiye” kolunun kurucusudur. Yüksek öğrenim görmüştür. 1469 yılında İznik’te ölmüş, kendi tekkesine gömülmüştür.

Eşrefoğlu Rumî, Emir Sultan’ın hizmetinde bulunmuş, daha sonra Ankara’ya giderek Hacı Bayram Velî’nin dervişı, sonra da damadı olmuştur.

Eşrefoğlu Rumî şiirlerini hem aruz, hem hece ölçüleriyle yazmıştır. Ünlü, değerli bir de düz yazı “Müzekki’n-Nüfus” adlı yapıtı vardır. Bu yapıtta, gizemciliğin ilkeleri, “nefsi terbiye etme yolları”nın öğretilmesi amaçlanmıştır. Kitabın adı “Nefisleri Arıtan, Benlikleri Ağartan” anlamına geliyor.

Eşrefoğlu Rumî de Yunus Emre’nin yolundan, izinden giden şairlerdendir. Yunus Emre etkisi görülür.

Şiirleri “Eşrefoğlu Divanı” adlı yapıtta toplanmıştır” (Arısoy: 36).

Cihanı hiçe satmaktır adı aşk

Döküp varlığı gitmektir adı aşk

Elinde sükkeri ayruğa sunup

Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk

Belâ yağmur gibi gökten yağarsa

Başını ana tutmaktır adı aşk

Bu âlem sanki addan bir denizdir

Ana kendini atmaktır adı aşk

Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat

Vücudu fâni etmektir adı aşk. (Yİ/49)

Kutlu, hacca gidecek bir kahramanın duygularını da şu ilâhiyle dile getirmiştir.

Kâbe’nin yolları bölük bölüktür

Dünya dedikleri bir gölgeliktir (MM/99)

2.3. Âşık Edebiyatı

Âşık edebiyatı âşık adı verilen şairler tarafından oluşturulur. Âşıklar genellikle okur yazar değildir. Şiirlerini sazla çalıp söylerler. Eserlerini sözlü olarak ortaya koyarlar. Onlar aynı zamanda köy köy, kasaba kasaba dolaşıp halka şiirlerini

okuyan insanlardır. Âşıklar köylerden, kasaba ve şehirlerden bir de asker ocaklarından yetişirler. Âşık edebiyatı ürünleri genelde koşma, semaî, varsağı ve destandır. Bunlardan ilk ikisinin güzelleme, taşlama, koçaklama gibi konularına göre alt dalları vardır. Ancak hikâyelerde yalnız Ruhsatî'nin bir Taşlama örneğine rastlıyoruz.

“Asıl adı Mustafa olan Ruhsatî 1836'da Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Deliktaş bucağında doğmuştur.

Feryadî ile Noksanî'den saz ve söz dersleri aldı. Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaştı. Şiirlerinde sırayla İcâdî, Cehdî, Ruhsat ve ruhsatî adlarını kullandı. Bektaşî (bazılarına göre Nakşibendî) tarikatına bağlandı. 1911'de doğduğu yerde öldü.

Ruhsatî aruz ölçüsüyle başarısız bazı şiirler de yazdı. Asıl gücünü ve kişiliğini halk geleneğine uyararak heceyle yazdığı şiirlerde ortaya koydu. Tasavvufla ilgili kuru, öğretici ürünlerine karşılık, özellikle topluma yönelik gerçekçi taşlamaları ve aşk, özlem, ayrılık gibi temleri işleyen lirik şiirleriyle ilgi topladı. Dilinin temizliği ve anlatımın yalınlığıyla çevresinde etkili oldu.” (Bezirci 1993:423).

Babasının özel dosyasını karıştıran hikâye kahramanının Ruhsatî'den okuduğu bir Taşlama örneğine rastladık.

*Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Devâ belli değil dert belli değil
Adalet kalmadı hep zulüm doldu
Geçti bu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acaip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil
Çerh bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Fukara ehlinin yüzü gülmüyor
Ruhsatî de ne dediğin bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil (UH/49)*

Başka bir hikâyede de “Âşıklar Kahvesi” ve “âşık” ifadeleri geçmektedir.

Bir tarihte okur-yazar olanların toplandığı, adına Âşıklar Kahvesi denilen bir mekâna takılmıştık. (RP/144)

Bir de âşık davet etmişler. Gûya çalıp söylesin diye. (RP/144)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1. Dil ve Anlatım

3.1.1. Ağızlar

Ağız, bir bölgeye, bir yöreye mahsus ifade şekilleridir. Farklı halk ağızlarının kullanılması ülke içindeki kültür çeşitliliğinin bir göstergesidir. Ağız farklılıkları sadece anlatımla kalmayıp diğer sözlü halk kültürü unsurlarına da yansımaktadır. örneğin türküler, fıkralar, masallar...

Mustafa Kutlu hikâyelerinde kahramanlarını yöre ağzıyla konuşturmuş, böylelikle anlatımına zenginlik kazandırmıştır.

Bitişikte *musluklar, helâlar* sıralanmıştı. (YAS/16)

- *Reşberlik* nasıl, sizin oraların *reşberliği*? (YAS/24)

“Zaten adamım olmadı mı *reşberliğin*, davarın, *malın* tadı yok.” (YAS/25)

“Namaz durmuş *daa*. Ne etmeli *şindi*?” (YAS/28)

Gürültüden kimin ne dediği anlaşılıyordu. *Yekini*p kalktı. (YAS/30)

Ver ha duvar dilberine çöküp *cigara* fosurdatanlara. (YAS/40)

- Bir sefer gördüm. Uzaktan Alibeyköy’de... Sonra polis *candarma* sükün etti. (YAS/41)

- *Savuşak* Bican *gurban*, aman ucu bize bulaşmadan *savuşak*... (YAS/42)

Bican’a yalvarıyor. Şuradan çıkıp *savuşak*, hele bir *duldaya girek* diye çırpıyor. (YAS/86)

Yeşil yeşil uç vermiş yaprakçıklar *şavkı*maktadır. (Yİ/9)

İşte o zaman *göneniyordu* Süheylâ. Al al oluyordu solgun yüzü. (Yİ/46)

Ali Kemalî Bey, benim en büyük günahım der içerdi, anason kokulu *eyvanı* ve *eyvana* sıçramaya çalışan, iplere dolanmış sarmaşıklar, boru çiçekleri, güllerle süslü amcasının evi yok. (Yİ/83)

Oraya, tandırdamının önündeki sekiye iliştik. (BB/25)

Ayakkapların da topuğuna basmaya başlamış... (BB/56)

Boyacı çocuk Selahattin'in *ayakkaplarını* boyuyordu. (BB/70)

Süleyman iyice *afalladı*, adama: “Yanılmış olmayasınız, önceleri çıkış burada değil miydi? (BB/77)

Bunları ben buldum, ben yazdım diye *gönerirdim*. (S/51)

Oğlum şöyle donat şu masayı yahu, getir işte ne varsa, iyisinden en *gralından*, işinizi ben mi tarif *edecem* yâ... (H ve T/28)

Kat, yat, araba, *daşlı* yüzük... Hâ... (H ve T/28)

Şimdi *toruma düştün*. (H ve T/29)

“Ben de Suşehrindenim efendi, hemşeri *sayılrık*...” (H ve T/33)

Armatürler yeniden dizayn ediliyor, venüsten aşırılmış bir parıltı *muslukların* ensesinden fışkırıyor. (H ve T/37)

Çarşıağası İskender Zopuroğlu *avanesi* ile beraber çıkageldi. (UH/43)

- Yahu Şeref Bey, sıkıştırma çocuğu. Bak *nevalemizi* getirmiş, diye yanaşırlardı. (UH/86)

Demek ondan kaldı bu işler. Sülalesi, marabası derken çoğaldı millet, meşeyi söküp tarla açtı, yamaçların taşını ayıklayıp sürdü, yavan ekmek bulgur aşısı ile geçinip geldi. (BÖ/7)

Sen şu densiz kargaları tepele, ben de şu *cigaramı* bitireyim. (BÖ/9)

Ayr. bk. 10,11,16,17,19,27,51,53,72,90,104,106,145,174

Cigara kelimesi aynı hikayenin farklı sayfalarında da geçmektedir.

Gen günler ömürsüz olur.

Uzatmayalım. (BÖ/24)

Dükânın kapısına dikildiğimde kafesteki kuşlar *işkillenip şakımaya* başlamıştı. (BÖ/29)

Deli Derviş'in canına minnet.

Kattı sürüyü önüne, “Hû” deyip otarmaya başladı. (BÖ/36)

İki katlı evinin eyvanından bütün aşağı köyler, dereler, karış yatan dumanlı dağlar görünüyordu. (BÖ/48)

Ayr. bk. 68,86,89,166,185

Kız oğlana olan biteni bir bir anlattı.

Engâh engâh ağladı. (BÖ/59)

Daha doğrusu Şahin kavilleştikleri üzere Hediye'yi kaçırıyordu. (BÖ/93)

Erol o sırada *azığını* bir bohçaya dolamıştır. (MK/67)

“Yakub'u *göresmiştir*” diye hınzırlanıp sırtardı. Hacının evini, harmanını, mereğini, bir çırpıda dolaştı. (BÖ/117)

Çobanlardan biri bir bakır güğüm ayran getirdi ve bir de kalaylı bakır *maşraba*. (MK/112)

Sebze bahçesinde sözüm ona *maşaralar*. (MK/132)

Ayr. bk. (BÖ/173)

Ahır, *mereği*, ahıra yakın tuvaleti ile han denilen kimbilir kaç asırlık oluşumun son ve kötü örneklerinden biri işte. (MK/137)

Atlarını dere içinde *dulda* bir yere çekmişlerdir. (MK/139)

Ayr. bk. (BÖ/85)

Cümle âlem maytaba alır bizi, dile düşeriz. Sabret hele... (MK/140)

Gazete dikkatlice derlenip, *cumurlanıp* bir kâğıt top oldu, doğru çöp sepetine. (TÖ/8)

Günlerden Cuma, salâ veriliyor, namaz vakti yaklaştı.

Hazırın vedalaşıp dağılıyor. (TÖ/59)

Tahta *tokaçlar* inip kalktıkça etrafa damlacıklar saçılır, eleğim semalar oluşur. (TÖ/117)

Aşağıdakiler yeşil alanın tel örgülerine tutan demir borular ile *metruk* fabrikanın duvarına çaktıkları halkalara ipler atarak küçümen *tentelerini* gererler. (RP/30)

Bazen öyle sıkıştırıyor ki, inan olsun aha böyle dört elli *dolanıyom* evin içinde. (RP/36)

Yahu çok da doğum var *biliyon* mu? (RP/37)

Nasıl olacak *bilmiyom* valla. (RP/38)

Çocuk bu, gönlü *çekiyo*, başkasının elinde *görüyo*. (RP/38)

Ekmeğe biraz salça sürüp *veriyom* çocukların eline, *salyom* sokağa. Ev rutubet, bak çatı *akıyo*. Bir yağmur yağsa her yanı sel *götürüyo*. Onun için yaz hiç bitmese *diyom* ben. Bizim vaktimiz hep ev önünde *geçiyö* zaten. (RP/39)

- Burada nefes *alıyöz* işte. Komşularla *dertleşiyöz*.

- Ne konuşuyorsunuz?

- Varlıktan, yokluktan, ne bileyim iş *kovalıyöz*. Konfeksiyona gidenler var meselâ, onlar *kazanıyo* biraz. (RP/39)

Otobüse binsen hani nereye *gidiyo* diye okuman icap eder. (RP/39)

Ötelerde ne *oluyo* bilmeyiz. (RP/39)

Duran yekiniyor, bütün gücünü topluyor, meseleyi kökten halledecek bir eda ile:

- Şimdi şöyle diyeyim abi.

Görüyor ama gözü yok.

Konuşuyor ama ağzı yok.

Uçuyor ama kanadı yok. (RP/47)

Ateş ilk ziyaretinde bunu epeyce *tartaklamış*, ayağa kaldırıp üst üste giydiği kirli esvapların altında beline bağladığı fermuarlı deri keseyi bulmuş, varını yoğunu gasbetmişti. (RP/67)

Pislik Ateş oyuncakçığı söğüşledikten sonra Duran'a, daha doğrusu Duran'ın yanındaki Nimet'e yöneliyor. (RP/68)

- Yüzü uzun, başında bir Türkistan papağı var.

- Papak mı?

- Bizim oralarda öyle derler. Yünden, tiftikten yapılıdır. (RP/87)

Çatısını çatmaya, kurgusunu kotarmaya çalışırken, önümüzden hantal gövdesi ağır-aksak adımları, dalgın bakışları ile Doktor geçiyor. (RP/95)

Ayr. bk. (BÖ/106,192) (UH/25)

Zaten ilk kazandıkları para ile helva *kotarıp* Bacı'nın helvasını bütün pazara dağıtmışlardı. (RP/159)

Millet kâmilen iskarpin *giyir*. (C/55)

- En iyisi ben sana bi çay daha *koyim*. (C/55)

Gurbet gezmek kolay mı, ama *oldi* işte. Diyeceksin ki niye *oldi*? (C/55)

E, el gadar baba toprağı. Biz beş *gardaşız*. Gızları *saymıram*. O arazi beşimizi beslemez. *Annırsan*. (C/55)

Çoh geç *galdıh*. (C/55)

Onar *yıkir* ben *yapıram* (C/56)

Çekip *gidecen* deme, nere *gidek*? (C/56)

Gücün kuvvetin varsa *yerleşecen*. Yerine sahap *çıkacan*. (C/56)

Muhannete muhtaç olmak iyi mi? (C/56)

Variyetim olsaydı toprağı terk eder miydim hiç. Hele bizim oraların *suyi*, *havasi*. Valla burnumda *tütir*. Ama elden gelen bir şey yok. Şu gurbette *malamat* olduk getti. (C/56)

Ama *sürinirler* şimdi... (C/56)

Lokantanın önü balkon. Taraça yani. Sıcağa, susuzluğa dayanıklı, azgın, portakal rengi çiçekler açan bir cins sarmaşık her yanı kaplamış. Taraçanın çatısından salkım salkım sarkıyor. (C/148)

Ayr. bk. 175

Aylar geçiyor, durum gittikçe kötüleşiyordu. Artık ne erken açan güller, ne Büyük Hanım'ın sevinçle etrafından dolaştığı maydanoz ve tere *maşarası*, ne balkondaki boş saksıya yumurtlayıp kuluçkaya yatan güvercin çifti onu avutuyor. (MM/64)

3.1.2. Değişik Konuşmalar, Çağrılar

Kişilerin yapılarına uygun olarak veya o yörenin ağız yapısından kaynaklanan değişik konuşma biçimleri ve çağrılar ülkemizin değişik yerlerinde karşılaştığımız bir kültürel zenginliktir. Değişik konuşmalar ve çağrılar ağızlarda olduğu gibi zamana, mekâna, yöreye hatta mahalleye göre değişik şekillerde kullanılabilir. Mus-

tafa Kutlu'da eserinin niteliğine göre kahramanlarının yöresine ait değişik konuşma ve çağırımları kullanmıştır.

Her bir işimiz adam üstüne kurulmuş Zülküf Emi. (YAS/25)

Ben de meraklıydım ya Zülküf Emi, bilmem ki bundan geri... (YAS/26)

- Yağız gardaş sen bilirsin, bir ufak su dökmeye çıksan... (YAS/27)

- Uuyy, endamına vurulayım. (YAS/28)

- Neredesin kara dürzü. (YAS/28)

- Der hele Seydali ağam, bizim nemize gerek, biz seyirciyiz, kenarda durucuyuz. (YAS/43)

- Sorma azizim, akşam olmuyor mu? (YAS/45)

Ganii... Lan Gani... (YAS/46)

- Demeee!.. (YAS/47)

"Nurettin Gardaşımın yadigarları" derdi bize, kınalı şekerler getirirdi. (YAS/48)

- Ama Bican gurban, ocağına düştüm. (YAS/85)

- Engin. Heyyy.. Yoksul ve temiz çocuk. Sana sesleniyorum. (Yİ/64)

Hey Kerim, Keriiim... (YTYS/15)

- Hey, sana söylüyorum. (YTYS/36)

"Hah... Ha... Buradan çıkacağınızı sandınız değil mi?..."

Ohoooo..." (BB/88)

Sıtkı duydun deel mi, aşk istiyo... (H ve T/29)

- Ula sersem, köye giremeyiz bir daha.

- Niye ki?

- Hay senin kafanın tasına tüküreyim. Ula demezler mi, kanlısını vuracak yerde başkasını vurmuş gelmişler. (MK/140)

Bunnar eyi bir fikirler değil Beydayı. (C/56)

3.1.3. Bedenî Hareketler Dışında Anlatım, Haberleşme

Haberleşme insan hayatında önemli bir yer tutar. Kısa mesafeli ve karşılıklı diyalog kurulabilen durumlarda haberleşme söz ile olabileceği gibi değişik vücut hareket-

leri, kaş göz işaretleri ve başka unsurlarla yapılabilmektedir. Uzun mesafeli haberleşmelerde ise değişik ulaşım vasıtaları kullanılmak suretiyle haberleşme gerçekleşmektedir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde uzun mesafeli haberleşme örneğini görebiliyoruz.

Birkaç gün sonra elinde bir kâğıtla çıkageldi. Kâğıda güllü-karanfilli kenar süsleri yapmış, ortasına da bir kıta şiir yazmıştı.

Kâğıdı mavi bir zarf içinde Celâl'e verdim. (UH/55)

Bu tartışmaya ne niyetim ne de gücüm vardı. Sade bir mektup yazdım, o kadar.

Hüsnücüm,

Bu mektubu okuyunca şaşıracaksın.

... (C/136)

Tam bu sırada annemin telefonu Hızır gibi yetişti. Gel de bu anneyi sevme sen. Göklere uçtum. Para gönderiyor, para. (C/207)

Kız bir ara nasıl etti ise erkeklere çaktırmadan bir zarf-kâğıt bulup kendini mutfağa attı. Arkadaşının şaşkın bakışları arasında, titreyen elleri ile sevgilisine şu satırları karaladı. (MM/24)

Menekşeli Mektup isimli hikâyede İncilâ Hanım, eşi Ahmet Ferit Bey'den sürekli mektup beklemektedir.

Tam bu günlerde gelen bir mektup işi iyice çıkmaza soktu. Adres doğru, zarf aynı zarf, pul desen menekşeli ama, gel gör ki yazı Ahmet Ferit Bey'in yazısı değil. Postacı evirdi çevirdi, işin içinden çıkamadı. (MM/62)

3.2. Geçiş Dönemleri

“Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları, kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, yanı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştı-

ğına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

Böylece “geçiş” dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin yada belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. (Örnek 1995: 131)

Geçiş dönemlerinin içinde olması gereken alt dallardan sünnet, askere uğurlama gibi olayların örneklerine çalışmamızda rastlanılmamıştır. Yalnız sünnet *Beyhude Ömrüm* adlı hikâyede sadece ad olarak geçmektedir. Örneklerine rastlanılan geçiş dönemleri aşağıda gösterilmiştir.

3.2.1. Doğum

Doğum hayatın en önemli olaylarından biri olup, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Türk hayatında çocuğa çok değer verildiği için doğum da önemli bir hadise olarak görülür.

Genç kadının çocuk sahibi olması için evliliğin ta başlangıcında gelinin yatağında gerdekten önce bir ağlan çocuk yuvarlanır, kucağına bir oğlan çocuk verilir.

Gelinin hamile kalması gecikirse veya gerçekleşmezse gelinin beli çekilir, çeşitli kurbanlar adanır, dualar okunur.

İslâm dininde de çocuk sahibi olmak, çoğalmak kutsaldır.

Dede Korkut Hikâyeler'inde oğlu olan ak çadıra, kızı olan kızıl çadıra, oğlu kızı olmayan da kara çadıra oturtulur.

Masallarda da genelde padişahın ve vezirinin çocuğu olmaz. Derviş ya da pir üreme unsuru olarak padişaha ve vezirine elma verir. Eşleriyle birlikte yemelerini, kabuklarını da atlarına vermelerini tembihler.

Hem dinimiz hem de kültürümüz açısından çocuk önemli olduğu için doğum da önemli bir evredir.

Doğumu; doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç kısımda inceledik.

3.2.1.1. Doğum Öncesi

Hikâyelerde doğum öncesi geleneklere rastlayamadık. Yalnız Uzun Hikâye isimli hikâyeye de “iki canlı” ifadesi geçmektedir.

Halk arasında hamile bayanlara iki canlı tabiriyle hitap edilir. Hamile bayanın bu özelliğinden dolayı çevresi ona daha hassas davranır. Hamile bayan iki canlı olduğu için kendisine ve bebeğe zarar gelmesin diye ona iş yaptırılmaz, ağır nesnelere kaldırılmaz. Sürekli bir şeyler yedirilir.

Annemin hamileliği ilerlemiş, günü yaklaşmıştı. İki canlı giriştiği o ağır işler, o yorucu günler narin vücudunu hırpalamış demek. (UH/29)

3.2.1.2. Doğum Anı

Doğum yaklaşıncaya, hele sancıları başlayınca, ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır (Boratav 1999:148).

“Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ağma gibi hareketler dışında büyüklük bir çok tedbirlere de başvurulur.” (Boratav 1999:148)

En yaygın işlemlerden birisi: İçine Meryem -ana- eli (veya Fatma -ana- eli) denen bitki, konmuş sudan içirmektir. Kurutulmuş haliyle bu bitki su içine konulunca açılır; böylece, onda doğum yolunun açılmasını sağlayan bir gücün bulunduğu inancından hareket edilmiş oluyor. Doğum sancısı çeken kadının evindeki kapalı yerleri, kilitli şeyleri açmak, düğümleri; kadının kendi saç örgülerini çözmek gibi, tedbirlere de aynı düşünce izlenmiş oluyor. İkinci bir tip işlemler, su akıtma ilkesine dayanır, dolu kapları boşaltmak, çeşmelerin musluğunu açmak gibi. Bunun da büyüklük anlamı açıktır: Suyun akması kolaylığın ve çabukluğun simgesi oluyor (Boratav 1999:148).

Çalışmamızda doğum anı ile ilgili örneğe Uzun Hikaye adlı hikayede rastladık. Bu hikâyede kaçarak evlenen Bulgaryalı Ali ve sarı lepiska saçlı Münire'nin ikinci çocuklarının doğum anı anlatılmaktadır. Doğum ise hüsrarla, Münire'nin ölümüyle sonuçlanır. Burada doğum sırasında kullanılan malzemeler dikkatimizi çekmektedir: Sıcak su, bez vb.

Annemin hamileliği ilerlemiş, günü yaklaşmıştı. İki canlı giriştiği o ağır işler, o yorucu günler narin vücudunu hırpalamış demek. Bir gece dayanılmaz sancılar ile uyandı. Babam ne yapacağını şaşırılmıştı. Gece kıyafeti ile, dışarıda esen fırtınaya aldırmaştınız makasçının evine koştu. Makasçının karısı annem için elinden geleni yaptı. Kanlı bezler çıkardılar altından, kaynar sular ile yıkadılar. Ben yorganı başıma çekmiş ağlıyordum. Babam paltosuna bürünüp kendini dışarı attı. Sabahı zor ettik, lakin annem iyileşmedi. (UH/29)

Özgür evliliğimizin üçüncü senesinde doğmuştu, rahmetli kaynanamın elinde büyüdü. (C/36)

3.2.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası anne ve bebek için dikkatle geçirilmesi gereken bir dönemdir. Yatıp dinlenilmesi ve hiçbir iş yapılmaması gerekir.

Bu dönemde diğer bir durum ise lohusalıktır. Lohusalık döneminde, özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde, ananın da çocuğun da türlü zararlı etkilerden korunması gerekir. Nazarlık, maşallah gibi takılar, çocuğu da, lohusayı da korumak için kullanılan yaygın gereçlerdir. Ayrıca albastıya karşı da lohusayı korumak için kırmızı tülbent, kurdele vb. lohusaya takılır. Gene bu bölümde dikkat edilen bir başka nokta, çocuğun ve anasının kırk gün evden çıkmaması, çocuğun kırkı içinde doğum yapmış başka bir kadının çocuğu ile karşılaştırılmamasıdır.

Doğum müjdesi genellikle evin en büyük kişisine verilir. Müjdeyi alan aile ferdi, doğum yaptıranın hakkı geçmesin diye ebeye, ya da doğum yaptıran kişiye bahşış verir. Evin hanımı da aldığı sevincin mutluluğuyla ebeye değişik eşyalar sunar: Yazma, çorap, şalvarlık, mendil vb. Doğumdan sonra bebeği görmeye gelenlere lokum vb. tatlı ikram edilir.

Çocuğun doğumundan kırk gün geçtikten sonra kırklama töreni yapılır:

“Çocuğun ve anasının, yerine göre değişen ayrıntı bir takım kurallara uyularak yıkanmalarındır. Örneğin: kırk hamamında çocuk, son kurna suyuna (veya sontas suyuna) bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanır.” (Boratav 1999:154)

Doğumun kırkınıcı günü kırklama yapmak için aile fertlerinin büyükleri, hısım akraba ve komşular çağrılır. Kırklama törenine katılacak olanlar törene elleri boş gitmezler. Çocuk için hazırladıkları hediyeleri yanlarında götürerek çocuğun beşiğine koyarlar.

Hikâyelerde, yukarıda bahsettiğimiz doğum sonrası geleneklere rastlayamadık. Yalnız ad koyma ve beşik kertmesi örnekleri geçmektedir.

3.2.1.3.1. Ad Koyma

Günümüzde çocuk sahibi olacaklarını öğrenen çiftler daha çocuk doğmadan adını belli ederler: Oğlan olursa, kız olursa ... koyalım.

Eski geleneklere göre yeni doğan çocuğun ismini evin büyükleri koyar. Bu büyüklere karşı gösterilen saygının bir çeşit göstergesi sayılır. Ayrıca lik doğan çocuğa cinsiyetine göre dedenin, babannenin veya yakın zamanda vefat eden birisinin adının verilmesi âdettir.

Eski Türklerde oğlan çocuğa ya uzun zaman hiç ad verilmez, yahut da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı. Geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman yani delikanlılık çağına geldiğinde, ya yaptığı önemli işi hatırlatan, ya da ilerisi için bir dilek anlamı taşıyan bir ad verilirdi ki, buna er-at (erkek adı) derlerdi. Türkler İslâm dinine girdikten sonra bu gelenek git gide gücünü yitirmiştir (Boratav 1999:88).

Çok yaygın bir görenekte çocuğa, yaptığı büyük işlerle, bilimi, yiğitliği, büyük başarıları ile ün salmış bir kişinin adını vermektir; bu adın asıl sahibinin niteliklerinin, adla birlikte yeni sahibine de geçeceği inancına dayanır (Boratau 1999:89).

Çocuğun adını hoca veya ailenin büyüklerinden bir erkek, çocuğun kulağına ezan okuyarak adını söyler.

Bazı ailelerin doğan çocukları sürekli öldüğü için anne baba his ve duygularını belkide dualarını ifade eden isimler koyar çocuklarına. “Yaşar” isminde olduğu gibi. Bazı ailelerin de uzun süre çocuğu olmaz. Onlar çocuk hasreti çektikleri için ilk doğan çocuklarına “Özlem” gibi hasret ifade eden isimler koyarlar.

Bazen de çok çocuklu aileler artık çocukları olmasın diye son çocuklarına “Durdu” gibi isimler koyarken, sürekli, kız çocuğu olup erkek evlat özlemi çeken aileler de son kız çocuklarına “Döndü” gibi isimler koyarlar.

Hikâyelerden *Tufandan Önce* ve *Rüzgârlı Pazarda* geçen ad koyma örneklerinde aileler duygu ve düşüncelerini dile getiren isimler koymuşlardır çocuklarına.

Elbet yaşlanacak zavallı, elbet dökülecek her bir yanı.

Kolay mı beş çocuk.

İçinden gelen derin nefesi boşalıyor.

Yeis dolu bir nefes.

Beşi de kız.

Melahat, Nebahat, Sabahat, Nezahat ve Songül.

Oğlanı buluruz elbet diye ısrar etmişler, lakin nasip olmamıştı.

Sonunda birbirlerinin yüzüne bakarak aynı anda pes etmişler, son kızın adını Songül koyup perdeyi kapatmışlardı. (TÖ/7)

Babası Recep Efendi'nin kimi-kimsesi yokmuş. Şunun bunun yanında çobanlık eden bir adam. Köylüler; "Yahu felek vurgunu bir oğlan bu, sevabına erelim de bir ocak sahibi olsun" demiş; eh davul dengi denginedir hesabı kendi gibi yoksul bir kızla evlendirmişler.

Bir çocuk, iki çocuk, üç çocuk. Çocuklar yaşamıyor.

Dördüncü hikmet-i Hüda işte ölmemiş. Adını haliyle Duran koymuşlar.

Onlar da erni-konu bir ana, bir baba.

Elbette üstüne titremişler çocuğun. Yememiş yedirmişler, mektep çağına gelince de mektebe vermişler. (RP/13)

3.2.1.3.2. Beşik Kertmesi

Yakın zamana kadar Anadolu'nun bazı bölgelerinde –kimi ailelerde- çocuklar daha beşikte iken, büyüyünce birbiriyle evlendirme kararı alınmaktaydı.

Pertev Naili Barotav'ın 100 soruda Türk Folkloru adlı eserinde beşik kertmesi: "Hısımlık kurmak istediği bir ailede bir kızın doğumunu haber alan baba, beşik donatıp kızın evine yollar; böylece daha kız beşikte iken söz kesilmiş olur, oğlan evi, kandillerde, bayramlarda kızın ana babasına ve kıza hediyeler gönderir" şeklinde ifade edilmiştir (Boratav 1999:173).

Biz bu geleneğe Dede Korkut Hikayeleri'nde de rastlamaktayız.

Çalışmamızda beşik kertmesi sadece Beyhude ömrüm isimli hikayede geçmektedir.

Gülpaşa Çavuş, Zeynep Hanım ile beşik kertmesidir. (BÖ/45)

3.2.2. Evlenme

Evlenme toplumun sağlıklı bireyler yetiştirmesi ve milli değerler açısından önemlidir. “Evleniniz, çoğalınız” hadis-i şerifinden yola çıkacak olursak evlilik Türk-İslâm toplumu için kutsal bir değer taşımaktadır. Evlilikte bağlılık, sevgi, sadâkat, hoşgörü esastır.

Geleneklerimize göre bir aile olmanın temeli eve dayanır. Evin varlığının sürmesi yanan ocağa bağlıdır. Ocak tüttüğü sürece o ev varlığını devam ettirir. evlilikle ilgili gelenekler sayılamayacak kadar çoktur. Başlık, çeyiz vb.

Evlenmeyi; hikâyelere göre evlenme öncesi ve evlenme anı olmak üzere iki bölümde tasnif edebiliriz.

3.2.2.1. Evlenme Öncesi

3.2.2.1.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelmesi

Kız beğenme ve dünür gelme toplumumuzda sıklıkla rastladığımız geleneklerden biridir. Oğulları evlenecek çağa gelen aileler, uygun bir kız bulmak için uğraşır. Genellikle düğün merasimleri, komşuluk ziyaretleri bunun için önemli fırsatlardır. Kızın beğenilmesinden sonra oğlanın da görüşü alınarak durum kız tarafına bir vesile ile bildirilir. Kız tarafına bildirildikten sonra herkesin sayıp sevdiği bir kişi ile birlikte kız istemeye gidilir. Burada da çeşitli âdetler karşımıza çıkar. Örneğin gelin adayı kız, misafirlere kahve ve çay ikramında bulunur; eğer kızın gönlü varsa gelenlere yakınlık gösterilir, yok ise fazla umut verilmez vb. gibi.

Şadiye bu defa ütüü prizden çekip, iki elini beline dayayarak:

- Songül'ü istemeye gelecekle dedim, duymadın mı?

Başkan aynı dalgınlıkla dönüyor.

- Hi!...

- *Songül'ü istiyorlar. (TÖ/140)*
- *Songül'ü istiyorlar diyorum, kızımızı istemeye gelecekler. (TÖ/141)*
- *Demek Songül'ü istemeye geleceklermiş. (TÖ/143)*
- *Eee...*
- *Şey diyorum, şu Kezban'ın Rahime...*
- *No'lmuş Rahime'ye?*
- *Hiç canım, geçende bulgur çekerken geldiymiş annesiyle...*
- *Evet.*
- *Serpilmiş maşallah gelinlik kız olmuş.*
- *Sahibi düşünsün, Allah bağışlasın.*
- *Düşünür düşünmeye de, biz de düşünsek diyorum. Lokmalar boğazıma dizi-
liyor; bu karı milleti bazen işi yokuşa sürer de erkeklerin nefesini böyle keser işte.*
- *Yahu dellendirme adamı. Çıkar ağzından baklayı.*
- *Rahime'yi kaçırmayalım derim ben, oğlanı everelim. (BÖ/147)*
- *Allah'ın emri, Peygamber'in kavli diyerek Nimet'i Cesur'a istediler. (RP/174)*

3.2.2.1.2. Başlık ve Çeyiz

Geleneklerimize baktığımızda anne çocuğunun cinsiyetini öğrenir öğrenmez hemen çeyiz düzmeye başlar ve evlendiği güne kadar, çeyiz düzme devam eder. Hatta bununla ilgili bir atasözümüz de var: Kız beşikte çeyiz sandıkta. Bir kız için çeyiz, baba evinden ayrılırken aynında götürdüğü en değerli hazinedir. Bu hazine –çeyiz- çeyiz sandığı denilen sandıklarda saklanır. Neler yoktur ki o sandıkta: Oyali yazmalar, işlemeler, kaneviçeler, örmeler, çoraplar... Hatta günümüzde bunların dışında tencere tava takımları, vitrin içi süsleme eşyaları ve daha neler neler...

Başlık ise daha çok doğu bölgelerimizde devam eden bir gelenektir. evlenecek kızı olan aileler kızlarına karşılık başlık parası isterler.

Dinimize göre ise gelinlik kızın sosyal hakkı olan mehir vardır.

Bu yorgan Zeynep kızın çeyizine dikiliyor. Tanıdın değil mi Zeynep'i? (BB/41)

Bir iki aracı gönderdim, ağzını aradılar, yüklüce bir başlık parası kopartırsa davadan vazgeçecek. (H ve T/83)

Ucu Muhtar'ın evine çıkan her işe koşuyordu. Yine de kendi hesabına her şeye çare bulduğu halde şu başlık işi onu yiyip bitiriyordu. (BÖ/74)

Semerin bir yanına Rahime'nin ceviz tahtasından sandığı sarıldı. (BÖ/166)

"Aile fakir, gerçi buralarda o âdet kalktı ama yine de başlık parası sayalım, sevaptır." demiş. (MM/10)

- Bu benim kızın çeyizinden kalmadır. Kızım öldü. Çeyizi sandıkta basılı kaldı. Çürüyor. Dedim ki bir işe yarasin. (MM/147)

3.2.2.1.3. Söz ve Nişan

Geleneklerimizde söz kesiminde genellikle son kararı erkekler verir. Söz kesimi günü gelin kıza takılacak takılar, alınacak eşyalar kimi yöremizde kadınlar arasında kimi yöremizde de erkekler arasında konuşulur.

Nişanı genellikle kız tarafı yapar. Nişan salonda veya kız tarafının evinde olur. Her iki tarafın akrabaları da bu törene katılır. Erkek tarafı gelin kıza takılar tatar, kız tarafı meşrubat, pasta ikramında bulunur.

Çalışmamızda sadece Beyhude Ömrümde nişan geleneğine rastladık.

İki genç ergenliğe erişince birbirlerini gerçekten sevmiş, bu durumu "Oh ne âlâ" diye karşılayan aileleri nişanı takmışlardır. (BÖ/45)

3.2.2.1.4. Kız Kaçırma

Bazen iki genç birbirini sever, fakat ailelerden biri ya da her iki taraf da bu duruma karşı çıkabilir. Buna dayanamayan gençler kaçmaya karar verir.

Bunun örneğini Uzun Hikâye'de görüyoruz. Bulgaryalı Ali, sevdiği Münire'yi ağabeyleri vermeyince kaçırmaya karar verir ve Münire'yle kaçma plânı yapar. Herkesin sinemada olduğu bir anda da tozu dumana katarak Münire'yi kaçıır.

Bu dayak ve dayatma annemin kaçma kararını etkilemiş. Bunlar işi ayarlayıp Sülüman Pelvan'ın Balçık İskelesi'nde kayıkçılık yapsan bir ahbabı ile belli gece ve belli saat üzerine anlamışlar. Annem bir yolunu bulup bohçası ile iskeleye inecek, babam onu orada bekleyecek, kayığa atladıkları gibi Üsküdar'ı tutacaklar. Ondan sonrası, Allah kerim, plan bu. (UH/15)

Kargaşa, bağırtı, yangın devam ededursun, babam son sürat koşarak, iskeleye iniyor, annem daha önce gelmiş zaten, kayığa atılıyorlar, ver elini Üsküdar... (UH/17)

3.2.2.2. Evlenme Anı

3.2.2.2.1. Nikâh

Türk toplumunda iki türlü nikâh işlemi yapılması bir gelenektir. Öncelikli nikâh, devlet tarafından kabul edilen ve evliliğin garantisi olan resmi nikâhtır. Bu nikâh genelde düğünden önce ya da düğün sırasında resmi yetkililer tarafından yapılmaktadır. Resmî nikâh Atatürk'ün Türk kadınına yaptığı en önemli hizmetlerden birisidir.

Bu Böyledir isimli hikâyede nikâhlamak ifadesi geçmektedir.

Diğer bir nikâh çeşidi ise dinî kurallara göre yapılan nikâhtır. Bu cumhuriyetten önce kullanılan ve günümüzde de devam eden dinî bir gelenektir. Dinî, nikâh, düğün törenin son aşaması olup genellikle, düğün bittikten ve misafirler yavaş yavaş dağılmaya başladıktan sonra aile büyüklerinin bulunduğu ortamda din görevlisi tarafından kıyılır. Hikâyelerde bu nikâhın örneğini göremiyoruz.

Şu Süleyman'ı gözüm tutuyor ama, bacımın şerrinden korkmasam, Şükriye'ye nikâhlardım giderdi... (BB/53)

3.2.2.2.2. Düğün

Evliliğin son aşaması düğündür. Kız isteme, söz, nişan, mübarek, dürü, sandık götürme, ev döşeme, resmî nikâh, dinî nikâh ve en son düğün. İki gencin mürrüvetini görmek isteyen anne babalar için son tatlı telaştır düğün.

Konya'da genellikle düğün günü sabahtan öğleye kadar misafirlere kuşbaşı etli düğün pilavı, bamya, yoğurt çorbası, zerde, şurup vb. yemekler ikram edilir. Bu yemekler özel olarak tutulan aşçılar tarafından kazanlarla yapılır. Büyük büyük sofralarla kaç sefer misafir ağırlanır. Eş dost da düğün sahibinin bu gününde koşturur.

Öğleden sonra ise konvoylarla gelin almaya gidilir. Onca yorgunluktan sonra gelinini evine getiren kayınvalide ve kayınpeder artık rahatlamıştır.

Hikâyelerde ise daha çok davullu zurnalı düğün örnekleri görülmektedir.

Köy yerlerinde düğünler, hem maddiyattan hem de işten güçten dolayı genelde sonbaharda harman zamanı yapılır.

Şimdi yaz; iş-güç zamanı. Harman sonu düğün var. (BÖ/20)

Dervişe bak sen.

Yukarı mahallede düğünü oluyor, bu burada bizim oğlanın göçünü yüklüyor. (BÖ/166)

Zamanın birinde bu civardan bir düğün alayı geçmektedir. İki kardeş aynı günde gelin oluyor, yani bir nevi çifte düğün. (MK/10)

Size öyle bir düğün yapacağım ki dilden-dile dolaşacak. (RP/171)

Doktor'un dediği gibi Nimet'le Cesur'un düğün dillere destan oldu. (RP/179)

Adam düğünü ister Kardeşler Düğün Salonu'nda yapsın ister Hilton'da; tören vals ile başlar, sonra tango yapılır ama, kafalar bulunup vakit gece yarısını geçince ceketler fora edilir ve davul-zurna bütün ihtişamı ile arz-ı ednan eder. (C/16)

Pastacı düğünü yaptı, kızı köyden alıp tepedeki o eski mahalleye getirdi. (MM/10)

3.2.3. Ölüm

Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir; ama insan topluluklarının inanın ve törenlerinde, bu olayda, doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması değerini taşır; ölümden sonra da ölünen yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri süre gitmektedir. Sedat Veis Örnek eserinde ölüm olayı vesilesi ile beliren töreleri ve düzenlenen törenleri üç kesimde ele almıştır:

I. Ölüm öncesindekiler, II. Ölüm sırasındakiler, III. Ölüm sonrasındakiler.

Okuduğumuz hikâyelerde yalnız ölüm sonrası unsurlarına rastladık.

Anasın sordum. O da bilmiyor. Kadın kayıp. Öldü mü, kaldı mı meçhul. (RP/161)

3.2.3.1. Kefenleme

Kefenleme, İslâm inancına göre ölen kişinin gömülebilmesi için; ölünen yıkanması ve yıkandıktan sonra kefen denilen beyaz ve temiz bir beze sarılması işlemidir. Bu işlem din görevlileri tarafından gerçekleştirilmekte olup belirli şekil ve şartlara bağlıdır.

Sen de dünyaya kazık çakacak değilsin, günün birinde seni de kefenleyip gömecekler. (BB/41)

3.2.3.2. Gömme Hususiyetleri

Gömme merasimi ölünün toprağa defnedilmesidir. İslâm dinine göre cenaze çok fazla bekletilmeden yıkanıp kefenlenip toprağa gömülmelidir.

Musalla taşı, yeşil örtü ve tabut

İnsan irkiliyor. (YTYS/108)

Emrullah Hoca da öldü.

Köyün direği yıkıldı.

Bir Köroğlu bir Ayvaz idiler senelerdir. Onun da çoluk çocuğu gurbette. geldiler, defnettiler, gittiler. (BÖ/161)

Avcı Bilâl neden sonra kalkıp, sanki olan biteni başından beri görüp gözlemiş gibi doktorla adamın yanına geliyor:

- Siz onu bana bırakın doktor bey, diyor.

Kenanla ikimiz dönüşte cenazeyi götürürüz. (MK/146)

Şapkacı Bacı böyel bir günde öldü. (RP/157)

Tam Emrem Yunus'un tarif ettiği şey. İşte bir garip ölmüş ve üç gün sonra duyulmuş. Belediye'ye haber verdiler. Mahalleden birkaç kişi. Cenaze o karla karışık yağın yağmurun altında kalktı. (RP/158)

3.2.3.3. Vasiyet

Vasiyet, hem eski inanışlarımızda hem de İslâmi inanışlarımızda önemli bir yere sahiptir. Ölen bir insanın son arzudur ve onu yerine getirmek bir borçtur. vasiyet, içerik olarak her şeyi kapsayabilir. Vasiyet genelde yerine getirilmeye çalışılır. Çünkü yerine getirilmesi ölen kişinin anısına saygısızlık olarak kabul edilmektedir.

Son nefesini vermeden başına toplananlara Deli Derviş'i vasiyet etti. Hanesini, iki tarla bir çayırını, çayırın başında kalmış ceviz ağacını, varını yoğunu bağışladı. Oğullarının canına minnet. (BÖ/161)

Hey gidi Hacı abi.

Kasabaya ineyim de mezarını bir ziyaret edeyim. (BÖ/137)

3.2.4. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

3.2.4.1. Saygı

Saygı geleneklere göre farklılıklar gösteren bir toplumsal davranış tarzı olup kültürümüzde önemli bir yer tutar. Kişiler, toplumdaki konumlarına göre bu davranış kuralını sergilerler. Küçüklerin büyüklere, gelinlerin kayın ata ve kayın analarına, öğrencinin öğretmenine... gibi daha binlerce örneğini verebileceğimiz saygı kuralları toplum hayatımızda yer almaktadır. Bu tür davranışlar toplum hayatının belli bir düzen içinde yürümesi için önemlidir ve sosyal yaptırımlarla da korunurlar.

Hikâyelerde daha çok el öpme geleneğini görüyoruz.

Yusuf, ağabeyi, Emine önce babasının sonra da annesinin ellerini sıra ile öptüler. Onlar da çocuklarını gözlerinden öptüler. (YAS/53)

Elini uzattıyor. Öp, öp hadi diye sesler, Bican'ın donup kalmış zihnini, katatoni olmuş kasılmış vücudunu gacır – gucur hareket ettiriyor. (YAS/55)

Boynuma sarıldı, ben de elini öptüm. (BÖ/30)

Nimet kendini tutamayıp, Doktorun eline yapışıp öpmeye başlıyor, Doktor eline kor değmiş gibi çekiyor, koca adam düpedüz utanıyor. (RP/172)

“Selâmetle git, sağ-salim dön” dedi. Büyük Hanım. Elini öpüp çıktım. (MM/66)

Elini öpmeye eğildim. (MM/89)

Oğlan daha anasının babasının elini öperek doyasıya sarılmadan, şöyle bir sırtını yastığa dayayıp, onca gurbetin kahrını bir “oh” çekerek defedemedi demiş ben gideceğim, derhal atı kızağı hazır edin. (MM/142)

3.3. Halk Bilgisi

Halk bilgisi, halkın yaşantısından doğan, herhangi bir yazılı belgeye dayanmayan, nesiller arasında aktararak günümüze kadar gelebilen, tecrübelerle edinilmiş bilgi ve birikimlerdir. Halk bilgisi, günlük ihtiyaçlardan doğmuş ve genellikle deneme yanılma usulüyle bilgi ve birikimlerin birleşmesinden oluşmuştur. Halk bilgisi insanların hayatını kolaylaştırmak için gündelik hayatta başvurulan önemli bir kaynaktır.

Mustafa Kutlu eserlerinde gündelik hayatı işlediği için halk bilgisi unsurlarını hikâyelerinde kullanmıştır. Bu kullanımları şu şekilde sınıflandırabiliriz.

3.3.1. Halk Matematiği ve Ölçüsü

Halk matematiği ve ölçüsü halk takviminde olduğu gibi halkın gündelik yaşantısındaki kullandığı eşyaların miktar, boyut, hacim ve alanlarının belirlenmesinde kullandığı teknik kavramlardır. Günümüze kadar gelen bu unsurlar halk arasında yaşlılar tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde halkın yaşantısını işlediğinden halkın matematiği ve ölçüsü ile ilgili kullanımlara da yer vermiştir. Bunlar aşağıda gösterilmiştir.

Yemekten sonra gelip çöktükleri bu duvar gölgesinde sessiz, sedasız elindeki paslı çivi ile yere uzunlamasına çizgiler çizen, sanki önünde bir sulu tarla varmış da onu ekime hazırlarmış gibi evlek evlek bölen Zülküf Ağa ansızın konuştu. (YAS/23)

Değirmen arkından alınmış bir cılga su, yukarıdaki fidanlığı suladıktan sonra, aşağılara sebze bahçesine doğru iniyordu. (H ve T/69)

Sonunda derdimin ıslak kaya değil de onun önündeki çalılar, kayadan kopup kalmış iri taşlarla dolu iki evleklik avuç içi kadar arazi olduğunu anlıyorum. (BÖ/11)

İşte sana iki evlek düz bahçe, sulak arazi. (BÖ/17)

Küçük, duru, sevimli, bir cılga su. Zorlansa övendire kalınlığa varacak. (BÖ/81)

Ardından iki evlek araziye döne döne dolaştım. (BÖ/83)

Bir ayak önce Üzeyir'in damını tutmalı. (BÖ/92)

Dumanlı, dana gözü gibi iri, ama ince kabuklu, mayhoş, kokulu kara üzüm. Salkımı iki okka çeker. (BÖ/103)

3.3.2. Halk Takvimi

“Geçmişte belli bir olayın zamanını göstermek için halk dilinde örneklerine sık sık rastlanan yöntem, toplumun yaşamında iz bırakmış daha önemli bir olayın bellektaşısı olarak alınmasıdır.” (Boratav 1999:132)

Toplumumuzda kadınların çocuklarının doğum tarihi sorulduğunda, onlardan genellikle “hasat zamanı, kurban bayramında, zemheride...” gibi cevaplar alırız. Bu onların zamanı belirten takvimleridir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde halk takvimine örnek teşkil edebilecek kullanımlar mevcuttur.

Şimdi yaz; iş-güç zamanı. Harman sonu düğün var. (BÖ/20)

Mart Dokuzu, April Beşi derken İstanbul'da havalar ısındı. (BÖ/201)

Mevsimler unutulmuştur artık. Gündönümü, koçkatımı, bağbozumu, kırlangıç fırtınası, karakış, zemheri, hidrellez ile çiğdemün çıkması veya günlerin uzayıp kısalması fark etmez. (BÖ/207)

3.3.3. Halk Botaniği

Mustafa Kutlu hikâyelerinde, botanik bilimi unsurlarını yer yer kullanmış, hikâyelerine renk katmıştır. Özellikle bahçe hayatının anlatıldığı *Beyhude Ömrüm*'de botanik bilimi unsurlarını sıklıkla görmekteyiz.

Duvarın üzerini zamanla karamuklar, kuşburnular, yaban gülleri sardı. (BÖ/5)

Cenab-ı Hak rahmetini esirgemedi bizden; ekinler iyi, nerdeyse bele vuracak. (BÖ/5)

Kapçıklar, başak tozları göz çukurlarında birikiyor, genizlerini yakıyor. (BÖ/7)

Nüfus cüzdanımın arasında kuruttuğum nar çiçekleri. (BÖ/13)

Bir acaip yeşillik; adlarını bilmediğim, hiç görmediğim yüzlerce cins ağaç, funda, sarmaşık, bitki, çiçek. (BÖ/14)

Ahlatları, bodur meşeleri, dikenli karumukları, kayaları, geveni, ısırganı, çakır dikenlerini. (BÖ/15)

Şöyle bir gün döndün, çiğdem çıksın, gidersiniz. (BÖ/21)

Haliyle turnaların bölük bölük geçmesine aldıran olmuyor, kimseler dağlardan şifa otu toplamıyordu. (BÖ/136)

Yaz geceleri lüks lambası ışığında türküler halaylar çekilerek buğday savurduğumuz harmanlar. (BÖ/206)

Harmanları yabani otlar sarmış, eşek dikeninden görünmez olmuştu. (BÖ/206)

3.3.4. Halk Taşıtları, Taşıma Teknikleri

Halk taşıtları halkın gündelik hayatta kullandığı taşıma araçlarıdır. Bu araçlar binlerce yıllık bir birikimin ürünüdür. Zamana, mekâna göre sürekli gelişim ve değişim halindedir.

Mustafa Kutlu hikâyelerinin geçtiği yere uygun taşıma vasıtalarını, eserlerinin değişik bölümlerinde kullanmıştır.

Öğleye doğru pasta katarı geçer, onun ardı sıra bir marşandiz puflaya puflaya istasyona girerdi. (UH/9)

... bir at arabası üzerinde (UH/10)

Otobüs meydanını ortasında duruyordu. (MK/19)

Efendi, kuştan murat otobüstür. (MK/20)

- Treni boşver, o kolay. Asıl otobüs. Deli Kenan fark ederse beni yolda arabadan atar. (MK/47)

Otobüsün meydandan çıkıp kasabayı terk etmek üzere girdiği yol pek dardır. (MK/68)

Mavi Kuş isimli hikâyede Mavi Kuş bir otobüstür ve hikâyenin başından sonuna kadar bir hikâye kahramanı gibidir.

Pencereden bakıyor. Bir at arabası ağır ağır geçiyor. (TÖ/58)

Bir BMW motorsiklet ile dolaşır, motorun ışıltısı yüz metreden fark edilir. (RP/71)

Sinan Çetin ile Film Gibi'nin minibüsü. (RP/136)

Adam kalkıp başıma dikildi, neredeyse dövecek beni, bütün otobüs ayaklandı. (RP/152)

Zaten yükünü tutmuş diyorlar, bir arabası var binmeye kıyamazsın. (C/9)

Üç gün tren, bir gün katır ile, dizi geçip bele vurmuş karları yara yara gelip köye erişmiş. (MM/141)

İstasyonda indik ve yine kara vagonlara bindik. Bu defa bir vagonda on beş kişiyiz. (MM/161)

3.3.5. Halk Meteorolojisi

Halk meteorolojisi, halkın mevsimler ve hava şartları ile ilgili olarak oluşturduğu geleneksel bilgilerle ilgilenmektedir. Halk meteorolojisi diğer halk bilgisi unsurlarında olduğu gibi geçmişten bugüne gelen birikimlerle ataya çıkmıştır. Halk

meteorolojisinde mevsimlerin başlayış ve bitişleri klasik takvimlerden farklı olarak, gözle görülebilen mevsimsel olaylara dayanmakta ve resmi takvimden de farklılıklar göstermektedir. Bazen halkın, meteoroloji ile ilgili unsurlara verdiği isimler de değişebilmektedir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde halk meteorolojisi isimlerinden zemheri ve cemreyi görmekteyiz.

Tipi-boranın estiği, kuşların kondukları dallardan pıtır pıtır akça karın üzerine düştüğü, deli poyrazın tu diyenin dudağını kestiği bir zemheri ayında köyde belirdi. Elde asa, sırtta aba, eskinin Diyar-ı rum dervişleri gibi çıkagelmişti. (BÖ/35)

Cemreler peş peşe düştü, Mart Dokuzu, April Beşi derken İstanbul'da havalar ısındı. (BÖ/201)

3.3.6. Halk Hekimliği

Halk hekimliği, diğer halk bilimi unsurlarında olduğu gibi halkın günlük yaşamından doğan ve tıpla ilgili olan halkın deneme yanılma yöntemi ile keşfettiği iyileştirici teknik ve tedavilerden doğmaktadır.

Pertev Naili Boratav'a göre; halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tamamlama ve çoğaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne Halk Hekimliği denir (Boratav 1999:122).

Halk hekimliği ile ilgili örneklere *Dede Korkut Hikayeleri*'nde de rastlarız. Boğaçhan ölmek üzere iken annesinin Hızır'ın yardımını ile kendi sütünü otlarla karıştırarak bir ilaç yaptığını bunu oğlunun yarasına sürerek onu iyi ettiğini biliyoruz.

Mustafa Kutlu'nun hikayelerinden sadece *Rüzgârlı Pazar*'da halk hekimliği ile ilgili bir örnek görebiliyoruz.

Adamotu dedikleri şey patates yumrusuna benzer; şöyle boğum boğum uzanan griye çalar kabuklu, ormandan devşirilen bir bitki kökü. Bıçakla kesiver, özü beje yakın beyaz. Kesilen yerden süt gibi sıvı damlıyor. Kazıyorsun, kazıyorsun; kırpıntıları elinle topla, şöyle parmaklarının arasında ovala, yumuşak yumuşak. Az sonra mübarek merhem gibi oluyor. Gibisi fazla bildiğin merhem. Bunu artık dizin ağrıyorsa dizine, belin ağrıyorsa beline süreceksin. Ağrılara birebir. (RP/58)

3.4. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

Bayramlar, bir toplumun ortak duygu ve sevinçlerini yansıtan önemli günlerdir. Bizim kültürümüzde bayramların özel bir yeri vardır. Bayramlar küslerin barıştığı, dargınlıkların sona erdiği günlerdir. Bayramlar ayrıca sosyal dayanışmayı ve birlikteliği de kuvvetlendirmektedir.

Dinî bayramlarda aynı dilden olan milletlerin kutladığı ve daha geniş kitleleri bir araya getiren bayramlardır. Örneğin Müslümanların kutladığı Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı bunlara ilişkin en güzel örneklerdir. Ayrıca bir millet için önem arz eden önemli günler de milli bayramlar olarak kutlama gelmektedir. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ümüzün bizlere armağan ettiği Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Çocuk Bayramı bunlara örnektir.

3.4.1. Dinî Bayramlar

Dinî bayramlar, dinin kutsal saydığı ve zamanını ve kutlanış şeklini dinin belirlediği özel günlerdir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde dinî bayramlarla ilgili motifi sadece Yokuşa Akan Sular'da görmekteyiz.

Yarın bayramdı...

Bir çift ayakkabı almıştı, dayısıoğlu Yusuf'unkinden. Bir de kazak, kırmızısiyah, dayısının oğlu Yusufunkinden... (YAS/52)

Geçiyorlar, paltolarını alıyor oğlan. "Bayramı şerifiniz mübarek olsun Hocaefendi" diye çevikleşiyor dayısı, bir şirinlik takıyor yüzüne, dayısı nasıl hiç görmediği bir dayısı oluyor bu geniş, mutantan mobilyaların doldurduğu boydan boya camlardan ışık içinde boğulmuş kalmış salonda. (YAS/55)

3.4.2. Hıdırellez

Eskiler yılı ikiye ayırarak bir devresine yaz, bir devresine ise kış demişlerdir. Kışın başlangıcı 8 Kasım, bitişi ise 5 Mayıs'tır. Yaz ise 6 Mayıs'ta başlamakta, 7 Kasım'da sona ermektedir. Hıdırellez, 6 Mayıs'ta yazın başlamasına verilen isimdir.

Arapça olan "hızır" kelimesi; yeşil, yeşillik anlamına gelir. Aslında Hızır-İlyas olan kelime, halk ağzında Hıdırellez olarak söylenmektedir. Bir rivâyete göre

Hızır, ölümsüzlüğe kavuşmuş olan İlyas Peygamber'in lakabıdır. Bazı âlimler ise Hz. Hızır'ın velî veya melek olduğunu söylerler. Bir rivâyete göre de Hz. Hızır ve Hz. İlyas, ab-ı hayat bu iki arkadaştan Hızır karadakilerin, İlyas ise denizdekilerin yardımcıları olmuştur. Yine rivayete göre Hz. Hızır, düşkünlere yardım eden birisidir.

Şöyle bir hadis olduğu da halk arasında söylenmektedir: “Hızır otsuz yere otururdu, ansızın otsuz yer yeşillenerek ardı sıra dalgalanırdı.”

Halk arasındaki inanışa göre Hz. Hızır ile Hz. İlyas 6 Mayıs günü buluşurlarmış... Bu buluşma ile birlikte dünya yeşilliklere bürünürmüş...

6 Mayıs günü herkes ya tepelere ya da ırmak veya deniz kenarına akın eder. Gerek tepelerde, gerek su kenarlarında olsun mutlaka eğlence ön plandadır. Ancak halkımız arasında o günle ilgili olarak bir takım inanışların da yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin yeşil soğan dalına ip bağlanır ve dilek tutulur. Eğer o dal uzasa dileğin kabul olacağına inanılır.

Araplar'da ve İbrâniler'de görülen bu bayram, bütün Türk dünyasında bilinmektedir (Lisans ders notları).

Kutlu'nun hikâyelerinden *Beyhude Ömrüm*'de de Hıdırellez ismi geçmektedir.

Mevsimler unutulmuştur artık. Gündönümü, koçkatımı, bağbozumu, kırlan-giç fırtınası, karakış, zemheri, hıdırellez ile çiğdem'in çıkması veya o günlerin uzayıp kılması fark etmez. Her şeyi örten bir uzun sessizlik. (BÖ/207)

3.4.3. Nevruz

“Eski Türkler'le İranlılar'ın “yıl-başı” olarak kabul ettikleri gün, Farsça bir kelime olan “Nevruz” terimiyle ifade olunmaktadır. Ancak kelime anlamı bakımından “yeni gün” demektir. Bugün güneşin “koç burcu”na girdiği gün olup, milâdî 22 Mart'a rûmî 9 Mart'a rastlamaktadır. Araplar'a İranlılar'dan geçen bu âdet, başta On iki Hayvanlı Türk Takvimi'nde görüldüğü üzere Türkler'de de çok eskiden beri bilinmekte ve bugün törenlerle kutlanmaktadır.” (Çay 1989: 17)

Ne zaman açıldı bu çiğdemler, nereden çıktı bu nevruz? Kuzular oynuyor kırlarda, kızlar yemlik topluyor. İşte kuş sesleri ve bu da Islak Kaya'dan fişkıran pınar. (BÖ/211)

3.5. İnanışlar

İnanç, sözlük anlamı ile “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir (Boratav 1999: 7).

İnançlar geçmişten günümüze değin süregelen ve insan hayatında önemli bir yer tutmuştur. Zamana, mekâna ve topluma göre inanış türleri değişmektedir.

Bu inanışlar; dinî inanışlar, tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar, canlı ve cansız varlıklarla ilgili inanışlar, nazar, büyü... vb. şekillerde karşımıza çıkar.

Kutlu'nun eserlerinde de dinî inanışları, sayılarla ilgili inanışları, renklerle inanışları ve nazarı görmekteyiz.

3.5.1. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

Toplumlarda, her zaman, diğer inanışlar gibi canlı varlıklarla ilgili inanışlarda da gelmiş ve bu inanışlar halkın geleneğinde, törelerinde olumlu ve olumsuz yargılarla değerlendirilmiş ve derecelenmiştir.

Mustafa Kutlu da *Uzun Hikâye*'de bu inanışlardan faydalanmış ve anlatımına zenginlik katmıştır.

Uzak dağ köylerinden dağ gibi adamlar, yanık yüzlü dik dik yürüyen kadınlar oraya huylu gelinleri, saralı çocukları falan getirir, bir horoz keser, hastayı bir gece o harabenin kuytusunda yatırırlardı. Güya şifasını görenler varmış. (UH/26)

3.5.2. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

“Canlı yaratıklar gibi cansız varlıklar da halkın geleneğinde, törelerinde olumlu veya olumsuz yargılarla değerlendirilmiş, derecelenmiştir. Kimine kut ve uğur taşıdığı inancı ile saygı gösterir; kimi uğursuz ya da pis sayılıp çekinme ve tikslenme konusu olur; kimi ise olumlu veya olumsuz bir değer taşımayan nesnelere kümesinde kalır.” (Boratav 1999:64)

3.5.2.1. Renk ile İlgili İnanışlar

Kara rengi Türk ve İslâm kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. toplumuzdaki değişik inanışlara göre kara renginin uğursuz geldiğine inanılmaktadır.

Kalpler kırgın, kırgından öte düşmanlıklı, kapılar çekilip gidilecektir. Kızıyla, kara kaderi ile baş başa kalacak, kızarmış patatesler dolapta soğuyacak, çay demlikte kararacaktır. (YAS/69)

Biz böyle sevincik olmuş dururken, kasabanın üzerine bir kara havadis yayı-lıverdi. (UH/97)

3.5.2.2. Sayı ile İlgili İnanışlar

Sayı ile ilgili inanışlar insanlık tarihinin her döneminde varola gelmiştir. Günümüzde de sayılardan yola çıkarak bazı dinsel ve mitolojik yorumlar yapılmaktadır. Türk ve İslâm kültüründe de bu tür örneklere rastlanmaktadır. İslâm inancında kırk sayısı önemli bir anlam taşımaktadır. Söylenişine göre kırk sayısına değişik anlamlar verilebilmektedir. Masal, efsane ve destanlarda da kırk sayısı bir inanışı yansıtmak suretiyle kullanılmaktadır. Örneğin masallardaki düğünler “Kırk gün kırk gece düğün yapıldı” cümlesiyle başlamakta ve bitmektedir. Kırk sayısı dışında üç, beş, yedi gibi tek sayılar da hem İslâm kültüründe hem de halk kültüründe kullanılmaktadır.

Kutlu'nun hikâyelerinde de bu sayılarla ilgili kullanımlara yer verilmiştir.

Alışsın üç gün sonra. (YAS/19)

Üç, beş teneke ekin eksek, kızarıp tohum tutmadan kar altında kalır. (YAS/24)

Kıyamet gününde üç kimsenin hasmı ben olacağım. (YAS/83)

Karın Karayazı'nın üzerine bir afat gibi çökmesi üç günden beri sürüyordu. (BÖ/91)

Öteki de gelsin askerden, aha şuraya yazıyorum üç gün durmayacak burada. (BÖ/160)

Üç semeci bire indi, ralbant hiç kalmadı, hızar atelyesi odun deposu oldu. (BÖ/181)

Yedi kişi orada kaldı. (YAS/12)

Yedi yabancıya kapıları açık adamların. (YAS/54)

Nefs-i emare ki yedi canlıdır, öldü der bırakırsın, yattığı yerden sana bakar da kas kas güler. (YAS/84)

Caminin arkasından yedi sekiz yaşlarında bir kız çocuğu çıkıyor. (YTYS/30)

Birden üzerinde sadece beyaz bir gömlekle yedi sekiz yaşlarında bir oğlan çocuğu olanca gücü ile koşuveriyor. (YTYS/74)

Görülecek elbet, var mı yedi köyün içinde bir benzeri kızımın, ağırlığınca altun eder. (H ve T/71)

Lâkin yedi düvele karşı koymaya çabalayan koca Osmanlı, her cephede bir uzvunu kaybediyordu. (BÖ/46)

“Bir bahçe kuracağım ki; şânı yedi köye yayılacak” diye anlatır dururdum. (BÖ/50)

“İblis babasına layık değil canım, el kadar oğlanla baş edemedi” sözleri yedi köye yayılınca Topal Tahir’in kapısına dayanmıştı. (BÖ/128)

Bak sen şura, yedi köyün içinde parmakla gösterilen bir bahçe kurdum, ömrümü verdim bu işe, kalkmış dudağının ucuyla “dört tane ağaç” diyor. (BÖ/159)

Seydali dalgındı. Bozkır’ın güneşini, yağmurunu karını, bıçak gibi rüzgârını kırk yıldır yiye yüzü, tunç renginden demir siyahına giden yüzü gerildi. (YAS/38)

Kırk yılın bir başı. (YAS/46)

Tarla kırk derece meyilli, ekin orağa gelmez. (YAS/77)

Sanırsın kırk yıllık iş adamı. (Yİ/53)

1912’lerde Rusya’da tam kırk adet kımız sanatoryumu varmış. (YTYS/93)

İhtiyar bunak, kırkıdan sonra saz çalmaya kalktı. (BB/32)

Kemal-i ciddiyetle dinliyor beni, sanırsın kırk yaşında. (H ve T/87)

Yanaşma durduğu bey konaklarında eli uzun, nefsi azgın, kırkı kırkı geçgin olduğu anlaşılınca tabanı yağlayıp güya dağa çıkmıştı. (UH/43)

Zaten kırkı kırkı geçmişti. (BÖ/74)

3.5.3. Dinî İnanışlar

İnanışlar içinde en sık karşılaştığımız türlerden birisi de dinî inanışlardır. Din mitolojik bir niteliği de bünyesinde barındırdığı için her zaman inanışlara kaynaklık etmiş ve karşımıza her zaman değişik dinî inanış türleri çıkmıştır. Dinin temelinde de iman etme ve dolayısıyla inanma söz konusu olduğu için toplum hayatında dinî inanışların sıklıkla karşımıza çıkması doğal olarak karşılanmalıdır.

Mustafa Kutlu içinde yaşadığı toplumun yaşantısını hikâyelerine aktardığı için o toplumdaki dinî inanışları eserlerinde anlatılan konu ile bütünlük sağlayacak şekilde kullanmıştır.

Ha bire selâvat getiriyordu. (YAS/13)

- *Soracam, soracam soramadım Emi, başışla. O boynunda sallanan nedir? Muska mıdır? (YAS/25)*

Zülküf Ağa kır düşmüş sakallı yüzünü önüne eğdi. Gözlerinin içi güldü. Boynundan sallanan hamayılını tuttu, eline aldı. Evirip, çevirip gülümsedi. (YAS/25)

Bican sustu. Zülküf Ağa'nın elindeki ipi yağlanmış, terden tozdan çürümüş hamayıla daldı. (YAS/26)

Senelerdir boynunda taşıdığı hamayılı o anda çürümüş ipinden kurtularak keçgerenin dibine düştü. (YAS/29)

Hamayılı parmaklarının arasından sallanıyordu. (YAS/30)

Kızıyla, kara kaderi ile baş başa kalacak, kızarmış patatesler dolapta soğuyacak, çay demlikte kararacaktır. (YAS/70)

... Onun seher vakti duaya açılan ellerinden ve bu ellerle yapılan... (Yİ/88)

Kavsini parlatan hilâlin beyazlığı. Oruç. (YTYS/24)

Demek sahura kalkmış. Hiç belli etmemişti. (YTYS/24)

Teraviyi mutlaka bir selâtin camide kılıp, daha sonra O'na gittiklerinde. (YTYS/32)

- *Hadi abdest al da namaz kılalım. (YTYS/36)*

Ramazandı. Oruç tutuyordum. İlk kez oruç tutuyordum... (YTYS/45)

Bahçeyi geçtik, yatsı ezanı okunmaya başladı. (YTYS/45)

Oysa Ramazandı ve biz Veysel'le camileri dolaşıyorduk. (YTYS/67)

Çekilen besmelelerden, kıt kanaat geçinmelerden, çok çalışmalardan. (YTYS/77)

Bereket uzaklaşırken mürit onun ardı sıra bakıp durdu.

İçini geçirdi.

Tövbe-istiğfar etti. (S/73)

Sadece Pelvan Sülüman'ın güreşe çıkarken koluna bağladığı hamaylı almış hatıra olsun diye. (UH/13)

Doktorlar, ilaçlar, muskalar, hocalar, bir türlü iyi olamamış kadın. (UH/26)

Pelvan Sülüman'ın hamaylı. (UH/45)

Ham toprağın üzerinde yaban otlar bitmişti. Yoldum, temizledim, güllü diktim, sonra oturup uzun uzun dua ettim. (BÖ/141)

Hastanın yatağına her baktıklarında kendilerini görüyor. "Yarabbi sonumuzu hayreyle" diye dua ediyorlar. (BÖ/153)

Derviş bir dua etti, açtık kapıyı girdik. (BÖ/191)

Acele ve telaş içinde kurban kesildi, dua edildi. (TÖ/204)

Hac yolculuğu böyle olur işte. Az sonra "Lebbeyk" demeye başlayacağız. (MM/99)

Gece ihramı çıkardım. (MM/147)

3.5.4. Nazar–Nazarlık

"Nazar, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamındadır." (Boratav 1999:104)

Masallara dönelim, kocakarı ilaçlarına, leyleklere, kırlangıç fırtınasına, nazar boncuğuna, tavşan ayağına, mart dokuzuna, su değirmenine, yediveren güllüne, yahut şu Çin atasözüne: Ay büyümmez ise küçülür... (H ve T/26)

Bilezikler, kolyeler, nazarlıklar, tesbihler, çiçekler. (UH/41)

Senin bu çakır gözlerinden bir ziyan gelmez inşallah, nazar diye bir şey var ya hani. (BÖ/126)

3.5.5. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Yatırlarla ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar kaynağını dinsel inanışlardan almaktadırlar. Bizim kültürümüzde de yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili bir çok örneğe rastlayabiliriz. Yatır ve ziyaret yerleri genelde, dinsel ve tarihsel önderlikleri olan kişilerin veya âlimlerin mezarlarının olduğu yerlerde bulunurlar. Bu kişilerin

mezarlarının etrafı duvar ile çevrilerek veya değişik mimari sanatlar uygulanarak mekanlaştırılır ve her kesin ziyaretine açılır. Kültürümüzde bu zâtların dualarının kabul edildiği inancı ile bu yerlerde dua edilir ve Allah'tan yardım istenir. Bu tür yerler, bazı yanlış inanışlar sonucunda halkın dertlerine derman aradığı yerler hâline dönüşmüştür.

Mustafa Kutlu *Mavi Kuş* isimli hikâyesinde düğün olayını haramilerin basmasıyla zehir içip telli duvaklı gelinlikleriyle pınarın yanına, çınar ağaçlarının altına gömülen gelinlerin mezarından bahsetmektedir.

Çifte çınarlar kimbilir kaç yüz yaşındadır. Kök salıp büyüdükleri yer bir Pınarbaşı. O sebeple serpilip gelişmiş, dolarıyla camiyi, çeşmeyi, çardaklı kahveyi örtmüşlerdir. Ağacı kıt yerlerin her ulu ağacı gibi bunların da bir masalı var, kısaca nakledeyim:

Zamanın birinde bu civardan bir düğün alayı geçmektedir. İki kardeş aynı günde gelin oluyor, yani bir nevi çifte düğün. Hani hikâyenin sonu gözyaşına bulanır ya; o hesap; kervanı haramiler basıyor. Kavga dövüş, uzatmayalım haramiler düğüncüleri tepeliyor. Çifte gelin bakıyorlar ki eşkiyanın eline geçecekler. Namusu kirletmekten ise bundan geri bize yaşamak haramdır deyip, yüzüklerinde bulunan zehri içerek oracıkta teslim-i ruh ediyorlar. Malum böyle masalarda ne az bir adet zehirli yüzük bulunması âdettendir.

Gelinleri teli-duvağı ile bu pınarın başına defnediyorlar. Çınarlar o devirden kalma. Gel zaman git zaman fidanlıktan çıkıp bayağı ağaç olan bu çınarlara çulçaput bağlamaya çabalayan saçı uzun aklı kıt kadınlar yüzünden neredeyse Çifte Gelinler Türbesi olacak iken, Osmanlı'nın firaseti, celadeti yerinde bir müftüsü "zinhar bağlamayasuz. Bâtıldır ve de dinde yeri yoktur. Yanılıp da bağlayanı tutar ise gideceği yer kanlı kütüktür" diye sıkı tenbihatta bulunduğundan ağaçlar âdemoğlunun nisa taifesinden yakayı zor sıyrıyor. (MK/10)

3.6. Oyun – Eğlence – Spor

Toplumsal hayatın kişiler açısından eğlenceli bir bölümü olan ve insanın dinlenip günlük olayların stresinden uzaklaşmasını sağlayan halk bilimi unsurları oyun, eğlence ve spor olarak gruplandırılabilir. Oyun sadece çocuklara mahsus olmayıp

büyüklerin de eğlence aracıdır. Oyunların kültür hayatımızda önemli bir yeri vardır. Dügünlerde, bayramlarda, Hıdırellez ve nevruz kutlamalarında, uzun ve soğuk geçen kış gecelerinde yapılan faaliyetlerden doğan oyun ve eğlenceler insanların neşeli vakit geçirmelerini sağlar.

Kutlu'nun hikâyelerinde direk çocuk oyunu örneğine rastlayamadık ama hem büyüklerin hem küçüklerin oynayabileceği oyun örneklerine rastladık.

Futbol oynayanlar, voleybol oynayanlar, yakar top oynayanlar, istop oynayanlar... (C/49)

3.6.1. Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri

Günümüz eğlence araçlarının olmadığı dönemlerde insanlar boş vakitlerini değerlendirmek ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi oyunlarını oluşturmuşlar ve bu oyunlar nesilden nesile aktarılmak suretiyle günümüze kadar gelmiştir. Bu oyun ve eğlenceler sosyal hayattaki sınıflara göre ve insanların zevk ve tercihlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

Bu oyunlar bazen müzik karşısında fiziksel bir figür olabildiği gibi bazen uzun kış gecelerinin yüksük oyunu, bazen de yalan söyleme yarışması olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bugün bile Anadolu'nun bir çok yerinde çeşit çeşit oyunlar hala varlığını sürdürmektedir.

Mustafa Kutlu da hikâyelerinde bu oyunlara yer vermiştir.

Yokuşa Akan Sular'da Bican ve Seydali'nin oynadığı cüz isimli bir oyundan bahsedilmektedir.

Seydali yere çivi ile çizilmiş sekiz taşlı cüz tablosundan başını kaldırmadı. Daldı... (YAS/40)

Eskinin hovarda erkekleri oturak âlemleri, barana geceleri yaparmış. Mavi Kuş'da oturak âlemini görüyoruz.

Bu kadar gerginliği, bunca yorgunluğu ne giderir. Elbetteki içki ile hovardalık. Parayı deste ile cebe indirdikçe oturak âlemlerine dadanmışlar. (MK/183)

3.6.2. Geleneksel Sporlar

Türk milletinin sosyal hayatındaki gelişmeye paralel olarak dönemin özelliklerine göre değişik spor çeşitleri ortaya çıkmış ve bunlar günümüze aktarılmaya çalışılmıştır. Ata sporu denildiğinde ilk aklımıza gelenler güreş ve cirittir. Bugün bile dünya genelinde bir spor olan güreş bizlerin ilgiyle takip ettiği bir spordur. Cirit oyunu ise Türklerin at ile olan sosyal bağlarının bir ürünü olup günümüzde varlığını sürdürme çabasıdadır.

Mustafa Kutlu bu sporlardan güreşi iki hikâyesinde kullanmıştır.

Delikanlı zamanında güreş tutardım. (YAS/25)

Sadece Pelvan Sülüman'ın güreşe çıkarken koluna bağladığı hamaylı almış hatıra olsun diye. (UH/13)

3.7. Halk Oyunları (Dansları)

Halk oyunları, toplu eğlenmenin en önemli araçlarından biri olup günümüzde de düğünlerde, resmî toplantılarda gerek amatörce gerekse profesyonelce sergilenmek sergilenmektedir. Halk oyunları bizim kültürümüzün en zengin alanıdır. Her yöremizin veya bölgemizin kendine has özellikleri olan çeşit çeşit oyunları bulunmaktadır. Bu oyunlar yüzyılların birikimi olup genellikle hepsinin bir doğuş hikâyesi vardır.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde yerine göre değişik halk oyunu motiflerini kullanmıştır.

3.7.1. Oyunların Çeşitleri

Kutlu, Yokuşa Akan Sular'da halk oyununu benzetme unsuru olarak kullanmıştır.

Bozlak mı, maya mı okuduğu belli olmayan soba, üzerinde çiftetelli oynayan demlik, buğusu üzerinde çay, gülümseyen sokaklar, araç bir tavuk gibi evleri birbirine yakınlaştıran mahalle. (YAS/53)

Masallara düşman oldular, folklor ölmüştü. (H ve T/25)

Romanların çaldığı oyun havaları hemen herkesin kanını kaynatmış; kendini tutamayanlar meydana fırlamış, çifte telliden kasap havasına kadar ne varsa ortaya dökülmüştü. (RP/178)

...teybi köküne kadar açıp çifte telli oynayanlar. (C/49)

3.7.2. Oyunlarda Çalgılar, Müzik

Ney ve tamburun, fırça ve tezhibin, kemanların, çizgilerin, bestelerin hükmü değil herhalde. (H ve T/37)

Babam tek başına döndü. Elinde bir bohça, bana bir müzik almış. (UH/29)

Davulu, zurnayı duyacak halim yok. (BÖ/166)

Küçük bir çocuk davullar vuran yukarı mahallenin tozu yollarında düşse kalka koşuyor. (BÖ/168)

- Efendim Niyazi zurnacıdır. Hamo Dayı davulcu, Reis Bey ricanızı iletti, bulup getirdim. Anında (TÖ/129)

Çifte davul, çifte zurna meydanı inim inim inletiyor. (TÖ/184)

Davul-zurna eşliğinde halay çekip oynayanlar, ses düzenini kuran ve idare eden Artist Ali'nin anonsu ile oyuna ara veriyorlar. (TÖ/185)

Kafalar bulunup vakit gece yarısını geçince ceketler fora edilir ve davul-zurna bütün ihtişamı ile arz-ı endam eder. (C/16)

Güya piyasaya Çin malı muzıklar gelmiş, bunlar birkaç parti satıp bayağı kazanmışlar. (C/63)

Postacı'nın uduna, şarkısına o da alışmış, içinden mırıldanmaya bile başlamıştı. (MM/20)

3.8. Giyim – Kuşam – Süslenme

Halk kültürünün, her an yaşanan bir kolu olan giyim, kuşam ve süslenme unsuru, insanoğlunun hem olumsuz doğa şartlarından korunma, hem de beğenilme isteğinden olmuştur. Geçmişte, günümüzde ve gelecekte de insanların en çok uğraştığı alan olduğu ve olacağı kabul edilen giyim, kuşam ve süslenme diğer halk bilimi unsurlarından ayrılarak ön plâna çıkmaktadır.

3.8.1. Erkek Giyimi

Mustafa Kutlu eserlerindeki konuya göre erkek giyimini hikâyelerinde canlılıkla sunmuştur.

Sakalı göbeğinde, kavuklu, şalvarlı adamlar. (YTYS/17)

Beyaz, iri bir kavuğu vardı. Yeşil bir kaftan giymişti. (YTYS/18)

Ben yurt dışına tahsile giderken mest-lastik giyiyordum. (S/82)

Dayanamayıp başına çöktüm, ayakkabılarımı çıkardım, şalvarımın paçalarını çemreledim, içine girdim. (S/86)

Sarığımın arasına bir katmerli gül sıkışmış. (S/90)

Sol dizimi dikmiş, sağ ayağımı uzatmışım. Uzattığım ayaktan kara lastiği çıkarıp atmıştım. (BÖ/11)

İkisi de şalvar giymiş, başlarında sekiz köşeli kasketler, boyunlarında birer puşi. (MK/29)

Az sonra, yolun kıvrımında, elinde tüfek belinde fişeklik, yakasız mintan, kilot pantolon, ayağında çizmeler, omzunda bir heybe, yanında köpeği ile Bilâl belirir. (MK/116)

Ağa fotörünü çıkarıp dizine vurur. (MK/147)

Bir köşede mahkumu oynayan genç elindeki kelepçeyi çıkarmış, kasketini atmış, paslı vagona yaslanmış çayını içmekte, Gül rolünü oynayan kızla konuşmaktadır. (MK/206)

... gözünde zincirli gözlükleri, keçe yeleği ve fularıyla ağır ve düşünceli yaklaşır, bir yerde durur, sanki bir sır veriyormuş gibi yüzünde esrarengiz bir gülümseme ile konuşmaya başlar. (MK/207)

- Çarık mı galdi Beydayı, kara lastik bile yok artık. (C/54)

3.8.2. Kadın Giyimi

Giyim konusunda en hassas olan insanlar kadınlardır. Çünkü tabiatları itibarıyla daha güzel, daha çekici görünme arzuları vardır.

Mustafa Kutlu erkek giyiminde olduğu gibi eserlerindeki konuya göre kadın giyimini de hikâyelerinde canlılıkla sunmuştur.

Ak tülbendi ile sarılı başında yalnız gözleri görünen bir gelin gelirdi. (YTYS/27)

Bari şu şalvarı çıkarayım. (BB/20)

Başıma bir başörtü (BB/20)

Ben en iyisi şuradan hatun ile kıza birer çift çorap alayım, birer de yazma. (BÖ/32)

- *Ulan şu suyu bulalım benden sana yen bir fistan söz. (BÖ/51)*

Bazı bazı sevda alevlendiğinde ak yazmasını pencereye asardı Hediye. (BÖ/59)

Köyün kızları allı-yeşilli fistanları, bellerini sıkan kuşakları, başlarında ak yazmaları ile Ortayokuş'un güneşe bakan yamaçlarında... (BÖ/113)

Ya ergen kızların başından yazmasını kapıp kaçır, olmadık muzırlıklar eder diye; safanın ortasındaki koca direğe bağlar öyle gidermiş. (MK/182)

3.9. Halk Sanatları ve Zanaatları

3.9.1. Meslekler

Mustafa kutlu hikâyelerindeki konuların özelliklerini yansıtabilecek şekilde olayların ekonomik yönünden doğan meslekleri özenle seçerek hikâyelerine aktarmıştır.

O da tuttu beni, rahmetli Nazım Usta'nın yanına çırak verdi. Böylece kunduracığa başladık. (YTYS/8)

Yorgancılık fena meslek değildi. (BB/14)

- Demek bankacı oldun, dedi. Hafız amca. (BB/33)

Süleyman'ın dayısı, manifaturacı. (BB/45)

Faytoncu Muammer atların yem torbalarını başlarına geçirip kahveye yönelmişti. (BB/70)

Babam bir kasabada ortaokul kâtibisi imiş. (UH/18)

Onun yanında Berber Adem, onun yanında Leblebici Tâhir, en uçta ise Aşçı Lütfi Efendinin küçümen dükkânı sıralanırdı. (UH/35)

... o yıllarda işportacılık ile geçinen Çerçi Abdullah'ın avlu gerisindeki müştemilatını tutmamıza aracılık etmişti. (UH/37)

- Manifaturacı Hacı Hilmi Efendi'nin kızı dedi Sevim Hanım. (UH/92)

Manifaturacının yanında Bezzaz Selim, onun yanında da Attar Kâmil Efendi'nin dükkânı sıralanıyor. (MK/9)

Kahvenin bitişiği berber. (MK/12)

Yorgancı Hafız Yaşar, Kuyumcu Nazım Efendi ve ortağı, Arzuhalci Kemal Efendi, Fotoğrafçı Sarhoş Selahattin, bir bakkal daha, meydana açılan bir sokak daha, sokak içinde Demirci Dello. (MK/17)

Şoför Kenan hâlâ motorun altında idi. (MK/39)

Kuyumcu Nazım Efendi kasabın çırağını savıp, heyecanını yendikten sonra valizini alıp çıkar. (MK/43)

Atı Hancı İdris'e teslim et. (MK/51)

Baş koltuğun ardında Kuyumcu Nazım Efendi, kucağında küçük meşin valiz. (MK/77)

Öğretmen Murat doktora dert yanıyor. (MK/88)

Avcılıkta, atıcılıkta Bilâl ileride. (MK/118)

- Avcılık devam ediyor mu? (MK/120)

Şemsettin Bilen zabıta Kemal'i her ne kadar mühim bir günün ehemmiyetine davet ettiyse de, kendini kendinden kurtaramadı. (TÖ/16)

Alaaddin tornacı. (TÖ/17)

Berber Baki traşı kesip kapı önüne kadar çıkarak arkalarından sesleniyor. (TÖ/27)

- Bizim zurnacı Niyazi'yi bul! (TÖ/70)

Doğru Hızarcı Hüseyin'in atelyesine... (TÖ/72)

- Demirci Kerim, seni tanırım. (TÖ/82)

Hamamcı Hayrettin bile hamamı kapama fikrinden caymış idi. (TÖ/106)

Kasabanın en eski ailelerinden birine mensup olup, baba mesleği aktarlığı sürdürürmüş. (TÖ/145)

Beri yanda yaylalar aslanı Bakırcı Ziya abi ve onunla birlikte pehlivanlar şahı Sadettin Kılıç, oğlu gol kralı Erol kardeşimiz. (TÖ/188)

Edebiyat öğretmeni önce halkı sükunete davet eder, törenin başlayacağını bildirir. (TÖ/193)

Baloncu Duran bu. (RP/16)

Elektrik direklerine yapıştırılmış “Overlokçular – Son ütücüler aranıyor.”
(RP/19)

Onların arasında ayaküstü satıcılar. Tesbihci, kokucu, kalemci, çiçekçi vesa-
ire. (RP/21)

Burayı Dürümcü Baba ile çiğ köfteci tutmuştur. (RP/21)

Penyeciler, fanilacılar, çocuk elbisesi ve eşofman satanlar malların yeşil
alanın tel örgülerine asıp sergiliyorlar. Simitçi nerede boşluk buluyorsa oraya sıkı-
ştıyor. (RP/22)

Sahanlığın bir yanında gözlükçü var. (RP/23)

Gözlükçünün karşısında çantacı. (RP/24)

İkinci güneş şemsiyesi Şapkacı Bacı'nın. (RP/25)

Hurdacı Bilal gelecek. (RP/31)

Nimet'in babası kundura ustası. (RP/74)

Bak Şapkacı Bacı'ya mal veren tüccar, Nimet ile Cesur'u geri çevirmedi.
(RP/159)

Hele o avukat, hele o zibidi, tüm ek yerlerimi ezberlemiş kerata. (C/8)

Postacı eve kadar uzanıp oradan kıvrılarak yokuşu inen ve sahile kavuşan
caddeden gitmiyor; kahvenin önünden başlayıp aşağılara doğru otlar, çalılar ara-
sında kaybolan keçi yolunu tercih ediyordu. (MM/7)

Yukarıdaki sütçüler, zerzevatçılar başka iş tutmuş. (MM/11)

Sonra asker, polis ve Radyo dört çalışanlarına mutad selâmlarını iletir, su-
nucu ile sohbeta koyulurlar. (MM/13)

Kasaba fotoğrafçıları, tabelacılar, amatör şairler vardır. (MM/14)

Adam işportacı, gün bulup gün yiyorlar. (MM/22)

3.9.2. Eşyalar

Halk eşyası, halkın gündelik hayatında kullandığı eşyaları konu alır. Diğer halk ürünlerinde olduğu gibi halk eşyalarının da uzunca bir geçmişi vardır. Sınırsız olan insan ihtiyaçları karşılanırken kolaylaştırıcı bir çok teknik kullanılmış ve halk eşyaları ortaya çıkmıştır.

Mustafa Kutlu eserlerinde halk yaşantısı ile bütünleşmiş halk eşyalarını kullanım alanlarına uygun olarak kullanmış ve sosyal yaşantı hakkında okuyucuya ip uçları sunmuştur.

Tarla kırk derece meyilli, ekin orağa gelmez. (YAS/77)

Elinden yoğurt güğümlerini, hasır sepete özenle yerleştirilmiş yeşil salataları, meyveleri alırdı. (YTYS/28)

Semaver kaynıyor. (YTYS/29)

Takunya sesinin tıkırtıları... (YTYS/71,100)

Caminin şadırvanından her akşam üstü bakır güğümlerle su taşırdım. (BB/15)

“Süleyman oğlum, bi koşu camiye gidiver, şu testiye şadırvandan doldur getir.” (BB/17)

Yani semaverler kaynadı. (BB/18)

Mor akasya salkımlarını geçirip durdum gergefime. (BB/23)

Anam naftalin kokulu sandıktan yine cibinlikleri çıkardı. (BB/23)

Elime şu ibriği alsam (BB/24)

Sonra yeniden mutfağa döneri. Bakır sahaların dizili olduğu raflara. (BB/27)

Testisini kucığına aldı. (S/70,71)

Gözlerinin saf mavisinde ibrik-legen ve bir çift takunya gözüküyor. (H ve T/62)

Heybeler, sepetler doldurmuştu her yanı. (UH/111)

Artık eski orağı unutuyorum. (BÖ/17,18)

Oğlanın heybesi omzunda kızın bohçası kolundaydı. (BÖ/93)

Dükkâna varmadan önce kara lastiklerin çamurunu bir su birikintisinde temizlemiştim. (BÖ/101)

Sonunda köstekli saatini çıkarıp bakıyor. (BÖ/132)

Sağında solunda ustasının solgun imzainı, yapım tarihini taşıyan bakır siniler, bakır taşlar, kirpikli sahanlar, yamrı-yumru olmuş karavanalar, kulpu kırık güğümler, maşrapalar, kalayı uçmuş dibi zehir yeşiline çalan bulgur kazanları, çamaşır leğenleri, kuyu bakraçları, üsküreler, yağ tavaları, kepçeler... (BÖ/142)

... ahşap iskemlesine çöküp kemanını çenesine dayamıştır. (MK/6)

Çobanlardan biri bir bakır güğüm ayran getirdi ve bir de kalaylı bakır maşraba. (MK/112)

... omzunda bir heybe, yanında köpeği ile Bilâl belirir. (MK/116)

Beşir Ağa ikide bir köstekli, kapaklı mineli serkisaf saatini çıkarıp bakıyor. (MK/159)

Protokülün yemekleri sinilerle taşındı, altına sehpa konuldu, onlara ayrıca meyve ikramı da yapıldı. (TÖ/199)

Dükkân kocaman. Silme dolu. Bulgur taşından kara sabana kadar ne ararsan var. (C/141)

3.10. Halk Mimarisi

Ev, insanların aileleri ile birlikte barındıkları ve hayatlarının büyük bir bölümünü bir arada geçirdikleri mekân olduğu için kültürlerde önemli bir yer tutar. evlerin inşa edilmesi öncelikle tabiat şartlarından korunmak gereğinden doğmuş ve zamanla gelişmiştir. Bu gelişmeler hem mimari hem de teknolojik alanda olmuş insanların yaşantısını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. İnsanlar sürekli mekan olan evlerin yapımına ve döşenmesine özel bir ilgi göstermişlerdir.

Halk mimarisi ülkeden ülkeye, zamana, mekana göre farklı tarzlar taşımakta bunlar da o halkın kültür özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Evle başlayan ev mimarisi zamanla orta kullanılan alanlara da kaymıştır. İbadet yerleri, ortak aş evleri, hammamlar ... vb. gibi halkın ortak kullandığı yapılarda halk mimarisinde yerini almıştır.

M.Kutlu, eserlerinde yaşadığı toplumu ve halk yaşantısını işlediği için halk mimarisi unsurlarına değinmiştir.

3.10.1. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler, Süsleme

İnsanlar, yaşamlarının büyük bir bölümünü konutlarda geçirirler. Bu yaşantının ortaya çıkardığı ihtiyaçları karşılamak için de konutlara değişik bölümler inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu bölümler genellikle karşıladığı ihtiyaca paralel isimlerle adlandırılmışlardır. Örneğin yatak odası, mutfak.. gibi.

Bununla birlikte insanlar kendi zevklerine ve toplumda oluşan modaaya uygun olarak evlerin yapımında ve döşemesinde süslemeye ayrı bir önem vermişlerdir.

M.Kutlu, hikâyelerinde anlattığı olaya uygun şekilde mimari ve süsleme özelliklerini de dikkate alarak eserlerinde halk mimarisinden örnekler vermişlerdir.

Bazı kış gecelerinde ağıllarda kurt beklerlerdi. (YAS/14)

... şu şadırvanın başucundan, hücrelerin en ücra köşelerine yığılmış, koyulaşmış katılmış hatıralar içinden bir takım sevda sözleri çıkıp sizi götürebilir. (YTYS/11)

Gelir çınarın altına oturur, öyle orada sabit gözlerle avluya bakar bakara. (YTYS/14)

Avlusunda ulu çınarlar vardı. (BB/13)

Geçtim şarkıların ortasından, camii şadırvanından, vakıf talebe yurtlarından. (BB/13)

Oraya, tandır damının önündeki sekiye iliştik. (BB/25)

Dedem eyvandaki sedirde her zamanki yerine oturmuş, karşı dağlara bakıp susuyordu. (H ve T/12)

Bir akasya dikmeği kurdu avlusuna. (H ve T/35)

Şadırvanın gölgesinde ezanı bekleyen ihtiyarlar, kambur hafız grip olmuş sandı. (H ve T/47,49)

İki katlı evinin eyvanından bütün aşağı köyler, dereler, karşı yutan dumanlı dağlar görünüyordu. (BÖ/48,86,88,89,166,185)

Bir yanda su tulumbası. (MK/131,132,133)

Lokantanın önü balkon, taraça yani. (C/148,175)

3.10.2. Konutlarda ve Yardımcı Yapılardan Aydınlanma, Isınma

Konut yaşantısında önemli bir unsurda aydınlanma ve ısınmadır. Aydınlanma ve ısınma zamana ve mekana göre sürekli değişim içinde olmuştur. Her dönemin kendine özgü ısınma ve aydınlatma aracı olmuştur.

M. Kutlu, hikâyelerinde kahramanlarının yaşantılarına göre ısınma ve aydınlanma araçlarını kullanmışlardır.

Hava karardı iyicene. İçim sıkıldı. Kalkıp idare lambasını yakayım dedim.
(BÖ/149)

Köylü milletine saf diyen aldanır ki, dipten doruğa çıra gibi yanar. (MK/124)

3.10.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Eşyaları

M.Kutlu, eserlerinde kahramanların yaşantısına uygun döşeme tarzları ve ev eşyaları ile ilgili güzel örnekler vermiştir.

Kanepede üzerinde küçük bir sedir halısı. (YAS/66)

Kırımızı güllü, lacivert zeminli demirci halısı. (YAS/66)

Birinin üzerinde etamine işlenmiş, alt tarafı kanaviçeli patiska ile kaplı secade. (YAS/66)

O hareket ettikçe somyanın yayları kütürdüyor. (YTYS/19)

Yarisını boşaltıp musluktan tamamlıyor. (YTYS/21)

Telefonun sehпасına serilen, beyaz, kenarları dişi dantel ile süslü örtüyü de unutmamalı. (YTYS/81)

Yalağında biriken su ile mescidin bahçesindeki ağaçları suluyor. (H ve T/20)

İç avluyu çepeçevre saran revakların arasına sedirler konulmuş, halı, kilim, ot yastıklar ile süslenmiş. (H ve T/48)

Yaz -kış demeden tulumbadan su çeker, moraran parmakları ile çamaşır çiteler; her bir yanı tertemiz gül gibi yapardı. (UH/28)

Ben de musluktan kurnaya dökülen suyun şırlıtısına daldım. (UH/28)

... annem sedirde söküklerimizi diker... (UH/28)

Sedire çökmüş bir yandan ikinci hanımı Selvihan'ın getirdiği kahveyi höpürdetiyor; bir yanda da... (BÖ/48;166)

Şemsettin Bilen evinde, picamaları çekip sedire yan gelmiş. (TÖ/136)

3.11. Halk Mutfağı

İnsanların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan en temel unsurlardan birisi diyebileceğimiz yeme ve içme halk folklorunun önemli dallarından birini oluşturmuştur. İnsan yaşamını sürdürmek için yemek ve içmek zorundadır. Yemek ve

içecek türleri geçmişten günümüze sürekli artmış ve bu ihtiyaçların karşılanması halk mutfak kültürünün doğmasını sağlamıştır.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde kahramanların yaşantısına uygun halk mutfağı unsurlarını işlemiştir.

3.11.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Bir tekne tandır ekmeği yapar asarlar, sonra soğan, bildiğin yeşil soğan, gelsin çökelek ayran. Bulgur aşu öğle akşam. (YAS/78)

Hikâyelerden Ya Tahammül Ya Sefer'de Türk kültürünün hazinesi olan Kaşgarlı Mahmud'un eserindeki soğan çeşitlerinden bahsedilmektedir.

Türkler başlangıçtan beri soğan seven milletler arasında yer alıyorlar. Türk kültürünün hazinesi olan Kaşgarlı Mahmud'un eserinde pek çok soğan çeşitlerinin yazılı olması da bunu gösteriyor. (YTYS/93)

Bağ altında pekmez kaynattık. (BB/23)

Birlikte erişte keser, hatta reçel kaynatırlardı. (UH/28)

"Size meyve kurusu, pekmez, turşu gönderirim. Tarhana bile yaparım" diye takılıyor. (BÖ/200)

Gülüşecek ve birlikte tiridin suyuna ekme banacağız. (BÖ/202)

Kadınlar toplanıp buğday kaynattıklarında hep bir ağızdan türkü çığırıyor; ne erişte kesene, ne tarhana dökene rastlanıyordu. (BÖ/136)

Bizim tarafın adamı, artık şehre çekildi ya; yine de bulgurunu, tarhanasını, hatta olana göre yağını, peynirini hâlâ baba ocağının son kalıntılarından devrişiyor. (BÖ/169)

Az sonra hancı ve karısının gelenlere yemek taşıdığını görünce o da yufkaya sarılı tulum peynirinden oluşan aızığını çözüp yemeye başladı. (MK/134)

Sütlaç, zerde, tulumba, helva adları geçiyor. Kaymakam; yahu hani sokaklarda araba içinde de satarlar, halka şeklinde bir tatlı var, ben arada bir yerim, hiç tasa etmeden sokaktan olar yerim. (TÖ/58)

... söğüdün gölgesinde taş ocağa oturttukları koca güveçlerde bulgur pilavı kotarırlar. (TÖ/118)

Bir yandan ceviz içi, pestil yiyor; bir yandan televizyon seyrediyor. (TÖ/136)

3.12. Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

Göktürk Kitabeleri'nde birlik olmanın, bir arada bulunmanın, yardımlaşmanın önemini anlatan cümlelere rastlamaktayız. Tâ o zamandan beri bu duygular Türk toplumunun hayatında her zaman var olmuştur. *Bilge Kağan* kitabede şöyle der: “Birlik halinde alan milletimi otlar ve sular gibi başı boş bırakmadı.” Bir araya gelme, derlenip toparlanma eski eserlerde her ne kadar askeri anlamda kullanılmış olsa da bu birlik farklı anlamlarda da yapılmıştır. Kurulan çeşitli teşkilatlarla da halk arasındaki dayanışma, yardımlaşma sağlanmıştır ve bu amaçla çeşitli kuruluşlar halk tarafından oluşturulmuştur. Anadolu’da Orta Asya’dan gelen bu kültür diğer dönemlerde de geliştirilerek devam ettirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı imparatorluğu dönemlerinde de bu alanda faaliyet gösteren bir çok kuruluş meydana getirilmiştir. İmaretler, kervansaraylar, ahi kuruluşları bunların akla ilk gelenleridir.

Kutlu’nun eserlerinde de yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin örnekler verilmiştir.

3.12.1. Misafirperverlik

Misafir ağırlamak Türk milletinin çok eskilere dayanan geleneğidir. Misafiri gelen evin uğurlu ve bereketli olacağına inanılır. Yakın zamana kadar Anadolu’nun bir çok köyünde olduğu gibi eski Türklerde de mutlaka bir konuk evi bulunur ve gelen misafirler burada ağırlanırdı.

Günümüzde de misafiri hoş karşılamak, ona ikram ve izzette bulunmak önemlidir.

Başımı dilsiz kızın omzuna gömmüştüm. Artık makasçının evindeydim. Dilsiz kız ile koyun koyuna yatıyorduk. (UH/29)

- Ooo yadigâr, hoş geldin, diye ayaklandı.

Boynuma sarıldı, ben de elini öptüm.

Karanfil kokuyordu.

Daha beni oturtmadan yanındaki kahveye seslenip çay söyledi. (BÖ/30)

3.12.2. Dinî Kuruluşlar

Mustafa Kutlu bazı eserlerinde tarikat, medrese, şeyh, mürit gibi unsurlara yer vermiştir.

Medreseyi ağır ağır, her köşesine bakarak, her taşını severek dolaşıp durdu.
(YTYS/12)

Bir tarihte, bir âlim zat, bir şeyhe intisab etmek istedi. (S/44)

Efendi sırrolduktan sonra bir iki gittim tekkeye, gitmedim değil. (S/67)

Yola düştü mürit. (S/69)

Ne ise ki Efendi mütebessim, “Ya ihvan” demişti, “Akpınar’ın suyu yine öyle büngül büngül akmakta mıdır?”

3.12.3. İmece ve Yardımlaşma

İmece ve yardımlaşma Türk milletinin, kökü geçmişlere dayanan, günlük hayatında sık sık rastlanılan en önemli geleneklerinden bir tanesidir.

Mustafa Kutlu’nun *Hüzün ve Tesadüf* isimli hikâyesinde bu olguya rastlamaktayız.

Neresinden bir yontma taş düşmüş, hangi köşesi delinmiş, hangi duvar yıkılmış onarıverirlerdi. Sonra köyden bir imece kurar, artık bir hafta mı, on gün mü serer arkan çamurunu, kurumunu temizlerlerdi. (H ve T/69)

SONUÇ

Mustafa Kutlu, Türk hikâyeciliğine yeni bir soluk getirmiştir ve bu önemlidir. Asıl önemlisiyse Kutlu'nun insanlığa, insanlığımıza kattığı insanlığıdır. Tanıyanlar onu bu yönüyle anlatır soranlara. O ulaşılmaz birisi değildir. Haftanın her günü Dergâh'ta sizi ağırlamaya, sizinle hemhâl olmaya hazırdır. Bir Anadolu insanıdır ve o kadar da bir İstanbul beyefendisi.

Ahmet Turan Alkan, bir yazısında Mustafa Kutlu için şunları demiştir: “Soyunda mutlaka çok eskilerde kahvelerde bağlama çalıp destan söyleyen, hikâyeye anlatan birileri var. Rahat, tekellüfsüz... Kafasında hangi hadiseyi nereye rabteceğim diye kırk türlü roman tekniği dolandırmadan söyleyeceğini söyleyen ama bu esnada bizi, “Acaba ardı nasıl gelecek?” merakıyla ağzının içine baktıran bir adam bu Mustafa Kutlu.

Bizden!

Bizden, yani hangi cami ahalisinin arasına karışıp namazdan sonra son cemaat mahallinde mahalle dedikodusuna karışsa farzı muhal hocaefendiyi, işini vaktinde gelmeyip arasına yan çizen müezzini çekiştirse fark edemezsiniz. Çayını getiren çaycıyla, vakitsiz dökülmüş saçlarına tarak beğenmek için lâfa tuttuğu işportacıyla, ıspanak bağının içine çürük çarık sokuşturan manava homurdanan hanım teyze ile aynı dilden konuşur.”

Kutlu, Ahmet Turan Alkan'ın da dediği gibi halktan birisidir, halkın içindedir. Hikâyelerinin konusunu da halktan almış, halkın kültürünü hikâyelerine yansıtmıştır.

Kutlu hikâyelerinde öylesine akıcı bir dil ve ince bir üslup kullanmış ki, hikâyenin okuyucuları, adeta hikâyenin ortamına çekilmekte ve hikâyede yer alan her kahramanda ayrı ayrı kişiliğini bulmaktadır. Yazarımız eserlerinde halk dilini kullanırken bayağılığa kaçmamış, halk dilini kültür Türkçe'si içinde yoğurarak kendine özgü, taklitçi olmayan bir tarz oluşturmuştur. Kutlu ayrıca hikâyelerinde konu bütünlüğüne de gerekli önemi vererek sağlam karakterli eserler ortaya çıkarmıştır.

Mustafa Kutlu eserlerinde, genellikle halkın günlük hayat tarzlarını; hikâyelerinde geçen kahramanların toplum içindeki konumlarını ve konuyu da göz önüne alarak ustaca yansıtmıştır.

Kutlu'nun dilindeki akıcılığı en çok hissettiğimiz *Uzun Hikâye*, *Beyhude Ömrüm*, *Rüzgârlı Pazar* ve *Mavi Kuş* içerik yönüyle de okuyucuyu derinden etkileyen eserlerdir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri hangi bölüme ait olursa olsun bütün hikâyelerinde dikkati çeken en önemli özellik, Kutlu'nun kahramanlarına uygun ağız ve şiveleri incelikle kullanması ve konunun gereklerine uygun sosyal yaşantıyı eserlerinde yansıtmasıdır. Bu tarz bir anlatım okuyucu ile hikâye arasındaki iletişimi güçlendirmiştir.

Son söz olarak diyebiliriz ki Mustafa Kutlu içinden çıktığı halkın kültürüne yabancı bir aydın olarak yaşamamış, halkın kültürüne her zaman saygı duymuştur. Bu çalışmamızda Mustafa Kutlu'nun bu özelliğini tekrar gözler önüne sermiş bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım; *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İnkilâp Kitabevi, İstanbul 1988.
- Alptekin, Ali Berat; (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*
- Alptekin, Ali Berat; (2002), *Taşeli Masalları*
- Arısoy, M.Sunullah; (t.y), *Türk Halk Şiiri Antolojisi*.
- Bezirci, Asım; (1993), *Türk Halk Şiiri*
- Bezirci, Asım; (t.y), *Deyimlerimizin Sözlüğü*.
- Boratav, Pertev Naili; (2000), *Halk Edebiyatı Dersleri*
- Boratav, Pertev Naili; (1999), *100 Soruda Türk Folkloru*
- Boratav, Pertev Naili; (1999), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*
- Boratav, Pertev Naili - Halil Vedat Fıratlı, (1943), *İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*
- Çay, Abdulhaluk M.; (1989), *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*
- Doğan Ahmet; (t.y), *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*.
- Duymaz, Ali; (t.y), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*
- Elçin, Şükrü; (2000), *Halk Edebiyatına Giriş*
- Ergin, Muharrem; (1989), *Dede Korkut Kitabı 1 Giriş – Metin – Faksimile*
- Ergin, Muharrem; (2002), *Dede Korkut Kitabı*
- Gökyay, Orhan Şaik; (2003), *Dede Korkut Hikâyeleri*
- Güleç, Hamdi; (2002), *Türk Halk Edebiyatı*
- Karadağ, Metin; (1989), *Halk Bilimine Giriş*
- Kılıç, Ayşegül Cabur; (2006), *Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme*
- Kutlu, Mustafa; (2002), *Beyhude Ömrüm*
- Kutlu, Mustafa; (2003), *Bu Böyledir*
- Kutlu, Mustafa; (2005), *Chef*
- Kutlu, Mustafa; (2003), *Hüzün ve Tesadüf*
- Kutlu, Mustafa; (2005), *Mavi Kuş*

- Kutlu, Mustafa; (2006), *Menekşeli Mektup*
- Kutlu, Mustafa; (2005), *Rüzgârlı Pazar*
- Kutlu, Mustafa; (2004), *Sır*
- Kutlu, Mustafa; (2006), *Tufandan Önce*
- Kutlu, Mustafa; (2000), *Uzun Hikâye*
- Kutlu, Mustafa; (2005), *Ya Tahammül Ya Sefer*
- Kutlu, Mustafa; (2000), *Yoksulluk İçimizde*
- Kutlu, Mustafa; (2003), *Yokuşa Akan Sular*
- Örnek, Sedat Veyis; (1995), *Türk Halk Bilimi*
- Özcan, Mustafa; (1987), *Orhan Hançerlioğlu'nun Romanlarından Folklor Unsurları*
- Püsküllüoğlu, Ali; *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ankara, 1995.
- Püsküllüoğlu, Ali; *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara 1998.
- Sakaoğlu, Saim; (1999), *Masal Araştırmaları*
- Sakaoğlu, Saim; (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*
- Sakaoğlu, Saim; (2003), *101 Anadolu Efsanesi*
- Sakaoğlu, Saim; (2003), *101 Türk Efsanesi*
- Sakaoğlu, Saim; (1992), *Efsane Araştırmaları*
- Sakaoğlu, Saim; (1992), *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I, II*
- Sakaoğlu, Saim - Ali Duymaz; (2002), *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*
- Saraçbaşı, M.Ertuğrul - İbrahim Minnetoğlu; *Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Ocak 1982, İstanbul.
- Türk Dili; (1989), *Türk Şiiri Özel Sayısı III*
- Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yayınları 331, Ankara 1996.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- Tan, Nail; (2000), *Folklor (Halk Bilimi)*
- Yalçın, Cevdet; *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, Ankara 1985.
- Yardımcı, Mehmet; (1999), *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri/Âşık Şiiri/Tekke Şiiri*